

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

XXIV.
GELENEKSEL

**ANTALYA EĞİTİM
SEMPOZYUMU
EĞİTİM 5.0**

ISBN: 978-605-80903-9-2

HAYALLERİNİZ YÜKSEKSE SKY LİMİT TAM SİZE GÖRE

Sky Limit ile size özel tanımlanan limitinizi; İhtiyaç Kredisi, Ek Hesap, Kredi Kartı, Konut Kredisi veya Vinov olarak VakıfBank Mobil'den kullanabilirsiniz.

VakıfBank, daima seninle.

Sky Limit ile Biz Limitinizi Verelim

İHTİYAÇ KREDİSİ | EK HESAP | KREDİ KARTI | KONUT KREDİSİ | VİNOV

Siz kredinizi yönetin

VakıfBank

EĞİTİM ÖDEMELERİNİZ VİNOV KAMPÜS'TE

Veliler, şimdi kendilerine özel tanımlı Vinov Kampüs limiti ile banka limitleri etkilenmeden, tüm anlaşmalı özel okul ve üniversite ödemelerini kolayca gerçekleştiriyor. Üstelik yüksek limit avantajları ile Sky Limit, masrafsız ihtiyaç kredisi, EFT/Havale, FAST ve aidatsız kredi kartı gibi birçok ayrıcalıktan yararlanıyor.

VakıfBank, daima seninle.

 VakıfBank

Detaylı bilgi için VakıfBank şubelerini ziyaret edebilirsiniz.

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

EĞİTİM 5.0

Zafer ÖZTÜRK
Fethullah GÜNER
Hulusi ŞAHİN
Prof. Dr. Selçuk ŞİRİN
Prof. Dr. Mehmet DURMAN
Levent ERDEN
Zehra ÖNEY

Akan ABDULA
Polat DOĞRU
Prof. Dr. Orhan ARIKAN
Prof. Dr. Sinan CANAN
Prof. Dr. Nalan KURU
Prof. Dr. Yavuz SAMUR

XXIV. GELENEKSEL EĞİTİM SEMPOZYUMU

EĞİTİM 5.0

29 Ocak – 31 Ocak 2026, Antalya

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

YÖNETİM KURULU

Zafer ÖZTÜRK

Fuat EREZ

Zafer ERASLAN

Saim MERAL

Cenk EYÜBOĞLU

Mina AKCEN

Deniz ERALP

A. Can AKYOLLU

S. Bünyamin ÇELİKTEN

Hande GÖKSEL

Hüma ÇOBANOĞLU NALDEMİRCİ

F. Oğuzhan ERTEM

Hasan Cahit KOÇ

Av. Abdullah AKBIYIK

AKADEMİK DANIŞMAN

Prof. Dr. Rukiye Didem TAYLAN SAYGILI

YAYINA HAZIRLAYAN

Murat KARTAL

BASKI VE TASARIM

Everest Basım Reklam ve Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu Sok. 2. Matbaacılar Sitesi

5. Kat F Blok No: 3NF7 Zeytinburnu / İSTANBUL

Tel: 0 (212) 434 5134

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

İstiklal Cad. Odakule İş Merkezi No. 142 K. 5

Beyoğlu / İSTANBUL

TEL: 0212 249 00 00 (pbx) FAKS: 0212 249 00 10

www.tozok.org.tr info@tozok.org.tr

ISBN

978-605-80903-9-2

İÇİNDEKİLER

► SUNUŞ	5
► AÇILIŞ KONUŞMALARI	
• Zafer ÖZTÜRK Türkiye Özel Okullar Derneği, Yönetim Kurulu Başkanı	9
• Fethullah GÜNER MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü	11
• Hulusi ŞAHİN Antalya Valisi	14
► KONFERANSLAR	
• Prof. Dr. Selçuk ŞİRİN Eğitimci, Akademisyen DIJİTAL ÇAĞDA EĞİTİM, DIKKAT, ÖĞRENME VE OKUL KÜLTÜRÜ	17
• Prof. Dr. Mehmet DURMAN Yeditepe Üniversitesi Rektörü FIRSATLAR VE ZORLUKLAR	27
• Levent ERDEN Kurucu, Akademisyen DÖNÜŞMEYEN KALMASIN	36
• Akan ABDULA Fütürist, Stratejist, Yazar YENİ ZEMİN	52
• Polat DOĞRU Eğitmen, Danışman, Yazar İNSAN OLMADAN OLMAZ	62
• Prof. Dr. Orhan ARIKAN Bilkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dekanı EĞİTİM 5.0 TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN ÇÖZÜMÜ MÜ YOKSA ÜTOPYASI MI? _	70

► PANELLER

► PANEL I

- **Prof. Dr. Sinan CANAN**
Açık Beyin Eğitim ve Danışmanlık Kurucusu _____ 79
- **Prof. Dr. Nalan KURU**
Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi _____ 79

YENİ DÜNYADA BAŞARIYI YENİDEN TANIMLAMAK, EĞİTİMDE 5.0 DA BEYİNİ VE DUYGUYU BİRLİKTE BÜYÜTMEK

► PANEL II

- **Prof. Dr. Rukiye Didem TAYLAN SAYGILI**
MEF Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Türkiye Özel Okullar Derneği Akademik Danışmanı _____ 93
- **Prof. Dr. Yavuz SAMUR**
Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı _____ 93
- **Zehra ÖNEY**
Teknolojide Kadın Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Başkanı _____ 93

EĞİTİM 5.0 BAĞLAMINDA YAPAY ZEKA VE ÖĞRETMENİN ROLÜ

- **SONUÇ BİLDİRGESİ** _____ 105

SUNUŞ

Değerli Katılımcılar ve Kıymetli Okuyucular,

Eğitim, insanlık tarihinin her döneminde dönüşümün en güçlü itici gücü olmuştur. Bugün ise dijitalleşmenin, yapay zekânın ve hızlı teknolojik gelişmelerin şekillendirdiği yeni bir çağın eşiğindedeyiz. Bu çağ, yalnızca bilgiye erişimin değil; bilgiyi üretme, yorumlama ve insanlık yararına dönüştürme becerilerinin ön plana çıktığı **Eğitim 5.0** anlayışını zorunlu kılmaktadır.

Antalya'nın ilham veren atmosferinde düzenlenen bu sempozyum, Eğitim 5.0 vizyonunu çok boyutlu olarak ele almayı ve geleceğin eğitim sistemlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Artık eğitim; sadece akademik başarıyı değil, aynı zamanda eleştirel düşünmeyi, yaratıcılığı, duygusal zekâyı, dijital yetkinlikleri ve etik sorumluluğu da kapsayan bütüncül bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Bu kitapta yer alan çalışmalar, eğitimde dönüşümün yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda insani bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenin rehberliğinin, öğrencinin aktif katılımının ve kurumların yenilikçi vizyonunun bir araya geldiği bu yeni paradigma, bireyi merkeze alan sürdürülebilir bir eğitim anlayışını temsil etmektedir.

Sempozyum süresince sunulan bildiriler ve gerçekleştirilen akademik tartışmalar, Eğitim 5.0'ın teorik çerçevesini zenginleştirirken, uygulamaya yönelik somut öneriler de sunmaktadır. Bu yönüyle elinizdeki eser, yalnızca bir sempozyum çıktısı değil; aynı zamanda geleceğin eğitimine dair güçlü bir yol haritasıdır.

Bu değerli çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen düzenleme kuruluna, bilim kuruluna, katkı sunan tüm akademisyenlere ve katılımcılara içten teşekkürlerimi sunuyorum. Eğitimin geleceğini birlikte inşa etme yolunda atılan bu adımın, kalıcı ve etkili sonuçlar doğuracağına yürekten inanıyorum.

Eğitimde insanı merkeze alan, teknolojiyle güçlenen ve değerlerle derinleşen bir gelecekte buluşmak dileğiyle...

Zafer ÖZTÜRK
Yönetim Kurulu Başkanı

EĞİTİM 5.0

► AÇILIŞ KONUŞMALARINI

- **Zafer ÖZTÜRK**
Türkiye Özel Okullar Derneği, Yönetim Kurulu Başkanı
- **Fethullah GÜNER**
MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü
- **Hulisi ŞAHİN**
Antalya Valisi

Zafer ÖZTÜRK

Türkiye Özel Okullar Derneği, Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Valim, saygıdeğer milletvekillerimiz, Sayın Genel Müdürüm, değerli basın mensupları, sevgili eğitimcilerimiz, öğretmenlerimiz ve değerli konuklar, Türkiye Özel Okullar Derneği'nin 75. kuruluş yılında ve 24. Antalya Uluslararası Eğitim Sempozyumumuzda sizlerle bir arada olmaktan duyduğum büyük mutluluğu ve övüncü ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum. Öncelikle hepiniz bir kez daha hoş geldiniz; şeref verdiniz.

Değerli konuklar, bugün eğitim ve öğretimi yalnızca okullar, müfredatlar ya da sınavlar üzerinden konuşmak artık yeterli değildir. Eğitim, sadece bilgi aktarılan bir alan değil; insan, teknoloji, bilim ve toplum arasındaki ilişkiyi yöneten, insanı merkeze alarak toplumsal dönüşümü sağlayan ve geleceği şekillendiren stratejik bir ekosistemdir. Bilgi toplumundan üreten, düşünen, sorgulayan, yaratıcı ve vizyoner toplumlara doğru ilerlediğimiz bu çağda, eğitim sistemleri de kaçınılmaz olarak dönüşmektedir. Bu dönüşümün adı Eğitim 5.0'dır ve bu nedenle bu yıl sempozyum tamamını Eğitim 5.0 olarak belirledik.

Eğitim 5.0 yalnızca dijitalleşmiş bir eğitim modeli değildir; insan merkezli, etik temelli, sürdürülebilir ve yapay zekâ destekli bir öğrenme ekosistemidir. Bu yaklaşım, öğrenmenin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve etik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan dırmacı öğrenme, bağlantısallık, çoklu zeka, nörobilim, pozitif psikoloji ve empati, günümüz eğitimi anlayışının vazgeçilmez birleşenleri haline gelmiştir.

Tam da bu noktada, sempozyumumuzun ve eğitimlerimizin merkezinde yer alan öğretmenimizin rolü köklü bir değişime uğramaktadır. Öğretmen artık yalnızca bir aktaran değil; öğrenme tasarımcısı, rehber, mentor ve en önemlisi etik ve duygusal bir rol modelidir. Önümüzdeki iki buçuk gün boyunca alanında uzman isimler ve akademisyenlerimizle bu kavramları tüm boyutlarıyla ele alacağız. Ancak özellikle altını çizmek isterim ki, Eğitim 5.0 vizyonu yalnızca pedagojik bir tercih değildir; bu vizyonun hayata geçebilmesi için sağlam bir kurumsal ve ekonomik zemin gereklidir.

İşte bu nedenle, sektörümüzü tüm yönleriyle ele alan, bağımsız bir araştırma kuruluşuna hazırlatılan veriye dayalı ve kapsamlı sektör raporumuzu sizlere ve kamuoyuna sunuyoruz. Bu rapor bir temenni metni değildir, bir şikâyet listesi hiç değildir; sahadan beslenen ve karar vericiler için yol gösterici bir analiz çalışmasıdır. Raporumuz çok açık bir gerçeği ortaya koymaktadır: Türkiye'de özel okul sektörü, kamu eğitim sistemini tamamlayan beşeri sermayeye, istihdama ve ekonomik büyümeye doğrudan katkı sunan stratejik bir alandır. Ancak aynı rapor, özel okul sektörünün artık kendiliğinden büyüyen bir yapı olmadığını da göstermektedir.

Demografik yapı değişmektedir, öğrenci talebi sınırlanmaktadır ve maliyetler, ücret artışlarının çok üzerinde seyretmektedir. Sektör finansal açıdan kırılgan bir eşige gelmiş bulunmaktadır. Özel okullar bir yandan kamusal bir eğitim hizmeti üretirken, diğer yandan tamamen kendi kaynaklarıyla ayakta kalmaya çalışmaktadır. Raporumuz bu durumu açık bir uyarı şeklinde göstermektedir; bu durum sürdürülebilir değildir. Eğer özel okullarda kaliteyi yükseltmeyi, yenilikçi modeller geliştirmeyi ve öğretmenlere daha iyi imkânlar sunmayı bekliyorsak, bunun kamusal karşılığını da birlikte konuşmak zorundayız.

Raporumuz, “sorunumuz var” diyen değil, “bu sorunlar yapısaldir ve çözümünü birlikte üretmeliyiz” diyen bir çağrı niteliğindedir. Sektörün nicelikten çok kaliteye, hızlı büyümeden çok sürdürülebilirliğe, plansız yayılmadan çok stratejik ve bölgesel planlamaya odaklanması gerektiğini net biçimde ortaya koymaktadır. Özel okula giden her öğrencinin devlet okullarındaki karşılığı kadar kamusal destekten yararlanması, hem eğitimde fırsat eşitliği hem de sistemin bütünlüğü açısından hayati önem arz etmektedir; bu destek, okula değil öğrenciye ve veliye verilmelidir.

Öğretmenlerimiz meselenin merkezindedir. Devlet ve özel okul öğretmenleri arasındaki büyük maaş ve maliyet farklılıklarının giderilmesi, sektörün sürdürülebilirliği açısından kritik bir ihtiyaçtır. Vergilendirme ve mali düzenlemelerde özel öğretim kurumlarına yönelik adil ve düşük oranların belirlenmesi, eğitime yapılan bir harcama değil, geleceğe yapılan bir yatırımdır. Ayrıca, özel okul öğretmenlerimizin özlük haklarının resmi okul öğretmenleriyle eşitlenmesi artık bir beklenti değil, bir gerekliliktir; bu bir hak talebidir.

Özel okul öğretmenlerimize yeşil pasaport verilmesi gerekmektedir. Bu adımın peşini bırakmayacağız. Saygıdeğer vekillerimizden de bu konuda destek bekliyoruz. Mecliste bir önerge verilmesini talep ve rica ediyoruz. Bu adım, öğretmenlerimizin kendilerini daha güvende ve değerli hissetmesini sağlayacak, çalışma isteğini artıracak ve istihdamı güçlendirecektir. Bütün bu destekler bir ayrıcalık talebi değil, eğitim sisteminin bütüncül, dengeli ve sürdürülebilir biçimde işlemesi için zorunlu adımlardır.

Eğitim 5.0 vizyonu ile sektör raporumuzun söylediği şey aynıdır: Nicelikten çok kalite, büyümeden çok sürdürülebilirlik, kısa vadeden çok uzun vadeli toplumsal fayda. Türkiye'nin eğitim hedeflerine ulaşabilmesi için özel okul sektörüyle güçlü, dengeli ve kalıcı bir iş birliği artık bir tercih değil, bir zorunluluktur. Hazırladığımız sektör raporu, bu iş birliği için somut bir ortak akıl ve yol haritası sunmaktadır.

Eğitim 5.0 bir gelecek hayali değildir; bugünden inşa edilmesi gereken bir sorumluluktur. Geleceği teknoloji şekillendirebilir, ancak insanı yetiştiren, ona değerleri kazandıran eğitimciler ve öğretmenlerdir.

Bu vesileyle, Sayın Bakanımıza, Millî Eğitim Bakanlığımızın değerli çalışanlarına, özellikle Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürümüz Sayın Fethullah Güner'e, daire başkanlarımıza ve şube müdürlerimize, sektörümüzün sorunlarını dinleme, anlama ve çözüm üretme yönündeki yapıcı yaklaşımları ve gösterdikleri çabaları için bir kez daha sizlerin huzurunda teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, sempozyumumuza bilgi ve birikimleriyle katkı sunan tüm konuşmacılarımıza, bu büyük organizasyonun hayata geçmesinde emeği olan yönetim kurulu ve yüksek istişare kurulu üyelerimize, danışmanlarımıza, komisyonlarımıza, dernek çalışanlarımıza, dernek müdürümüze, organizasyon firmamız StagePlus'a ve onun nüvesinde yer alan Tuğba Bal'a destekleriyle; bugün ardımızdaki Convention Center'ı dolduran ve sektörümüzün cefakâr paydaşlarına, sponsorlarımıza (özellikle büyük sponsorumuz Vakıflar Bankası'na ve ikinci büyük sponsorumuz 3-4-5 All Star'a) ve bugün burada bizlerle olan siz değerli katılımcılara, öğretmenlerimize, eğitim yolcularına ve eğitim emekçilerine gönül dolusu teşekkürlerimi sunuyorum.

Verimli, ilham verici ve ufuk açıcı bir eğitim sempozyumu olmasını diliyorum. Saygılarımı sunuyorum. Teşekkür ederim.

Fethullah GÜNER

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü

Sayın Valim, değerli başkanlarım, değerli Genel Müdürüm, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Politikaları Kurulumuzun çok değerli üyeleri, eğitim STK'larımızın temsilcileri, eğitim kurumlarımızın değerli yöneticileri, Odalar ve Borsalar Birliği'nin çok değerli Eğitim Meclisi Başkanı, özel okullarımızın saygıdeğer kurucuları ve yöneticileri, değerli öğretmen arkadaşlarım, kıymetli katılımcılar; hepinizi saygıyla ve muhabbetle selamlıyorum. Öncelikle Sayın Bakanımız, her bir katılımcıya ayrı ayrı selamlarını iletmemizi istediler. Bu emaneti de sizlere tevdi ediyorum. Programın hayırlı ve başarılı olmasını temenni ediyorum. Türkiye Özel Okullar Birliği'nin çok değerli Yönetim Kurulu Başkanı Zafer Bey'e ve ekibine özellikle teşekkür ediyorum. Çünkü böyle bir programın hazırlanması büyük bir emek gerektiriyor. Bir yıldır ne kadar yoğun bir şekilde çalıştıklarını yakından biliyorum. Emeği geçen tüm arkadaşlarımıza ayrıca teşekkür ediyorum.

Bir teşekkür de aslında salonu bu şekilde dolduran siz değerli eğitimcilere etmek istiyorum. Yarıyıl tatilinde dinlenmek yerine gündeminizi eğitim olarak belirleyip buraya seyahat etmeniz, maddi ve manevi zorluklara göğüs germeniz sebebiyle her birinizi ayrı ayrı tebrik ediyorum, şükranlarımı sunuyorum. Bu gerçeğe önemli bir mesele.

Değerli katılımcılar, biz de iki buçuk yılı aşkın süredir Sayın Bakanımızın başkanlığında, onun çalışma temposuna yetişmeye çalışarak doğru tespitler yapmak ve doğru çözüm önerileri üretmek amacıyla yoğun bir çalışma yürütüyoruz. Önemli olan çok iş yapmak değil; yapılan işlerin gerçek katkı sağlaması ve doğru işlerin hayata geçirilmesidir. Bu doğrultuda uzun yıllardır tartışılan ve sürekli gündeme gelen bazı başlıklar vardı.

Bunların başında eğitim programlarının dünya şartlarına ve günümüz gerçeklerine uygun hale getirilmesi geliyordu. Mesleki eğitim konusunda ise her ülkenin nüfusunun büyük kısmını beyaz yakalı olarak yetiştirme imkânının olmadığı bir gerçektir. Bu nedenle mesleki eğitimin güçlü ve nitelikli bir konuma yerleştirilmesi, kamu ve özel sektör paydaşlarının sorumluluklarını net şekilde ortaya koyan politikaların hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Öğretmenlik yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda güçlü bir duygu boyutu olan bir meslektir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme süreçlerinin eğitim sisteminde çok daha önemli bir yer tuttuğunun bilincindeyiz. Tüm bu birikimlerden yararlanılarak Bakanlığımız tarafından Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ortaya konulmuş ve bu model farklı kademelerde uygulamaya alınmaya başlanmıştır. Başlangıçta bazı platformlarda içeriklere yönelik önyargılar oluşmuş olsa da, illerimizde gerçekleştirilen ziyaretlerde Sayın Bakanımızın öğretmenlerle doğrudan iletişim kurarak konuyu bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır.

Bizler de genel müdürler olarak gerçekleştirdiğimiz il ziyaretlerinde öğretmenler odalarında öğretmenlerimizle birebir diyalog kurmaya büyük önem veriyoruz. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürü olarak 50'den fazla ilde yaklaşık 200 öğretmenle bir araya gelerek Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ve ders kitapları başta olmak üzere birçok konuda görüş alışverişinde bulunduk. Gördük ki öğretmenlerimizin önemli bir kısmı geliştirilmesi gereken alanlara dair öneriler sunmakla birlikte, uzun yıllardır beklenen program ve içeriklerin hayata geçirildiğini ifade etmektedir. Elbette

hızlı değişim süreçleri yeni revizyonları da beraberinde getirecektir. Ancak iyi bir başlangıç yapıldığı ve üzerine yeni çalışmalar eklenmesi gerektiği yönündeki geri bildirimler bizleri cesaretlendirmektedir.

Mesleki eğitimle ilgili Bakanlığımızın yürüttüğü çalışmalar bence çok önemlidir. İlk defa, Cumhurbaşkanlığı tarafından yayımlanan strateji belgesiyle tüm kamu idareleri sürece dahil edilmiş ve özel sektör de işin önemli bir paydaşı olarak bu sürece katılmıştır. Dünyada nüfusunu yalnızca beyaz yakalı yetiştirmeye odaklayan devletlerin modeli sürdürülebilir değildir; birçok meslek grubunun varlığı devam edecektir. Kendi nüfusuyla bu ihtiyaçları karşılayamayan ülkeler ise dışarıdan göç almak zorunda kalacaktır. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmalar büyük önem taşımaktadır.

Öğretmen akademilerinin kurulması da öğretmenlik mesleğinin ruhunu güçlendirecek önemli bir gelişmedir. Akademiler kısa süre içinde illerimizde eğitim faaliyetlerine başlayacak; öğretmenliğin pedagojik ve duygusal boyutunun gelişimine katkı sağlayacaktır. Teknoloji alanında da Bakanlığımız önemli adımlar atmıştır. Türkiye, Yapay Zekâ Politika Belgesini Milli Eğitim Bakanlığında düzeyinde yayımlayarak teknolojik altyapısını ciddi şekilde güçlendirdi. Ayrıca, uluslararası ölçekte Eğitim Teknolojileri Fuarı'nın üçüncüsünü başarıyla gerçekleştirerek, TÖZOK ve diğer derneklerin de büyük katkısıyla önemli bir adım attı. Bu vesileyle, bakanlık adına bir kez daha her birine teşekkür ediyoruz.

Bilişim çağının gereklilikleri doğrultusunda etkileşimli tahtadan yapay zekâ destekli ölçme-değerlendirme sistemlerine kadar birçok alanda çalışmalar sürmektedir. Bu vesileyle MEBİ platformuna da değinmek istiyorum. Bakanlığımız tarafından geliştirilen bu dijital eğitim platformu, öğrencilerin doğru içeriklerle buluşmasını sağlamak amacıyla hayata geçirilmiştir. Platformda yaklaşık 1600 video, 1300 özet içerik, 81 bin soru, 1700 etkileşimli oyun, sesli özetler, geri bildirim sistemleri ve öğretmenlerin öğrenci bazlı takip yapmasına imkân sağlayan araçlar bulunmaktadır. Öğretmenlerimizin bu platformu aktif şekilde kullanmasını özellikle tavsiye ediyoruz.

Özel eğitimde, trafik eğitimlerinin uluslararası standartlara taşınmasından, yerli ve Türkiye merkezli zekâ testlerinin geliştirilmesine kadar ilgili genel müdürlüğümüz birçok alanı sürece dahil ederek hizmet üretmeye çalışmaktadır. Özel okullar ve kurumlarımızla ilgili yaklaşımımız ise başından beri, ilgili derneklerimiz ve Cumhurbaşkanlığı Eğitim Politikaları Kurulu'ndaki değerli başkanlarımızla yakın temas hâlinde olmuştur. Odalar Birliği Eğitim Meclisi ile de sürekli istişare içerisindeyiz.

Paydaşlarımızdan gelen talepleri, çözülmesi gereken hususları ve üzerinde kafa yorulması gereken konuları titizlikle değerlendiriyoruz. Gerekirse fiziki alanlarla, gerekirse eğitim süreçleriyle ilgili talepleri hızlı bir şekilde yerine getirmeye çalışıyoruz. Bu nedenle, belki salon özel okul ağırlıklı görünüyor olabilir; ancak diğer kurumlarımızın sessiz sedasız geçtiğimiz bir buçuk yıllık süreçte ne kadar dönüşüm gerçekleştirdiğini takip edenler bilir. Bu dönemde yaklaşık dört bin kurumun ilgili alanlardaki dönüşümünü tamamladık ve bunun için gereken mevzuat düzenlemelerini hızlıca hayata geçirdik. Bu sürecin detaylarına burada zaman kısıtından dolayı giremiyoruz; ancak bazı hassasiyetler ve içerikler, kurucular toplantısında daha detaylı ele alınacaktır. Zaman zaman kurumlarımızdan takdir ve tebrikler, bazen de eleştiriler gelmektedir. Özellikle denetim süreçleriyle ilgili çok fazla geri dönüş alıyoruz. Hepimiz biliyoruz ki, denetimler işin ve sürecin kaçınılmaz bir parçasıdır. Ancak tavır veya davranış boyutunda sorun varsa bunu birlikte düzeltmemiz gerekir; denetimi devre dışı bırakmamız mümkün değildir. Basında uzun süredir tartışılan başlıkları

ele aldığımızda, aslında hep birlikte ne kadar yoğun ve kapsamlı bir çalışmanın içinde olduğumuzu görmek mümkündür.

Son dönemde özellikle “hayalet sınıf” gibi uygulamalarla mücadele etmek zorunda kaldık. Sektörün çok küçük bir kısmını oluştursa da tüm özel okullara zarar veren bu durumlara karşı gerekli adımlar atılmış ve 48 okulun ruhsatı iptal edilmiştir. Bu, işini doğru yapan kurumların haklarını korumak adına zorunlu bir adımdır.

Yine bir diğer önemli husus, eğitimde Türkçe merkezli bir yaklaşımın ön planda tutulmasıdır. Ne yazık ki bazı eğitimciler veya kurumlar, yabancı dil öğretmekle dil üzerinden kültür öğretmek arasındaki farkı ayırt edememektedir. Dilin eğitimi olur, ancak okulda dilin kültürü üzerinden bir dayatma yapılmamalıdır. Eğer bir dil üzerinden kültür vurgusu yapılacaksa, bu Türkçe üzerinden gerçekleştirilmelidir. Maalesef anaokulu düzeyinde, ruhsatlandırmadığımız isimlerin sosyal medya, web sayfası ve tabelalarda kullanıldığını görmekteyiz. Eğitim milli olmak zorundadır ve milli eğitimin temeli Türkçeden geçer. Anaokulu çağındaki çocuklarımıza, farklı kavramsal boyutlarda yabancı isimlerle dayatma yaparak milli eğitim gerçekleştiremeyiz. Bu nedenle Türkçe vurgusuna kararlılıkla devam edeceğiz. Bu kapsamda, Türkçe okutulması gereken derslerde yabancı öğretmen görevlendirilmesi durumunda, hazırlık amaçlı olarak B1 düzeyinde belge talep ettik. Ancak Türkçe verilecek bir dersi yabancı bir öğretmen verecekse, diğer ülkelerde olduğu gibi C1 düzeyinde Türkçe yeterlilik belgesi isteyeceğiz. Bu hakkımızdır ve bunun için alkış istiyorum. Bu önemli bir meseledir ve Türkçe konusundaki hassasiyeti, tabeladan sınıf içi öğretime kadar hep birlikte sağlamamız gerekiyor.

Ben bir kez daha, hem katılımlarınız hem de bu güzel içeriğin hazırlanmasında emeği geçen başta organizatörler olmak üzere Türkiye Özel Okullar Birliği ve tüm katılımcılara teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Hulusi ŞAHİN

Antalya Valisi

Sayın Milletvekilim, kıymetli Genel Müdürüm, eğitim dünyamızın çok kıymetli temsilcileri, kıymetli hocalarım, hanımefendiler, beyefendiler; ben de sizleri 20 yılı aşkın bir süredir Antalya’da yapmış olduğunuz bu çok değerli sempozyumda saygılarımla selamlıyor, hoş geldiniz diyorum.

Kıymetli misafirler, geçen sene Sayın Bakanımızın da teşrif ettiği bu programda Zafer Bey sağ olsun yine bana söz verme nezaketini göstermişti. Ben de söz alırken, “Özel okul veliliği kariyerini yeni tamamlamış bir kardeşiniz olarak karşınızdayım.” demiştim. O hatıralarım hâlâ taze. Burada Bakanlık temsilcileri var, özel okulların sahipleri ve yöneticileri var, alkışlardan anlaşıldığına göre öğretmenlerimiz de çok. Ancak veli yok. Müsaadenizle bir süre daha veliyi ben temsil edeyim. O zaman da sormuştum, yine soruyorum: Özel okul velisi ne ister?

Özel okul velisi sizlerden, yani özel okul yöneticilerinden, öncelikle kaliteli bir eğitim ister. Bunun yanında kaliteli ve güzel bir öğle yemeği, iyi bir servis hizmeti ister. Çünkü bunları biz devlet okullarında her zaman veremiyoruz. Yapay zekâ konuşuldu, “beş sıfır”dan söz edildi; ancak veli iyi bir İngilizce eğitimi de ister. Bu da maalesef son dönemlerde istenen düzeyde olmayabiliyor. Ben Ankara’da doğup büyüdüm. Bizim zamanımızda özel okul denince akla kolej gelirdi; kolej denince de TED ve Yükseliş Koleji. Oradan mezun olanlar gerçekten çok iyi İngilizce bilirdi. Şimdi ise özel okullardan mezun olup da kendi özel ilgisi yoksa İngilizceyi etkin kullanan çok öğrenci çıkmıyor. İngilizceyi mutlaka öğretmemiz lazım. Dünyadaki bilimsel bilginin yüzde sekсенinden fazlası İngilizce üretiliyor. Elbette Türkçemizi unutmadan, değerini kaybetmeden.

Özel okul velileri başka ne ister? Aslında çocuklarının disiplinli olmasını da ister. Bunu pek dile getirmiyor olabiliriz ama istiyoruz. Yeni nesil biraz daha geç olgunlaşıyor; daha çocuksular. Bizim neslimiz belki şartlar gereği daha çabuk olgunlaşmıştı. Belki bunda bizim de payımız var; prensler ve prensesler yetiştirdik. Ancak sonuç olarak çocuklarımızın sorumluluk alması, disiplinli olması, bir düzen içinde yetişmesi çok önemli. Çünkü bunlar geleceğin yetişkinleri ve bu ülkeyi yönetecek insanlar. Hayatın bir noktasında onları bir cangıla, bir ormana bırakacağız; artık arkalarından sırtlarına havlu koyacak anneleri olmayacak. Dolayısıyla buna hazırlanmaları gerekiyor. Bunu da gerçekten yapmamız lazım; bu çok önemli.

Efendim, biraz önce söylenenleri dinlerken kendimi bir kez daha ne kadar şanslı hissettiğimi fark ettim. Biz gerçekten çok iyi öğretmenlerin öğrencileri olduk. Öğretmen okullarından mezun olan öğretmenlerimiz vardı. Onlar için öğretmenlik sadece bir meslek değildi; bir hayat biçimiydi. Öğretmenliği yaşar, hissederdiler. Hayatları doğruluktu, memleket sevgisiydi. Öğretmenliği sadece maaş alınacak bir meslek olarak görmezlerdi. Biz veliler olarak böyle öğretmenler istiyoruz. İnşallah öğretmen akademisi yeniden o öğretmenlik nosyonunu kazandırır. O öğretmenlerimiz belki “beş sıfır”ları bilmiyorlardı ama kalpleriyle hayatlarını adadıkları Türkiye’nin modernleşmesi, muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkması için yürekten çalışmışlardı.

En son pasaport konusuna birkaç cümle söyleyip sözümü tamamlamak istiyorum. Bende diplomatik pasaport var; buna rağmen birçok ülke vize istiyor. Gelin hep birlikte o ay yıldızlı pasaportu öyle bir noktaya taşıyalım ki her kapıyı açabilsin. Hepinize saygılar sunuyorum.

EĞİTİM 5.0

► KONFERANSLAR

- **Prof. Dr. Selçuk ŞİRİN**
Eğitimci, Akademisyen
DİJİTAL ÇAĞDA EĞİTİM, DİKKAT, ÖĞRENME VE OKUL KÜLTÜRÜ
- **Prof. Dr. Mehmet DURMAN**
Yeditepe Üniversitesi Rektörü
FIRSATLAR VE ZORLUKLAR
- **Levent ERDEN**
Kurucu, Akademisyen
DÖNÜŞMEYEN KALMASIN
- **Akan ABDULA**
Fütürist, Stratejist, Yazar
YENİ ZEMİN
- **Polat DOĞRU**
Eğitmen, Danışman, Yazar
İNSAN OLMADAN OLMAZ
- **Prof. Dr. Orhan ARIKAN**
Bilkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dekanı
EĞİTİM 5.0 TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN ÇÖZÜMÜ MÜ YOKSA ÜTOPYASI MI?

Prof. Dr. Selçuk ŞİRİN

Türk Eğitimci, Akademisyen

DİJİTAL ÇAĞDA EĞİTİM

DİKKAT, ÖĞRENME VE OKUL KÜLTÜRÜ

Merhaba arkadaşlar. Yıllardır sizlerin her ara tatilde burada toplandığınızı duyuyorum. Gelmek bu seneye nasip oldu. Davet ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Türkiye’ye sık geliyorum ve her gelişimde aynı soruya muhatap oluyorum: “Hocam, umudun var mı? Türkiye’den umudun var mı?” Her seferinde umutlu olmak için farklı bir sebep buluyorum ama bu gelişimin sebebi sizlersiniz. Dünyada çok az ülkede tatilde öğretmenler ve yöneticiler gelip üç gün boyunca bu kadar yoğun bir programın parçası olmak için bu kadar istekli olur. Eğitimi bu kadar önemseydiğiniz için hepimize çok teşekkür ediyorum. Türkiye’den umut duymak için bundan daha güzel bir gerekçe olmaz.

Dünya gerçekten çok ilginç bir zamandan geçiyor. Tarihi dönemleri böyle keskin bölümlere ayırmak genelde sıkıntılıdır. İçinden geçerken yapılan tarifler de çoğu zaman yanıltır bizi. Tarih en doğru şekilde, tarih olunca anlaşılır, yaşayınca değil. Çünkü insan, bir sürecin içindeyken her şeyi olduğundan daha önemli görme eğilimindedir. Ama elimizdeki verilere baktığımızda, teknolojik olarak büyük bir kopuşun ortasında olduğumuzu görüyoruz. Yapay zekâ bunun en önemli tetikle-yicisi. Ekonomik bir kopuş yaşanıyor; Kuzey ile Güney arasında ciddi bir ayrışma var. Nereye gideceği belli olmayan bir kapitalist sistem var. Davos’taki son gelişmeleri gördünüz. Askerî olarak savunma sanayinde ve savunma ittifaklarında büyük bir kırılma var. NATO’nun geleceğinin ne olacağı belirsiz. Politik olarak da dünyanın nereye gideceği net değil.

Her sene biliyorsunuz “yılın kelimesi” açıklanır. Geçtiğimiz hafta Mirgün Cabas’la bir yayın yaptık. Mirgün sordu: “Hocam, hep kelime açıklandıktan sonra yazıyorsun. Bu senenin, 2026’nın kelimesi ne olacak? Önceden söyleyebilir misin?” Ben de dedim ki evet, söyleyebiliriz: Belirsizlik, öngörülemezlik... unpredictability. 2026’nın kelimesi bence bu. Çünkü dünya gerçekten bir geçiş döneminde. Biten bir şey var, yeni bir şey geliyor ve biz o ikisinin arasındaki dönemdeyiz. Bu duruma Latince “İnterregnum” deniyor. İki farklı dönem arasındaki o kargaşa dönemi. Bu sene Davos’ta Gramsci’den bir alıntı yapıldı; bu iki devir arası döneme “canavarlar çağı” denildi. İki dönüşüm, iki kuşak, iki ayrı paradigma arasındaki dönemlerde genelde büyük kargaşalar olur. Gazze’de yaşananlar da bence bu kargaşanın öncüllerinden biri. Dünya maalesef önümüzdeki dönemde daha da karışacak.

Şimdi bütün bu kargaşanın ortasında biz eğitimciler olarak ne yapabiliriz?

Önce içinden geçtiğimiz dönemi anlamak, sonra da bu süreci yönetmek ve hatta dönüştürmek bizim elimizde. Öğretmenlik kutsal bir meslek midir, değil midir tartışmasına girmiyorum; ancak şunu hatırlatmak isterim: Bizim şikâyet etme lüksümüz yok. Çünkü karşımızda bir çocuk, bir genç, bir öğrenci var ve o geleceği dönüştürecek güce sahip. O çocuk bize bir umutla bakıyor. Bizim de onunla birlikte dünyayı anlama ve dönüştürme fırsatımız var.

Bugün müsaade ederseniz yaklaşık kırk dakika konuşmaya çalışacağım. Sizinle birlikte bu yeni dünyanın, yeni teknolojilerin bizi getirdiği noktayı, yaşadığımız sıkıntıları ve buradan çıkabilmek için dikkat etmemiz gereken hususları ele alacağım.

Bilimsel yaklaşımın özünde iki temel unsur vardır:

Birincisi, kuramsal bir çerçeve olmadan bilim olmaz. Diyelim ki bu sabah okula geldiniz ve bir öğrencinin çok başarılı olduğunu gördünüz. Hemen "Türk öğrenciler başarılıdır" dersiniz bu bir anekdottur, bilim değil. Bilim yapmak için önce bir lens seçmeniz gerekir. Mesela Bronfenbrenner'in ekolojik sistem kuramı der ki: çocuğun başarısı yalnızca zekasından değil, aile, okul, mahalle ve toplumsal bağlamın iç içe geçmiş etkisinden kaynaklanır. Bu çerçeve olmadan "neden başarılı, neden başarısız?" sorusuna bakacağınız yeri bilemezsiniz.

Ama kuramsal çerçeve tek başına yetmez, yanına veriyi de koymak zorundayız. Türkiye'deki 1.000 ilkökul öğrencisinin sınav puanlarını, aile gelir düzeyini ve okul kaynaklarını sistematik olarak toplarız. Sonuç: Sosyoekonomik düzey, başarı varyansının %40'ını açıklıyor. Bu bir anekdot değil, ölçülmüş, karşılaştırılabilir, tekrarlanabilir bir bulgu. Kuram size "aileye de bakın" diyor; veri "ne kadar bakmanız gerektiğini" gösteriyor. Birisi olmadan diğeri eksik kalır. İkiisi olmadan bilim olmaz.

Şimdi bu çerçevede eğitime bakınca ben eğitimde başarının üç temel kaynağı olduğunu görüyorum: Aile ortamı, okul iklimi ve öğretmen kalitesi. Aile ortamı başarının yaklaşık yarısını oluşturuyor. Yani siz okulda ağzınızla kuş da tutsanız öğrencinizin başarısının yarısı evden geliyor. Peki ev nedir? Ev, ilk altı yıl demektir; okul öncesi dönem. Eğer daha önce beni herhangi bir yerde dinlediyseniz ya da yazdıklarımı okuduysanız, yıllardır hep aynı şeyi söylüyorum: Okul öncesi eğitim en önemli dönemdir! İlk altı yılda ne yaparsanız, sonraki dönemde onun meyvesini yersiniz. Dolayısıyla o yüzde 50-55'lik evden gelen katkının önemli bir kısmı ilk altı yıldan geliyor arkadaşlar. Geriye kalanı ise okul dışı zaman dediğimiz süreçtir. Nedir bu okul dışı zaman? Çocuk kurumlarınızdan ayrıldıktan sonra evde ne yapıyor, hafta sonu ne yapıyor, yaz tatilinde ne yapıyor? Bütün bu zaman dilimi okul dışı zamanın içine giriyor.

Peki okulların rolü var mı? Elbette var. Yaklaşık yüzde 25-30 dolayında. Yani bir çocuğun başarısında sizin etkiniz yaklaşık üçte bir oranında, belki o kadar da değil. Öğretmenlerin rolü var mı? Okul dediğimiz zaman burada öğretmeni ve okul iklimini ayırıyorum. Öğretmenlerin motivasyonu ve iş tatmini de okul başarısını yüzde 20-25 oranında etkiliyor. Okul başarısı da katma değeri yüksek üretimi, o da kişi başına millî geliri etkiliyor.

Bütün bu çerçeveyi birkaç kitabımda anlatmaya çalıştım. Ebeveynler için yazdığım Yetişin Çocuklar, Yetişin Gençler ve Yetişin Babalar kitaplarında evde neler yapılması gerektiğini anlattım. Bugün onlardan hareketle size genel bir görünüm sunacağım. Ardından özellikle sözünü ettiğimiz yeni teknolojilerin çocuklarımızı ve öğrenmeyi nasıl tehdit ettiğinin altını çizeceğim. Sonrasında fırsatlardan söz edeceğim. En sonda ise dünyadan dokuz farklı örnek vereceğim.

Biraz önce dünyada teknolojik bir kopuş yaşandığını, ekonomik bir kriz olduğunu, savunma alanında uluslararası bağlantıların zayıfladığını ve yeni bir dünya düzeninin kurulduğunu söyledik. Türkiye için özel bir kriz nedeni daha var:

Demografik kopuş

Türkiye sessiz sedasız, çok derin sonuçları olacak ve en çok da bu salonu etkileyecek bir dönüşümün ortasında. Bir ülkenin nüfusunun sabit kalabilmesi için bir kadının ortalama 2,1 çocuk doğurması gerekir. Türkiye en son bu seviyeyi 2016 yılında gördü. 2016'dan 2026'ya kadar olan yeni verileri TÜİK Mayıs ayında açıklayacak. Şu anda Türkiye'de kadın başına düşen doğum oranı 1,48. Bu oranla Almanya'nın da altına düşmüş durumdayız. Avrupa'ya, İtalya'ya ya da Japonya'ya gittiyseniz görmüşsünüzdür; sokakta çocuk yok, okullar boşalıyor. Türkiye de bu yöne doğru gidiyor.

Ben Ardahanlıyım. Ar-Ev, Ardahan Eğitim Vakfı'yla zaman zaman etkinliklere katılıyorum Geçtiğimiz hafta vakıf için bir toplantı yaptık. Ardahan Belediye başkanımız Sayın Faruk Demir yardımseverlere “Ben okul binası istemiyorum.” dedi. Çünkü okullar boşalmaya başlamış durumda. Ardahan'dan söz ediyoruz. Bu durum yavaş yavaş İstanbul ve Ankara'da, özellikle gelir seviyesi yüksek bölgelerde de görülmeye başladı.

Eğitimi konuşurken bu hızlı düşüşün sebeplerini anlamamız gerekiyor. Çünkü bu düşüş çok sert: 2,16–2,19 seviyelerinden 1,48'e geriledik. Çin'de Komünist Parti tek çocuk politikasını zorunlu kıldı. Güney Kore 1970'lerde benzer uygulamalar yaptı. Bizdeki düşüş onlardan daha hızlı gerçekleşti. Üstelik bu gidişin geri dönüşü çok zor. Şu anda Güney Kore'de, Japonya'da çocuk doğuranlara ciddi teşvikler veriliyor. Çin de tek çocuk politikasından vazgeçti. Buna rağmen Çin'in nüfusunun 2050'de yarıya düşebileceğine dair beklentiler var. Böyle bir durumda bütün sistem altüst olur.

Eğer bu gidişatı değiştirmesek Türkiye'ye dair yaptığımız tüm hesaplamaları yeniden gözden geçirmemiz gerekir. Çünkü yıllardır en büyük zenginliğimiz olarak neyi söylüyoruz? Petrolümüz yok, doğal kaynaklarımız sınırlı ama genç nüfusumuz var diyoruz. Bu genç nüfusu iyi eğitirsek dünyayla yarışabiliriz diyoruz. Bugün sorunlarımız olabilir ama gelen kuşak daha kalabalık olduğu için bu sorunları devredebiliriz, onlar çözer diyoruz. Ancak Türkiye bundan sonra bu kadar çok öğrenciye sahip olmayacak.

Belki hatırlarsınız; 2018–2019 yıllarında bu konuyu 1 Milyon Kitap kampanyası çerçevesinde gündeme getirmiştik. 2018'de Türkiye'de 1 milyon 250 bin çocuk doğmuştu. O dönemde Türkiye'de doğan bebeklerin kitaba erişimi üzerine bir literatür taraması yapmıştım. Sonuç çok çarpıcıydı: Her 100 aileden yalnızca 20'si bebeğine kitap alıyordu, yüzde 80'i almıyordu. Dolayısıyla o yıl doğan 1,2 milyon çocuğu düşünerek başlattığım projeye “1 Milyon Kitap Projesi” adını vermiştim. Çünkü doğan çocuklar için en az 1 milyon kitap dağıtmamız gerekiyor. Bugün baktığımızda, aradan sadece 4–5 yıl geçmiş olmasına rağmen doğum sayısı 1,2 milyondan 937 bine düşmüş durumda. Bunu zaten sınıflarınızda da görüyorsunuz.

Peki bu ne demek? Ek verilerle birlikte bakalım.

Şu an okullarımızda bulunan yaklaşık 20 milyon çocuğu ve genci çok iyi eğitememiz gerekiyor. Eğer bu kuşağı iyi eğitemesek, önümüzdeki 100 yılı unutun. Çünkü bundan sonra bu kadar genç gelmeyecek. Ve bu gençler istihdama güçlü şekilde katılmazsa, yaşlandıklarında onlara bakacak daha az genç olacak. Bu, toplumun üzerine uzun yıllar sürececek ciddi bir yük anlamına gelir.

- Ekonomik büyüklüğümüz bakımından G20 içindeyiz; sürdürülebilirlik, kalkınma, rekabet gibi başlıklarda sürekli toplantılar yapılıyor. Ancak 2003'ten bu yana çeşitli uluslararası sıralamalara baktığımızda Türkiye eğitimde genellikle 30'lu, 40'lı sıralarda yer alıyor. Bizim bunu kabul etmemiz mümkün değil. En azından ilk 20 içinde kalıcı bir yer edinmemiz gerekiyor.
- “Ev gençleri.” Bu kavram artık bize özgü bir gerçeklik haline geldi. 18–30 yaş aralığında yaklaşık 13–15 milyon gencimiz var. OECD verilerine göre her üç gençten biri ne eğitimde, ne istihdamda, ne sporda, ne sanatta. Nerede? Evde. Evde ne yapıyor? Büyük ölçüde ekran başında. Ya da alışveriş merkezlerinde, tüketim odaklı bir yaşamın içinde. Yaklaşık 6 milyon gençten söz ediyoruz. Bu, nüfus olarak neredeyse Norveç'e eşdeğer.
- Peki şu an okullarda olan çocuklarımız ne yapıyor? Kısa cevap, artık hepsi internette. Dünyada sosyal medyaya en hızlı uyum sağlayan ülkelerden biriyiz. TÜİK verilerine göre 6–10 yaş grubundaki çocukların yarısı sosyal medyada. Toplamda oran yüzde 95'e ulaşıyor. 11–15 yaş grubunda ise sosyal medya kullanım oranı yüzde 80. Her beş çocuktan dördü. Bu oranlarla dünyada ilk üçteyiz. Bu tablo, eğitimciler olarak sınıfta yaptığımız her şeyi doğrudan etkiliyor. Çünkü milyar dolarlık algoritmalarla rekabet ediyoruz. O algoritmaların tek amacı var: Çocuğu biraz daha fazla ekranda tutmak.

TÜİK'in verilerine göre çocuklar şunları söylüyor:

- Yüzde 34'ü: “Ekranda olduğum için daha az kitap okuyorum.”
- Yüzde 33'ü: “Daha az ders çalışıyorum.”
- Dörtte biri: “Ailemle kaliteli zaman geçirmiyorum.”
- Yüzde 17'si: “Daha az uyuyorum.”

Bu sadece öğrenmeyi değil, uykuyu da etkiliyor. Özellikle ilkokul çağında uyku her şeydir.

Bunun ilk sonucu: Dikkat erozyonu

Sürekli bildirim alan, sürekli uyarıcıya maruz kalan çocuk, dopamin döngüsüne giriyor. Beyin gelişimi açısından da risk büyük. Ergenlik döneminde beynin “gaz pedalı” dediğimiz risk alma kısmı erken geliyor; “fren” dediğimiz kontrol ve muhakeme kısmı ise yaklaşık 25 yaşına kadar tamamlanmıyor. Risk almadan gelişim olmaz; ancak sınırsız dijital uyarıcı ortamında bu risk kontrolsüz hale geliyor.

Bundan dolayı gençler sürekli olarak yeni bir şey yaşamak ister, sürekli risk almak ister. Sonucunu düşünecek kabiliyetleri henüz gelişmemiştir. O yüzden bu yaşlarda çocuğunuz varsa onlara fazla kızmayın. Çünkü onların beyin anatomisi, sonucu düşünmek üzerine kurgulu değildir. “Bak evladım, bunu yaparsan şu olur.” diyoruz ama dinlemiyorlar ya; bunun sebebi çocukların bizi dinlememesi değil, bunu içselleştirme kapasitesinin henüz yeterince gelişmemiş olmasıdır.

Beyin gelişiminde önce “gaz” sistemi çalışır. Risk alırsınız. Risk almazsanız, o beyindeki —biraz önce açılıştaki söylendiği gibi— uzaydaki yıldızlardan daha fazla olan nöronlar arasında bağ kurulmaz. O bağların kurulması gerekir ki öğrenme ve gelişim gerçekleşsin. Bağ kurmak için “gaza

basmanız” gerekir. Gaza bastıkça yeni şeyler öğrenilir, bağlar kurulur. Bağlar kurulduktan sonra “fren” gelişmeye başlar. Risk almadan fren gelişmez. Fren ne zaman gelişimini tamamlar? Yaklaşık 25 yaşında. “Çocuğumu evde tutayım, hiç risk almasın, fanusta yetişsin.” dediğinizde ne oluyor biliyor musunuz? O çocuk hayatı boyunca sağlıklı bir frene sahip olamıyor. Bu yüzden 40–50 yaşında ergen davranışları sergileyen insanları görebiliyorsunuz.

Şimdi bu beyin gelişiminin temel mantığını anladıysanız, 8–10 ya da 14–15 yaşındaki bir çocuğun kontrolsüz sosyal medya ortamına girmesinin ne kadar büyük bir risk olduğunu tahmin edebilirsiniz. Hiçbir kontrol yok. Çocuk o ortama giriyor ve karşısına sürekli yeni bir uyarıcı çıkıyor. Sürekli yeni bir uyarıcı... Bu durumda sağlıklı bir beyin gelişimi ya da güçlü bir “fren” mekanizması oluşturmak neredeyse imkânsız hâle geliyor.

Peki disiplin nedir?

Bizim alandaki karşılığı “emotion regulation”, yani duygu düzenleme becerisidir. Nerede duracağını, nerede konuşacağını, hangi ortamda nasıl davranacağını bilmek demektir. Öfkelenildiğinde kontrolünü kaybetmemek demektir. Bütün bunların gelişebilmesi için çocuğun kontrolsüz ve yoğun uyarıcı bombardımanına maruz kalmaması gerekir. Çocukları “disiplin altına alınması” zorlaşmasının sebebi dikkat erozyonudur. Çocuk odaklanamıyor ve bunun en büyük sonucunu, tahmin edebileceğiniz gibi, biz eğitimde görüyoruz.

Derin öğrenme kaybı

Öğrenciler artık uzun metinler okuyamıyor, karmaşık problemleri çözemiyor. Bunun sonucunda da ciddi bir derin öğrenme kaybı ortaya çıkıyor. Derin öğrenme ile yüzeysel öğrenmeyi ikiye ayırdığımızda şunu görüyoruz: Çocuklar ezbere öğrenebiliyor. Çünkü artık 10–15 saniyede bir yeni içerik gelmesine alışmış durumdadır. “O olmadı, bu olsun.” diyerek hızla geçiyorlar. Ödev söz konusu olduğunda ise kopyala-yapıştır kültürü devreye giriyor.

Bilgiye erişimde hiçbir sıkıntı yok. Dolayısıyla bilgiyi tutup işleme, üzerinde düşünme ve zihinde yapılandırma ihtiyacı da ortadan kalkıyor. Bunun sonucu olarak ne oluyor? Eleştirel düşünme becerisi ciddi biçimde zayıflıyor.

Bunun en belirgin örneklerini Amerika’da görüyoruz. Şu anda gençlerin önemli bir kısmı bu dijital kültür içinde yetişmiş durumda. Benzer tablo İngiltere’de de söz konusu. Eleştirel düşünce seviyesinin oldukça düştüğü bir dönemden geçiyoruz.

Gençler olaylar arasında bağlantı kurmakta zorlanıyor. Oysa bağlantı kurmak çok önemlidir. Hep “bilimsel yaklaşım” diyoruz ya; bilimsel yaklaşım, olaylar ve olgular arasında sebep-sonuç ilişkisi kurabilmektir. Bunun için de bağlantı kurma becerisi yüksek bireylere ihtiyacımız var.

Ancak mevcut koşullarda bunu geliştirmek neredeyse imkânsız hâle geliyor. Sonuç olarak analiz ve sentez yeteneği zayıf bir kuşakla karşı karşıyayız.

“Brain rot” (beyin çürümesi)

Bu kelime de iki yıl önce yılın kelimesi olarak seçilmişti. Elbette sosyal medyada ya da ekranda geçirilen zamanın tamamı israf değil. Çocuk YouTube’da Osmanlı tarihiyle ilgili detaylı bir ders izliyor; ne güzel. Manga çizim tekniklerini öğreniyor; yine ne güzel. Üretim var, öğrenme var.

Ancak yapılanların tamamı bu değil. Önemli bir kısmı, bizim “çöp içerik” dediğimiz ve brain rot’a yol açan içerikler. Üstelik bunu sadece çocuklar yapmıyor; hepimiz yapıyoruz. Siz de, ben de.

Hiç kendinizi şöyle yakaladığınız oldu mu? Sürekli kaydır, kaydır, kaydır... Bir bakıyorsunuz bir saat geçmiş. Size “Ne gördün, ne öğrendin?” diye sorsam cevap yok. Hiçbir şey hatırlamıyorsunuz. Eğer bunu yaşadysanız, beyniniz yoruluyor, zihinsel bir çürüme sürecine giriyor demektir. Yaşamayan var mı? Neredeyse yok. Bütün bu süreçler okul iklimini de tehdit ediyor.

Okul iklimi nedir ?

Bir okula girersiniz ve ilk 10–15 saniyede zihninizde bir algı oluşur. “Bu okul şöyle bir yer.” Pozitif bir iklim varsa herkes birbirine saygılıdır. Öğrenciler ve veliler kendilerini güvende hissedebilir. Güven varsa öğrenme olur. Kendinizi tehdit altında hissediyorsanız, iyi hissetmiyorsanız öğrenme gerçekleşmez.

Türkiye’de iki çocuktan biri “Okulda kendimi güvende hissetmiyorum.” diyor. Bu oran oldukça yüksek. OECD içinde en yüksek oranlardan biri bizde. Kız ve erkek öğrenciler arasında küçük farklar var ama tablo genel olarak benzer.

Üstelik bu iklim sadece okulun içinde oluşmuyor. Şiddeti neredeyse pornografik bir yoğunlukta çocukların önüne taşıyan algoritmalar da bu iklimi etkiliyor.

Gerçekten dünyada ya da Türkiye’de sosyal medyanın gösterdiği kadar yoğun şiddet mi var? Örneğin ben 30 yıldır New York’ta yaşıyorum. Annem Türkiye’den arayıp “Orada çok şiddet var.” diyor. Oysa New York, tarihindeki en düşük suç oranlarından birini yaşıyor. En az cinayetin işlendiği yıllardan biri. Ama algımız farklı. Neden? Algoritmalar.

Türkiye’de okullarda sosyal medyanın gösterdiği kadar yaygın bir şiddet yok. Olaylar oluyor, kabul edilemez hadiseler yaşanıyor. Ancak algoritmalar, daha az güvenelim, çocuklar birbirine ve kurumlara daha az güvensin diye şiddeti sürekli görünür kılıyor. Çünkü şiddet satıyor. Korku en güçlü duygudur. Bu nedenle verileri değerlendirirken çok dikkatli olmalıyız. Gerçeklik mi bu, yoksa bize gösterilen mi?

Şimdi baktığımız zaman öğrenciler açısından en önemli fırsat, yıllardır kuramsal olarak hep sözünü ettiğimiz; ancak uygulaması çok zor ve hatta imkânsız olduğu için bir türlü hayata geçiremediğimiz bir ideal var. Nedir bu?

Kişive dayalı öğrenme

Siz yanınızdakinden farklı bir kişisiniz. Sizin öğrenme süreciniz ve stiliniz, yanınızdakinden farklı. Kırk kişiyi aynı sınıfa koyarsak; birinci sınıftaki kırk öğrenciyle lise sondaki kırk öğrenciyi bir dağılıma (distribution) yerleştirsek — biraz teknik bir şeyden söz edeceğim ama lütfen dikkat edin, önemli bir nokta — birinci sınıfa gelen kırk öğrencinin dağılımı çok geniş olur. Lise sona doğru gelindikçe öğrenciler birbirine daha çok benzer.

Dolayısıyla sıfırdan bir okul, bir öğrenme ortamı tasarlayalım desek, oradaki en yanlış fikir ne olurdu biliyor musunuz? “Birinci sınıflar için sınıf düzenine geçelim” demek. Dünyanın en yanlış fikirlerinden biri olurdu. Çünkü birinci sınıfa gelen çocuklar, 20 kişi hatta 15 kişi bile olsalar, birbirlerinden çok farklıdır. Bu fark sadece başlangıç noktasından kaynaklanmaz; öğrenme hızları

da farklıdır. Ben bazı şeyleri daha hızlı, bazı şeyleri daha yavaş öğreniyorum. Hepimiz arasında farklar var. Dolayısıyla yapılması gereken; öğrenci bazlı değerlendirme ve öğrenci bazlı taktırma.

Yapay Zekaya dayalı öğrenme

Üretim kültürü dediğimiz kavram da burada devreye giriyor. Şimdiye kadar sosyal medyanın ve dijital dünyanın daha çok tüketim tarafındaki tehditlerinden söz ettik. Ama üretmek de mümkün. “Maker” hareketi var. Sadece maker hareketi de değil; MIT Media Lab’de başlayan ve benim çok hoşuma giden başka bir akım daha var: bozma. Yani yapma değil, bozma. Eskiden evde radyoyu bozduğunuz olur muydu bilmem; o da aslında bir öğrenme tekniğidir. Öğrenciler bunu yeni teknolojilerle okullarda çok daha hızlı yapabilirler.

Ev genci sorunundan da söz ettik. Bu gençlerin önemli bir kısmı neredeyse tek başlarına, ekran karşısında büyüdüler. Ancak evde oturdukları ve sürekli ekran başında vakit geçirdikleri için dünyayı çoğu zaman bizden daha iyi takip ediyorlar; trendleri daha yakından izliyorlar. Doğru bir planlamayla bu gençleri mikro rozetler üzerinden eğitebilirsek — mikro rozetleri üniversitelerin yerini alabilecek yeni bir öğrenme ve ödüllendirme yöntemi olarak düşünün — diploma yerine üç saatlik, beş saatlik, iki günlük ya da elli saatlik eğitimlerle çeşitli beceriler kazanıp rozet alabilirler. Bu rozetler zamanla birikir ve uzun vadede bir tür diplomaya dönüşür. Dünya bu yöne doğru evriliyor.

Dijital portfolyo da aynı şekilde önem kazanıyor. Belki bazılarımız GitHub’ı biliyordur. Çocuklar artık erken yaştan itibaren sınıfta, okulda ya da evde yaptıkları projeleri bu tür platformlara yükleyebiliyor. Bir süre sonra bu projeler onların CV’si hâline geliyor.

Peki öğretmenler için ne oluyor?

Artık öğretmenin rolü değişiyor. İçinde yaşadığımız çağda öğretmenler iki gruba ayrılacak gibi görünüyor. Birinci grupta yüzde 10–20’lik bir kesim, içerik üreten öğrenme tasarımcıları olacak. Örneğin bir öğretmen matematiği çok iyi anlatıyorsa, bunu kaydedecek ve bir ürün hâline getirecek: video olabilir, farklı bir format olabilir. Biz de o öğretmeni bu içerik üzerinden değerlendireceğiz. Benim öğrencim de gidip o içerikten faydalanabilecek.

Ancak öğretmenlerin büyük çoğunluğu için asıl önemli rol “rehber öğretmenlik” olacak. Bunun için öğretmen eğitiminin değişmesi gerekiyor. Şu an bir matematik öğretmeni, matematik bölümünde ağırlıklı olarak “matematiği nasıl öğretirim?” sorusuna odaklanıyor. Oysa dünya değişti. Belki de artık matematiği doğrudan öğretmesine gerek kalmayacak. Asıl soru şu: Matematik öğrenmek istemeyen çocuğu motive edebiliyor musun? Bu, bambaşka bir pedagojik yaklaşım gerektiriyor. Dolayısıyla öğretmen yetiştiren kurumlarda psikoloji ve öğrenme teorilerinin çok daha merkezde olması gerekiyor.

Rehber öğretmen kavramı eskiden vardı; ancak bunu çoğunlukla psikolojik danışmanlık bağlamında kullandık. Oysa artık bütün alanlar için rehberlik yaklaşımına doğru bir gidiş var ve olmak zorunda. Çünkü çocukların öğrenmek için mutlaka okula gelip ders dinlemesine gerek yok; kaynakların neredeyse tamamı internette mevcut. Asıl mesele şu: Çocuk neden öğrensin? Neden merak duysun? Bunu sağlayacak bir öğretmene ihtiyaç var.

Veri temelli müdahale de bunun bir sonucu. Artık öğrencileri sadece yıl sonundaki final sınavlarıyla ölçmemize gerek yok. Her öğrencinin gelişim trendini daha birinci haftadan itibaren

topladığımız verilerle görebiliriz. Hangi öğrencinin yıl sonunda risk altında olabileceğini erken aşamada tespit edebiliriz. Buna göre de okullarda yeni bir veri temelli müdahale sistemi geliştirebiliriz.

Oyunlaştırma

Artık yeni kuşakların dili bu. Milyarlarca dolarlık şirketler çocukların algı dünyasını oyun mantığıyla şekillendirdi. Çocuklar her şeyin oyunlaştırılmasını istiyor. Biz böyle yetişmedik ama derslerimizi bu gerçekliğe göre yeniden gözden geçirmek zorundayız.

Ben istatistik dersi veriyorum; neredeyse otuz yıl oldu. Yıllarca aynı içeriği anlattım: t-testi, regresyon analizi... Ancak son yıllarda ben de oyunlaştırma yöntemlerini kullanmaya başladım. Çünkü üniversite çağındaki öğrencilerde bile, onları sürece aktif ve eğlenceli biçimde dahil etmeden uzun süreli dikkat sağlamak mümkün değil. Üstelik bütün bu süreçlerde teknolojiden de yararlanabiliyoruz.

Okullar İçin Fırsatlar

Okullar açısından da önemli fırsatlar var. İnternet gerçekten fırsat eşitliği yaratma potansiyeline sahip. Genellikle Hakkâri ile İstanbul örneği verilir; ancak bana göre asıl fark İstanbul içinde, örneğin Etiler ile Esenyurt arasında. Yani merkez ile kenar mahalle arasında.

Teknoloji bu farkları azaltma potansiyeline sahip. Çünkü içerik üreten en iyi öğretmeni, teknolojiniz varsa dünyanın her yerine ulaştırabilirsiniz. Laboratuvar meselesi buna güzel bir örnek. 1986’da liseyi bitirdim; laboratuvar görmeden mezun olan çok kişi vardı. Çünkü laboratuvar pahalıydı, fiziksel imkân gerektiriyordu. Oysa bugün sanal laboratuvarlar ve yeni teknolojilerle bu eksikleri gidermek mümkün. Türkiye’de de bu yönde adımlar atıldığını görüyoruz. Bir diğer konu sınırların kalkması. Yabancı dil eğitimi her zamankinden daha önemli. Çeviri teknolojilerindeki gelişmeler, dil bariyerlerini büyük ölçüde azaltıyor. Bu teknolojilerin sınıflara entegrasyonu, öğretmenlerin işini kolaylaştırabilir.

Dünyadan Örnekler

Uruguay 2007’den itibaren her öğrenciye bilgisayar ve internet erişimi sağladı. Bugün yapay zekâ destekli sistemlere kadar uzanan bir altyapı kurmuş durumdalar. Ücretsiz veya düşük maliyetli internet erişimi var ve aileler sürecin parçası.

Estonya “Project Tiger” ile erken yaşta teknoloji okuryazarlığını başlattı. Avrupa Birliği’nde erken çocukluk eğitimi üç yaşında başlıyor; Estonya bu yaşlardan itibaren çocukları sadece teknolojiyi tüketen değil, aynı zamanda üreten bireyler olarak yetiştiriyor.

Bu noktada önemli bir kavram var: **merak**. Artık zekâdan bile daha belirleyici bir faktör olarak görülüyor. Özellikle erken yaşta başarıyı belirleyen temel unsur merak. Çünkü dikkat dağınıklığının panzehiri meraktır.

Singapur'da Student Learning Space adlı platform ilk başta basit bir değerlendirme sistemi olarak kuruldu. Bugün ise yapay zekâ destekli, kişiye dayalı öğrenme sunan kapsamlı bir yapıya dönüştü. Her öğrenci kendi öğrenme yolculuğunu sürdürebiliyor.

Finlandiya ise “transversal” (yatay/çapraz) yaklaşımıyla hem el becerilerini hem de teknolojiyi birlikte öğretiyor. Çocuk bir taraftan örgü örmeyi, diğer taraftan kodlama yapmayı öğreniyor. Aslında kodlama bizim kültürümüzde de var. Halı dokumadan önce kareli zeminde yapılan desen planı bir tür kodlamadır. Finlandiya bunu sistemli biçimde uygulayan ülkelerden biri.

Amerika Birleşik Devletleri'nde gördüğüm en ilginç okul **Alpha School**. Yaklaşık iki yıl önce Teksas'ta başladı. Yöneticileri ve kurucuları mutlaka incelemeli; sonra bana teşekkür edeceksiniz.

Alpha School'un yaklaşımı şöyle: Çocuklar günde toplam altı saat ders alıyor, ama bunun sadece iki saati bireyselleştirilmiş öğrenmeye ayrılmış. Öğrenciler, telefon kulübesi gibi küçük kabinlere giriyor ve karşılarında yapay zekâ var. Günlük akademik içeriklerini—İngilizce (bizde Türkçe), matematik, fen bilgisi, tarih, sosyal bilgiler gibi dersleri—iki saat içinde tamamlıyorlar. Okulun mottosu: “İki saat ders.”

Geriye kalan dört saatte ise hayat becerilerini öğreniyorlar. Bu süre boyunca çocuklar kendi başlarına veya arkadaşlarıyla birlikte halı dokuyor, simit pişiriyor, markalıyor, pazarlıyor ya da atölye çalışmaları yapıyor. Yapacakları aktiviteyi çocuk kendisi seçiyor. Okul, 24 farklı life skill yani yaşam becerisi belirlemiş; öğrenciler dört saat boyunca bu becerilerden birkaçını deneyimliyor.

Özetle Alpha School'un felsefesi: “2 saat ders, 4 saat hayat.”

Hindistan'daki Tinkering Labs modeli, bozarak öğrenme yaklaşımını benimsiyor. Okullara hazır paketler sunarak öğrencilerin deneyerek, sökerek, yeniden yaparak öğrenmesini sağlıyor. Bunu okullarımızda nasıl uygulayabileceğinizi merak ediyorsanız, Alpha School'u ziyaret edebilirsiniz. Her okul için özel uygulama paketleri mevcut; böylece kendi okulunuzda bu modeli kurgulamanız mümkün.

İsveç'te ise okul mimarisi yeniden tasarlanıyor. Şimdi okul dediğimiz yapı, aslında 200 yıldan fazla bir süre önce Almanya'daki çiftçilerin ve İngiltere'deki tekstil işçilerinin çocuklarının ne yapacağını planlamak amacıyla oluşturulmuştu. Binası olsun, en tanıdık üretim modeli neydi? Fabrika. Dolayısıyla bir ustabaşı olsun ve öğrenciler sıraya dizilsin. Çok güzel. Aradan geçen 200 yılda her şey değişti. Bugün bildiklerimiz yarın geçerli olmayacak. Bu nedenle, günümüz dünyasına uygun okulları yeniden tasarlamamız gerekiyor. Daha önce örnek verdiğim Alfa School'da sınıf yok; sadece masalar var.

Vitro okulunu da incelemenizi öneririm. Bir de Ross School var: New York'ta kapısız olarak faaliyet gösteriyor. Dış kapı yok; rüzgar bir taraftan giriyor, diğer taraftan çıkıyor. Ama küçük sınıflar veya çocukların bir araya geldiği geniş alanlar mevcut. Çocuklar kendi kararını veriyor: kaç kişiyle bir araya geleceksin, nasıl bir öğrenme deneyimi tasarlayacaksın. Daha sonra başvuruyor ve diyor ki: “Ben bu öğretmenden şunları öğrenmek istiyorum.”

Bütün bunların sonucu olarak şunu düşünebilirsiniz: Bunlar çok deneysel uygulamalar. İki durum olabilir: Ya Türkiye’de daha iyi bir örnek var, ki vardır. Siz bunu zaten biliyorsunuz; benim bunu anlatmama gerek yok. Bu nedenle sunumda dünyadan örnekler verdim. Ya da “Hocam, bu çok deneysel” diyebilirsiniz. Deneysel olmadan mevcut belirsizliği aşmamız mümkün değil. Deneysel demek, daha önce yaptığımızdan farklı bir yaklaşım denemek demektir. Olur, olmaz; sonuçlara göre değerlendiririz. Olmazsa başka bir çözüm uyguluyoruz.

Bu ayın sonunda Meclis’te bir yasa görüşülecek. Bu yasa, Türkiye’de sosyal medyanın düzenlenmesi ve belirli sınırlamalar getirilmesiyle ilgili bir yasa. Ben bu yasayı sonuna kadar destekliyorum.

Bu iş, ne velilerin ne de öğretmenlerin tek başına üstesinden gelebileceği bir konu değil arkadaşlar. Milyarlarca dolar harcanıyor; çocuklarımızı yönlendirmek ve etkileyebilmek için. Biz birey olarak, ebeveyn olarak bununla başa çıkamayız. Okul olarak da tek başına başa çıkmanız mümkün değil. Yani siz okulda desiniz ki: “15 yaşından küçükler ya da ilkokul ve ortaokul çağındaki tüm çocuklara telefonu yasaklıyorum.” Ancak çocuk hafta sonu eve gittiğinde kuzeni var; onda var, bunda yok. Eğer ebeveynseniz, bunun yarattığı sorunları en iyi siz bilirsiniz. Başa çıkamazsınız.

Dolayısıyla bu düzenlemenin topyekûn olması gerekiyor. Ulusal düzeyde uygulanmalı ve devlet seviyesinde denetlenmeli. Evet, sosyal medyanın sınırlanması gerekli. Türkiye’de bu konuda çok yanlış bir yaklaşım var. Hem ebeveynlik için, hem öğretmenlik için, hem de eğitim için.

Hocam yasaklar kötü mü? Hayır, değil diyorum ve burada susuyorum.

Anlattıklarımın detayları Yetişin Çocuklar, Yetişin Gençler ve 10 Deney kitaplarında. İlginiz için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet DURMAN

Yeditepe Üniversitesi Rektörü

FIRSATLAR VE ZORLUKLAR

Sayın Genel Müdürüm, Millî Eğitim Bakanlığımızın çok değerli temsilcileri, Türkiye Özel Okullar Derneği'nin Sayın Başkanı, yönetim kurulu ve danışma kurulu üyeleri, özel okulların kurucuları ve yöneticileri, değerli akademisyenler ve öğretmenler, basınımızın değerli mensupları; hepimizi sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

Şimdi, 30 yıllık mesleki kariyerimde onlarca, belki yüzlerce konuşma yaptım ama böyle bir sahnede ilk defa konuşma yapıyorum. Çok görkemli. İnsan bu sahnede konuşma değil, bence dans yapmak istiyor diye düşünüyorum. Ben sunumuma geçmeden önce, izninizle bir iki düşüncemi sizlerle paylaşmak isterim.

Bunlardan birincisi, 25 yıldır yükseköğretim kurumlarında yöneticilik yapıyorum. Ve biraz sonra sizlere sunacağım konularda da hemen hemen hepsinin içerisinde oldum. Özellikle Bologna süreci, biraz sonra değineceğiz; o çalışmaların içerisinde oldum. Bu sunumu, sunum için teklif geldiğinde tekrar teşekkür ediyorum TÖZOK'a davet ettikleri için, nasıl bir sunum yaparsam faydalı olabilir, bir ufuk açabilir diye düşündüm. Kendi perspektifimden baktığımda son 25 yıldır yükseköğretimin her kademesinde hem ulusal düzeyde hem uluslararası düzeyde çalışmaların içinde oldum.

Özel okullardaki yönetici arkadaşlarımdan, dostlarımdan; 20 yıla aşkın süredir 24'üncüsü düzenlenen bu konferansla ilgili çok olumlu şeyler duydum her zaman. Büyük heyecanla gittiklerini biliyorum, katıldıklarını biliyorum. Ama ben ilk defa katılıyorum. Ben çuvaldızı önce kendime batıracağım. Belki iğneyi de sonra sizlere olabilir. İkincisi, şu soruyu kendime sormak istiyorum: Gerçekten bu ortamda sizlerle beraber olmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum. 24 yıldır niye bu mutluluğu kendimden esirgedim? Niye daha önce katılmadım diye kendimi sorguluyorum.

Öncelikle tabii Türkiye'de ve dünyada 24 yıldır bir konferansı sürdürebilmek kolay bir şey değil. Giderek büyüyerek, büyük bir coşkuyla, artan kalitesiyle sürdürebilmek kolay bir iş değil. Bu anlamda ben TÖZOK'u kutluyorum gerçekten. İnanılmaz bir başarıya imza atılan bu yıllar içerisinde.

İşte bu sorunun cevabı aslında bugün yapacağım sunumun da bence odağını oluşturuyor. Çünkü yükseköğretim kurumları ile K-12, Millî Eğitim arasında gerçekten büyük bir kopukluk var. Yani bir eğitim sistemi bir bütün olarak bence tasarlanmalı, uygulanmalı, ortak araçları kullanmalı. Bu anlamda bu en büyük sorunsal olarak sunumumda ortaya çıkacak.

Kendi tabii perspektifimden baktığımda son 25 yıldır yükseköğretimin her kademesinde hem ulusal düzeyde hem uluslararası düzeyde çalışmaların içinde oldum. Ve bu süreçte yükseköğretim adına dünyada çok önemli gelişmeler oldu. Bu gelişmelerin ortaya koyduğu sonuçlar, araçlar benim düşünceme göre de biraz sonra paylaşacağım; K-12'de, Millî Eğitim'de kullanılabilir olacağını düşünüyorum.

Dolayısıyla sizlere bu son 25 yılda yükseköğretimde ortaya çıkmış olan gelişmeler nedir? Sadece ülkemizde değil, dünyada ve özellikle Avrupa boyutunda bunların neler olduğunu sizlere kısaca paylaşmaya çalışacağım. Teknik bir sunum olabilir, kusura bakmayın. Umarım sizi sıkmadan devam ederim.

Şimdi sunum akışını şöyle planladım: Dünyadaki en kapsamlı ve en etkili yükseköğretim reformu, bütün zamanlar içerisinde kuşkusuz Bologna süreci ve Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın oluşturulması olmuştur. Ülkemizde bu kapsamda çok değerli çalışmalar yapıldı; YÖK ve diğer paydaşlarla beraber. Ve bu çalışmaların da sonuçları ortaya çıktı. Bunları da sizlerle kısaca paylaşacağım.

Çok değer verdiğim tüm bu araçların içerisinde ulusal ve uluslararası yeterlikler çerçevesi, eğitimi bir bütün olarak planlamayı öngören, eğitimde reformu öngören, her şeyin temelini oluşturan yeterlikler çerçeveleri ve yaşam boyu öğrenme ile ilgili sizlerle paylaşımlarım olacak. Son olarak da geleceğe bakış olarak önümüzdeki fırsatlar ve zorluklar, yani challenges, nelerdir; bunu bir bütün olarak ortaya koymaktadır. Bunları da sizlerle paylaşmaya çalışacağım.

Şimdi çok kısa olarak Bologna süreci... Tabii geçmişte yükseköğretimde olan arkadaşlarımız, katılımcılar biliyorlardır bu çalışmaları. Ama içerik nedir, neler yapılmıştır bu süreçte, çok kısa olarak paylaşmak isterim Bolonya süreci, 1999 yılında 29 Avrupa ülkesinin ortak bildiriyle başlatılmış ve Avrupa yüksek öğretiminde ortak bir alan oluşturmayı hedefleyen bir süreçtir. Aslında süreç 1998'de Sorbonne'da başlamış, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya tarafından ortaya konan bir vizyon olarak şekillenmiştir. 1999'da ise 29 ülke tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu süreç sadece Avrupa'yı değil, Avrupa dışındaki ülkelerin yüksek öğretim sistemlerini de etkilemektedir. Başlangıçta birkaç hedefle başlatılmış olsa da süreç o kadar büyük bir sinerji yaratmıştır ki zamanla pek çok konu ve hedefe de evrilmiştir.

Bolonya sürecinin ana amaçlarına baktığımızda, öncelikli hedeflerden biri kolay anlaşılabilir ve birbirleriyle kıyaslanabilir yüksek öğretim diploma ve dereceleri oluşturmaktır. Geçmişte, Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkeler ve tüm Avrupa'da eğitim sistemleri birbirinden oldukça farklıydı. Bu durum, diploma ve derecelerin tanınması ve karşılaştırılmasını zorlaştırıyordu. Bu nedenle süreç, lisans, yüksek lisans ve doktora olmak üzere üç aşamalı bir derece sistemi oluşturmayı hedeflemiştir. Bazı ülkelerde bu sistem geçmişte mevcut değildi.

Bunun yanında, süreç kapsamında öğrenci merkezli bir kredi sistemi geliştirilmiştir. Geleneksel olarak sınıf içi zamanı temel alan kredi sistemlerinin aksine, bu sistem öğrencinin bir öğrenme çıktısına ulaşmak için harcayacağı tüm zamanı dikkate alır. Sınıfta geçirilen süre dışında, derse hazırlık, ders sonrası pekiştirme ve ödev gibi faaliyetler de bu sisteme dahildir. Bu sistemin, K12 eğitim düzeyinde de uygulanabilecek bir model olduğunu düşünüyorum.

Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının hareketliliğini sağlamak ve yaygınlaştırmak, Bolonya sürecinin önemli hedeflerinden biridir; bu sayede üniversitelerdeki öğrencilerimiz her yıl binlerce kişi hâlinde yurt dışına giderek Erasmus programları veya ikili anlaşmalar aracılığıyla eğitimlerinin bir bölümünü tamamlayabilmekte ve döndüklerinde, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir derece sistemi sayesinde aldıkları dersler burada sayılarak eğitimlerine devam edebilmektedirler. Yüksek öğretimde kalite güvencesi ve ortak standartlar sistemini oluşturmak da bu sürecin bir diğer hedefidir; Türkiye'de bu çalışmalar 2005 yılında başlamış ve benim de içinde olduğum başlıca alanlardan biri olmuştur. Daha önce yüksek öğretimde kalite güvencesi mevcut değildi; yani denetleme yalnızca Yükseköğretim Kurulu'nun süreciyle sınırlıydı. Ancak bugün, bağımsız kurumlar

tarafından yapılan dış değerlendirmeleri temel alan ve dünya standartlarında bir sistem kurulmuş, sistem çalışmakta ve başarılı olduğunu görmekteyiz. Bu sistemin temel ilkesi, değerlendirmelerin bağımsız kurumlar tarafından yapılmasıdır; ayrıca mevzuların şeffaflığını ve anlaşılabilirliğini artırmak da diğer hedefler arasında yer almaktadır.

Tanınma, şeffaflık ve yaşam boyu öğrenmeyi desteklemek diğer hedeflerden bir tanesiydi. Sürecin ne kadar hızlı yayıldığını burada göstermek istiyorum. Bakın, 1999'da 29 ülkenin katılımı ve imzasıyla başlayan süreç; Prag'da Türkiye'nin 2001 yılında katılmasıyla birlikte 33 ülkeye ulaştı. Daha sonra Berlin, Bergen, Londra, Leuven gibi her iki ya da üç yılda bir yapılan toplantılarla bugün 49 ülkeye kadar genişledi. Yani çok geniş bir coğrafyada, Avrupa kıtasında görüyorsunuz ki süreç, neredeyse bütün yükseköğretim sistemlerinde kullanılır hâle gelen sonuçlar üretmiştir. Şu anda Rusya ve Belarus mevcut durumlardan dolayı askıya alınmış durumdadır; ancak sürecin araçları yine değerlendirilmeye ve kullanılmaya devam edilmektedir. Günümüzde süreç hâlâ devam etmektedir. Eski hızla ilerlememektedir; çünkü birçok araç ortaya çıkarılmıştır. Artık bu araçları uygulama, hayata geçirme ve kalite düzeyini geliştirme yönünde çalışmalar yürütülmektedir.

Süreç, sürekli olarak Bologna Follow-Up Group dediğimiz bir grup tarafından Avrupa Komisyonu ile birlikte takip edilmekte ve raporlanmaktadır. Her iki ya da üç yılda bir yapılan Bakanlar Konferansı ile de güncellenmektedir. Bu grafik yıllara göre katılımı göstermektedir. Görüyorsunuz ki özellikle 2005'e kadar zaten 45 ülke katılım sağlamış durumdadır. Daha sonra da sayı 49 ülkeye ulaşmıştır. Sürece katılmak isteyen Avrupa kıtası dışından ülkeler de vardır. Örneğin Suudi Arabistan katılmak istemiştir, İsrail katılmak istemiştir; fakat coğrafi sınırlar dışında oldukları için buna izin verilmemiştir. Buna rağmen bu ülkeler de sürecin ortaya çıkardığı araçları kendi sistemlerinde kullanmaktadırlar. Yani Avrupa kıtasında, Avrupa Yükseköğretim Alanı dediğimiz yapı içinde artık katılmamış ülke kalmamıştır. Dünya genelindeki durumuna baktığımızda ise neredeyse ülkelerin dörtte birinin bu sürecin içinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Sadece Avrupa'yı mı etkiledi? Hayır. Dünyada da çok büyük bir etkisi olmuştur.

Bologna Süreci'nin boyutları ve çalışma konularına çok detaylı girmeyeceğim; sadece çok önemli gördüğüm bazı noktaları sizlerle paylaşacağım. Kolay anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir bir akademik derece sisteminin oluşturulması amacıyla ortaya çıkan en önemli araçlardan biri yükseköğretimde ulusal ve uluslararası şemsiye çerçevelerinin oluşturulması çalışması olmuştur.

İkinci önemli konu kalite güvencesidir. Biraz önce de ifade ettiğim gibi bu konuda Avrupa kalite güvencesi için ilke ve standartlar dediğimiz bir rehber bulunmaktadır. Bu rehber bütün ülkeler tarafından kabul edilmiştir ve ülkeler kendi kalite güvence sistemlerini bu rehberin ışığında, gereklilikleri doğrultusunda oluşturmaktadır. Türkiye'de de bu yönde önemli adımlar atılmıştır; bunları biraz sonra yine paylaşacağım.

Bir diğer olmazsa olmaz unsur ise uluslararası katılımıdır. Yani ne yapıyorsanız uluslararası görünürlüğünüzü artırmanız çok önemlidir. Özellikle dış değerlendirme kurullarında ve panellerde şeffaflığı sağlamak amacıyla uluslararası katılım teşvik edilmektedir. Yabancı uzmanların ve uluslararası temsilcilerin bu süreçlere dahil edilmesi önemli görülmektedir.

Diplomaların ve öğrenim sürelerinin tanınması da diğer çalışma alanlarından biridir. Bu kapsamda ortaya çıkan araçlardan biri Diploma Eki'dir (Diploma Supplement). Normalde diplomada sadece kişinin hangi alanda hangi diplomayı aldığı belirtilir. Ancak Diploma Eki ile birlikte diplomanın arkasında o diplomanın neyi ifade ettiği, öğrencinin hangi öğrenme kazanımlarını elde ettiği,

hangi yetkinlikleri kazandığı ve hangi etkinliklere katıldığı gibi bilgiler şeffaf bir şekilde tanımlayan standart bir format geliştirilmiştir. Bugün birçok ülke yükseköğretimde diplomalarla birlikte Diploma Eki'ni de öğrencilerine sunmaktadır.

Tanıma konusunda da önemli bir şeffaflık sağlanmıştır. Yaşam boyu öğrenme konusu da bu sürecin önemli başlıklarından biridir. Biz genellikle yaşam boyu öğrenmeyi üniversite sonrası yetişkin eğitimi gibi algılarız; ancak yeni bakış açısı, bütün eğitim kademelerinde formal, informal ve non-formal yollarla kazanılmış yeterlilikleri de bir derece sistemi içinde değerlendirebilme yaklaşımını benimsemektedir. Bu da eğitim sistemine oldukça değerli ve kapsayıcı bir perspektif kazandırmıştır.

Özellikle yeterlilikler çerçeveleriyle bu bakış açısı çok güçlenmiştir. Ortak dereceler de yine bu süreç içerisinde gelişmiştir. Şimdi bizim üniversitemizin de yurt dışındaki üniversitelerle birçok ortak diploması bulunmaktadır. Dolayısıyla öğrencilerimize iki ülke tarafından birlikte diploma verilen eğitim programları da bu süreç içerisinde güçlenmiştir. Çok sayıda üniversitemizde şu anda ortak diploma programları bulunmaktadır. Sosyal boyut ise öğrenci açısından olmazsa olmaz bir konudur. Yani öğrencilerin her kademedeki süreçlere katılımı, sadece davetli olarak ya da isteğe bağlı olarak değil, yasal olarak güvence altına alınmıştır. Öğrencilerin üniversite yönetimlerinden üniversitenin üst organlarına kadar her kademedeki gerçekten karar verici olarak yer almaları öngörülmektedir.

Yükseköğretime erişim de elbette önemli konulardan biridir. Dezavantajlı öğrenci gruplarının desteklenmesi gibi konular sosyal boyut ve öğrenci katılımı başlığı altında ele alınmaktadır. Hareketlilik de biraz önce açılıştaki söylediğim gibi önemli bir başlıktır. Öğrencilerin ve akademisyenlerin Avrupa Yükseköğretim Alanı içerisinde serbest dolaşımı ve yapılacak ikili anlaşmalarla küresel boyutta hareketliliğin sağlanması son derece önemli görülmektedir. İstihdam edilebilirlik de önemli çalışma konularından bir tanesidir. Çok ayrıntılarına girmek istemiyorum. Öğrenci merkezli öğrenme de yine aynı şekilde ele alınmıştır. Artık geleneksel, tek taraflı öğretim anlayışı yerine öğrencinin merkezde olduğu; öğretmenlerin ise mentorluk düzeyinde öğrencilere destek verdiği bir sistem üzerinde çalışılmaktadır.

Şimdi esas gelmek istediğim konu buydu. Bu süreçte ortaya çıkan konular ve üzerinde çalışılan başlıklar var; ancak aynı zamanda çok değerli araçlar da geliştirilmiştir. Bunlar dört başlık altında toplanabilir. Bunların her birinin üzerinden tek tek geçerek, Millî Eğitim'de de kullanılabileceğini düşünüyorum. Bu nedenle bu paylaşımı yapıyorum. Belki daha sonraki adımlarda yapılacak panellerle bu konular tartışılabilir. Millî Eğitim Bakanlığımızın buna öncülük edebileceğini düşünüyorum. Ancak özel okulların da bu alanlarda oluşturulacak çalışma gruplarıyla önemli katkılar sağlayabileceklerini düşünüyorum.

Avrupa Kredi Transfer Sistemi'nden (AKTS) bahsetmiştim. Bu sistem, iş yüküne dayalı kredi tanımlaması yapılmasını, kredilerin transfer edilebilmesini, biriktirilerek bir dereceye yönlendirilmesini ve tanınmasını sağlayan son derece önemli bir araçtır. Diploma Eki'nden de biraz önce bahsettim, tekrar değinmek istiyorum. Bu belge şeffaflığı ve tanınmayı sağlayan önemli bir araçtır. Bir Diploma Eki'ne baktığınızda, öğrencinin bir öğrenim düzeyini tamamladığında kazanmış olduğu her türlü bilgi, beceri ve yetkinliği; ayrıca öğrencinin akademik özelliklerini açıkça görebiliyorsunuz. Sadece öğrencinin değil, aynı zamanda bu Diploma Eki'ni veren kurumun özelliklerini de bu belge üzerinden görmek mümkündür. Kalite güvencesi konusundan biraz önce

bahsetmiştim; tekrar değineceğim. Ulusal ve uluslararası yeterlilikler çerçeveleri de yine önemli araçlardan biridir ve bu konuya biraz daha ayrıntılı gireceğim.

AKTS, öğrenme çıktıklarına ulaşmak için gereken toplam iş yükünü kredi olarak ifade eder. Yani geleneksel kredi sisteminde olduğu gibi dersin saatine göre değil, öğrencinin bir ders ya da program için hedeflenen öğrenme çıktıklarına ulaşmak amacıyla harcadığı gerçekçi iş yüküne dayanmaktadır. Sistem içerisinde bazı temel kabuller bulunmaktadır. Bir yılda öğrencinin toplam çalışma iş yükü 1500 ila 1800 saat olarak tasarlanmıştır. Bir akademik yıl için tam zamanlı çalışma yükü 60 AKTS olarak planlanmıştır. Dolayısıyla buradan hareketle baktığımızda bir AKTS, yaklaşık 25 ila 30 saatlik bir iş yüküne karşılık gelmektedir. Örneğin 3 saatlik bir ders düşünelim. Eğer bu dersin kredisi 3 AKTS ise, öğrencinin bu ders için sınıf içi ve sınıf dışı faaliyetlerle birlikte 25 ila 30 saatten toplamda yaklaşık 75 ila 90 saatlik bir zaman ayırması beklenmektedir. Böylece öğrenme çıktısına ulaşabilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla kredi sistemi, transfer, birikim ve tanınma açısından ortak bir dil oluşturmuştur.

Türkiye’de 2010 yılından itibaren tüm üniversitelerimizde AKTS sistemi kullanılmaktadır. Yani şu anda geleneksel kredi sistemi üniversitelerimiz tarafından kullanılmamaktadır. Avrupa Yükseköğretim Alanı içerisinde yer alan üniversitelerin büyük çoğunluğunda da AKTS sistemi yasal olarak tanımlanmış ve kullanılmaktadır. Burada şu soru ortaya çıkıyor: K-12 düzeyi için neden kullanılsın? Dolayısıyla bunu bir not olarak bırakıyorum.

Diploma Eki ise aslında çok rahat uygulanabilecek bir çalışmadır. Kurumlarımız her eğitim düzeyinin sonunda zaten diploma vermektedir. Bu diplomaya ek olarak bir Diploma Eki de düzenlenebilir. Bunun sayfadan oluşan standart bir formatı vardır ve verilecek bilgiler altı başlık altında toplanmıştır. Ancak Millî Eğitim sistemi için, yani K-12 düzeyi için bu yapı farklı şekilde düzenlenebilir. 2010 yılından itibaren ülkemizde üniversiteler tarafından Diploma Eki öğrencilerimize ücretsiz olarak ve üç yabancı dilden biriyle verilmektedir. K-12 düzeyinde de verilebilir mi? Bu da üzerinde konuşulabilecek konulardan biridir. Nitekim şu anda İSTEK Okulları ile üniversitemiz arasında bu konular çerçevesinde çok yakın bir iş birliği bulunmaktadır.

Her bir konuyu biz kendi içimizde bir uygulama yapabilir miyiz diye de çalışıyoruz. Güzel sonuçlar da olacağını düşünüyorum. Kalite güvencesi konusunda Avrupa Yükseköğretim Alanı’nda (AYA) ortak referans **Avrupa Kalite Güvencesi Rehberi**’dir. Bu rehberde üç bölüm bulunmaktadır. Birincisi iç kalite güvencesidir; yani bir kurum iç kalite güvencesini kendisi oluşturmak durumundadır. Hatta şöyle bir yaklaşım vardır: Bir kurumda iç kalite güvencesi yerleşmemişse dış kalite güvencesinin hiçbir anlamı yoktur. Dolayısıyla kalite kültürünün önce kurum içerisinde geliştirilmesi, teşvik edilmesi, içselleştirilmesi ve bir kültür hâline getirilmesi en önemli beklentilerden biridir. Dış kalite güvencesi ise mutlaka bir denetim anlayışıyla değil, bağımsızlığı güvence altına alınmış kurumlar tarafından yapılmalıdır. Bu durum standartlarda açıkça ifade edilmektedir.

Bu da burada bitmemektedir. Dış değerlendirmeyi yapacak ve kalite güvencesini sağlayacak kuruluşlar için de standartlar vardır. Bu kuruluşların da aynı şekilde bir dış değerlendirmeden geçerek bu standartlara sahip olduklarını göstermeleri gerekmektedir. Kurumsal düzeyde baktığımızda bütün kalite yaklaşımlarında eğitimle ilgili temel başlıklar bulunmaktadır. Programın tasarımı ve öğrenme çıktıları, öğrenci merkezli öğrenme, ölçme ve değerlendirme, öğretim elemanı yeterlilikleri ve kaynaklar, bilgi yönetimi ve kamuya açıklık gibi başlıklar bu kapsamda yer almaktadır. Ayrıca dış değerlendirmelerden alınan geri bildirimler doğrultusunda yapılan çalışmaların hedeflerini özetleyen başlıklar altında süreç yürütülmektedir.

Türkiye’de de bu çalışmalar 2005 yılında başlatılmıştır. Önce bir komisyon olarak hayata geçirilmiştir ve bağımsız bir yapı değildi; YÖK’e bağlıydı. Daha sonra 2015 yılında **YÖKAK (Yükseköğretim Kalite Kurulu)** bağımsız bir kurum olarak kurulmuştur. YÖK’ten bağımsızdır. Bağımsızlıkla ilgili soru işaretleri elbette olabilir; ancak en azından şu anda bu görevi yerine getirecek bir kurumumuz bulunmaktadır. Kurumsal değerlendirme süreçleriyle başlamış, daha sonra kurumsal akreditasyon süreçlerini yürütmeye başlamıştır. Kurumsal kalite güvencesinin dışında program düzeyinde akreditasyon sağlayan, sayılarının şu anda 29’a ulaştığını bildiğim dernekler ve kurumlar bulunmaktadır. Bunlar program düzeyinde akreditasyon sağlamaktadır. Benzer bir yapı K-12 düzeyi için oluşturulabilir mi? Bunun tartışmaya açılabileceğini düşünüyorum. Elbette Millî Eğitim Bakanlığımızın kendi yaklaşımları ve sistemleri vardır. Sayın Genel Müdürümüz de sabah ifade etti. Teftiş mekanizması mutlaka kullanılmalıdır; çünkü sistemi yanlış kullanan kurumlar da olabilir. Ancak bence esas olan, kalitenin sürekli artırılabilmesi ve geliştirilebilmesidir. Bu da ancak bütünsel bir yapının oluşturulması ve uygulanmasıyla mümkün olabilir.

Ulusal ve uluslararası yeterlilikler çerçevesi, yaklaşık 25 yıldır üzerinde çalıştığım konular içinde ortaya çıkan en değerli araçlardan biridir. Bunu oluşturmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Nitekim bunu etkin kullanan ülkelerin yükseköğretim alanında çok önemli gelişmeler sağladığını görüyoruz. Yeterlilikler çerçeveleri, eğitim alanında dünyada geliştirilen en önemli araçlardan biri hâline gelmiştir. Uluslararası şeffaflık, kalite güvencesi, karşılaştırılabilirlik, tanınma, hareketlilik, uluslararasılaşma ve yaşam boyu öğrenme gibi pek çok sürecin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevelere baktığımızda uluslararası düzeyde geliştirilmiş çerçeveler olduğu gibi ulusal yeterlilikler çerçeveleri de bulunmaktadır. UNESCO’nun ISCED olarak bilinen, uluslararası eğitim alanlarını sınıflandıran bir sistemi vardır. Bu sistem bölgesel ve ulusal çerçeveler için referans oluşturmaktadır. Bölgesel çerçeveler üst veya şemsiye çerçeveler olarak adlandırılır. Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi yaşam boyu öğrenme için geliştirilmiş bir çerçevedir. Türkiye’de başlatılan çalışmalar da başlangıçta bu çerçeveden referans alınarak oluşturulmuştur. Daha sonra yaşam boyu yeterlilikler çerçevesi kabul edilmiştir. Bunun yanında yükseköğretim için geliştirilmiş ayrı yeterlilikler çerçevesi de bulunmaktadır. Ulusal çerçeveler kapsamında Türkiye’de Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ve Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi bulunmaktadır.

Kronolojik olarak bakıldığında bu çalışmaların ilk örneklerinden biri Yeni Zelanda Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi’dir. Yeni Zelanda bu sistemi kurarak ilk uygulayan ülke olmuştur. Daha sonra Avustralya, Güney Afrika, İskoçya ve İrlanda bu ülkeleri izlemiştir. Günümüzde Avrupa Yükseköğretim Alanı’ndaki tüm ülkelerin yeterlilikler çerçeveleri bulunmaktadır. 2008 yılında Avrupa Birliği, yaşam boyu öğrenme vizyonunu ortaya koyarak anaokulundan doktora seviyesine kadar uzanan bir üst çerçeve tanımlamıştır. Günümüzde dünyada 150’den fazla ülke kendi yeterlilikler çerçevesini geliştirmiştir ya da geliştirme sürecindedir.

Burada şuna dikkat çekmek istiyorum. Bu çerçeveleri üç grupta toplayabiliyoruz. Birincisi iletişimci çerçevelerdir. Yani Türkiye kendi yeterlilikler çerçevesini geliştirdi ve bunu üst çerçeve olan Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile nasıl kullanacak?

İletişimci çerçeveler dediğimiz yaklaşımda yalnızca ilişkilendirme yapılır. Mevcut yapı korunur, eğitim sisteminde herhangi bir değişiklik öngörülmez. Ülke, kendi sistemini sadece uluslararası çerçevelerle ilişkilendirmek amacıyla bu çerçeveyi kullanır. Eğer bir ülke reform yapmayı öngörüyorsa, bu durumda yenilikçi çerçeveler dediğimiz yaklaşım söz konusu olur. Bu çerçeve geliştirilirken eğitim sistemi de gözden geçirilir. Nerelerde reform yapılması gerektiği, hangi alanlarda iyileştirmeye ihtiyaç olduğu değerlendirilir ve buna göre reform yapıcı bir çerçeve geliştirilir.

Ancak gerçekten daha kapsamlı bir yaklaşım da vardır. Yeni Zelanda ve Güney Afrika gibi ülkelerde görüldüğü üzere, mevcut sistem tamamen bir kenara bırakılarak eğitim sistemi bu çerçeve aracılığıyla dönüştürülebilir. Bu durumda çerçeve dönüştürücü bir araç olarak kullanılmaktadır.

Dolayısıyla ülkeler, ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre bu çerçeveleri farklı şekillerde kullanabilmektedir. Avrupa'ya baktığımızda, Avrupa Yükseköğretim Alanı için Yeterlilikler Çerçevesi ilk geliştirilen çerçevelerden biridir. Bu çerçeve yalnızca yükseköğretim sistemleri ve yükseköğretim seviyeleri için hazırlanmıştır. Yaşam boyu öğrenme yaklaşımında ise formal, non-formal ve informal öğrenme yollarıyla kazanılmış; ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde, mesleki eğitimi de kapsayan tüm yeterlilikler tanımlanmıştır. Bunun dışında bölgesel düzeyde geliştirilmiş başka çerçeveler de bulunmaktadır. Örneğin Karayipler Yeterlilikler Çerçevesi, Güney Afrika Yeterlilikler Çerçevesi ve Güneydoğu Asya'da ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) tarafından geliştirilmiş yeterlilikler çerçeveleri de bu kapsamda yer almaktadır.

Türkiye'de Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi, Bologna Süreci sonrasında başlatılan çalışmalar kapsamında hazırlanmış ve 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyleri için seviye tanımlayıcıları belirlenmiştir. Program yeterlilikleri, ders öğrenme çıktıları ve ölçme-değerlendirme uyumu bu çerçevede zorunlu görülmektedir. Ayrıca kalite güvencesi ve dış paydaş katılımı da önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ise yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla geliştirilmiş olup ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim dahil farklı öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilikleri kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu çerçevenin koordinasyonundan Mesleki Yeterlilik Kurumu sorumludur ve Millî Eğitim Bakanlığı ile YÖK de bu süreçte yer almaktadır. Çerçeve 2 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Seviye tanımlayıcıları bilgi, beceri ve yetkinlik boyutlarında belirlenmiştir. 2017 yılında ise Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile referanslandırılmıştır.

Yani işleyiş şöyle öngörülmektedir: Şemsiye çerçeveler en üstte yer alır. Daha sonra ikinci kademede ulusal yeterlilikler çerçevesi tanımlanır. Bunun ardından türe göre, alana göre ve sektöre göre yeterlilikler belirlenir. Buradan hareketle program eğitim hedefleri ve çıktıları, ders programları ve ders öğrenme çıktıları düzeyine kadar inen bir sistematik ortaya çıkmaktadır. Kapsamına baktığımızda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ), Türkiye'de yeterliliklerin sınıflandırılmasını sağlayan tek bir yapı olarak kalite güvencesi sağlanmış tüm genel, akademik ve mesleki yeterlilikleri kapsamaktadır. Daha önce de ifade ettiğim gibi, Türkiye'de iş piyasasında şu anda kullanılmakta olan birçok mesleki yeterlilik, Mesleki Yeterlilik Kurumu aracılığıyla Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi içinde yer almaktadır. Yeterlilik sistemleri ve çerçeveleri Türkiye eğitim ve öğretim sistemi içinde hâlen mevcuttur.

Örneğin Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığımızın da kendi sistemi vardır; her ne kadar bir çerçeve olarak tanımlanmamış olsa da bir yapı mevcuttur. Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun da kendine ait bir çerçevesi bulunmaktadır. Dolayısıyla bütün bu yapıların tek bir çatı altında, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi altında toplanması beklenmektedir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'nde yer alacak bütün yeterliliklerin, sorumlu kurumlar olan Millî Eğitim Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu ve YÖK tarafından geliştirilen uluslararası kabul görmüş iç ve dış kalite prosedürlerine göre kalite güvencesinin sağlanmış olması gerekmektedir. Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi'ne baktığımızda ortak öğrenme kazanımlarına göre sekiz seviyeden oluşmaktadır. Birinci seviyeden başlayarak sekizinci seviyeye kadar uzanmaktadır. Her bir seviye üç ana boyutla tanımlanmıştır: bilgi, beceri ve yetkinlik. Bunun yanında sekiz alt tanımlayıcı bulunmaktadır. Mimarisine baktığımızda şöyle bir durumla karşılaşırız: Seviyeler

sekiz düzey olarak çerçevede tanımlanmıştır. Seviye tanımlayıcıları ise biraz önce ifade ettiğim gibi sekiz alt başlıkla belirlenmiştir. Dolayısıyla bu seviyeler toplam yirmi dört tanımlayıcı ile açıklanmaktadır.

Yeterlilik türlerine baktığımızda ise eğitim sistemimizde okul öncesinden başlayarak doktora seviyesine kadar hem Millî Eğitim Bakanlığı, hem YÖK hem de Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından verilen toplam 21 diploma türü bulunmaktadır. Bu diploma türleri için tanımlamaların henüz tamamı yapılmamıştır; ancak yapılması gerekmektedir. Bu 21 yeterlilik türü Türkiye'deki tüm yeterlilikleri kapsayacak şekilde çerçeve içine alınacaktır. Birinci seviyeden sekizinci seviyeye kadar baktığımızda, birinci seviyede henüz bir yeterlilik tanımlanmamıştır. Bu seviye özellikle ileride kullanılabilmesi için boş bırakılmıştır. Örneğin burada okul öncesi yeterliliği tanımlanabilir. Özel gereksinimli bireyler için ayrı bir yeterlilik türü tanımlanabilir.

Millî Eğitim sistemi içinde ikinci seviyede ilköğretim belgesi bir yeterlilik olarak tanımlanmıştır. Bunun ardından ortaokul öğrenim belgesi, lise diploması ve mesleki ve teknik eğitim diploması gelmektedir. Yani Millî Eğitim sistemi içinde şu anda altı yeterlilik türü çerçeve içerisinde yer almaktadır. Yükseköğretimde ise ön lisans diploması, lisans diploması, yüksek lisans diploması ve doktora diploması olmak üzere toplam sekiz yeterlilik türü bulunmaktadır. Mesleki Yeterlilik Kurumu bünyesinde de ikinci seviyeden başlayarak sekizinci seviyeye kadar yedi yeterlilik türü bulunmaktadır. Böylece toplamda 21 yeterlilik türü ortaya çıkmaktadır. Bu çerçeve bize önemli bir noktayı göstermektedir. Lise diplomasını almış bir öğrenci üniversiteye geçmektedir. Ancak çerçevede tanımlanmış olmasına rağmen, lise diplomasına sahip bir öğrencinin hangi bilgi, beceri ve yetkinliklerle üniversiteye girdiği konusunun mevcut eğitim veya sınav sistemimizde yeterince dikkate alındığını düşünmüyorum. Sizler de bunu biliyorsunuz.

Dolayısıyla eğer Türkiye sınavsız ya da yalnızca sıralamaya dayalı olmayan, seçmeye dayalı bir sınav sistemine geçecekse, mutlaka bir seviyenin çıktısının bir üst seviyenin girdisi olarak ele alınması gerekir. Şu anda öğrencilerimiz açısından baktığımızda, üniversiteye geçiş yalnızca yükseköğretim sınavında alınan puanlara dayanmaktadır. Dolayısıyla dördüncü seviyeden beşinci veya altıncı seviyeye geçişin çerçeveye göre tanımlanması gerektiğini düşünüyorum. Sağlıklı bir eğitim sisteminde en alt seviyeden en üst seviyeye kadar her eğitim düzeyinde öğrencilerin hangi bilgi, beceri ve yetkinliklerle mezun olacakları ve bu yetkinliklerle bir üst seviyeye nasıl başlayacakları açık şekilde tanımlanmalıdır.

Son slaytlarıma geliyorum. Son 25 yılda yükseköğretimde tarihin hiçbir döneminde görülmediği kadar önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler beraberinde çok değerli araçların ortaya çıkmasına da vesile olmuştur. Bunlardan biri iş yüküne dayalı kredi sistemidir. Bu sistemin K-12 düzeyi için de tasarlanabileceğini ve uygulanabileceğini düşünüyorum. Diploma Eki de aynı şekilde K-12 sistemi içinde uygulanabilir ve diplomalarla birlikte öğrencilere verilebilir. Böylece öğrencilerimizin diplomalarının şeffaflığı ve tanınırlığı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha açık hâle gelecektir. Eğitim sistemi, okul öncesinden başlayarak doktora düzeyi dâhil olmak üzere birbirleriyle ilişkili şekilde ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi ile bağlantılı olarak, yaşam boyu öğrenme perspektifiyle tasarlanabilir ve uygulanabilir.

Kalite güvencesinin sağlanmasında evrensel bir gereklilik olan bağımsız dış değerlendirmeyi de içeren ulusal bir kalite güvence sistemi K-12 için de oluşturulabilir. Türkiye Özel Okullar Derneği güçlü, vizyoner ve katılımcı üye yapısıyla özel okulların bu çalışmalarında etkin rol üstlenebilir. Bunun yapılabilir bir kapasite olduğunu diğer paydaşlarla birlikte düşünüyorum.

Elbette ülkemizde bazı zorluklar da bulunmaktadır. Başta Millî Eğitim Bakanlığı, YÖK ve Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun daha yakın çalışabilmesi gerekmektedir. Şu anda aralarında yasal olarak tanımlanmış güçlü bir ilişki bulunmamaktadır. Çalışmalar çoğu zaman kişisel inisiyatiflere bağlı olarak yürütülmektedir. Oysa bu iş birliğinin güvence altına alınması ve sürdürülebilir hâle getirilmesi eğitim sistemimiz açısından çok önemli olacaktır.

Bu kurumlar bağımsız merkezi kurumlar olduğu için iletişim kanalları sınırlı olabilmekte ve karar verme süreçleri farklı olabilmektedir. Eğitim ve öğretim süreçlerinde geleneksel denetim anlayışının hâlen egemen olması da bir başka zorluktur. Ayrıca kurumlar ve kuruluşlar tarafından yapılacak dış değerlendirmeleri de kapsayan bir kalite güvencesi kültürünün ülkemizde henüz yeterince gelişmemiş olması da önemli bir zorluk olarak görülmektedir. Bunun yanında yaşam boyu eğitim ve öğretimin okul öncesinden başlayarak üniversite sonrasını da kapsayacak şekilde, formal, non-formal ve informal öğrenme süreçlerini içerecek biçimde planlanması konusunda kapsamlı bir ulusal politika henüz tanımlanmış değildir. Eğitim sistemimizin uluslararasılaşması konusunda da kullanılacak öncelikli araçlar henüz yeterince belirlenmemiştir. Bu da karşımızdaki önemli zorluklardan biridir.

Son olarak bir görüşle sunumumu bitirmek istiyorum. Gelecekte başarılı olacak ülkelerin, eğitim sistemlerini yaşam boyu öğrenme bakış açısıyla ve tüm bileşenleriyle birlikte tasarlayan ve uygulayan ülkeler olacağına yürekten inanıyorum.

Levent ERDEN

Kurucu, Akademisyen

DÖNÜŞMEYEN KALMASIN

Günaydın efendim. Bu sabah bana maruz kalmak zorundasınız, kusura bakmayın. Şimdi “Eğitim 5.0” deyince insan ister istemez “1, 2, 3, 4 neydi?” diye saymaya başlıyor ve içinden çıkamıyor. Bakın, derseniz göreceksiniz; herkesin tanımı çok farklı olacaktır. Ama bundan sonrasının çok farklı olacağını hesaba katarsak bu durum çok da önemli değil.

Acayip şeyler söylemeyeceğim; ancak söylenen acayip şeyleri toplu olarak ifade etmeye gayret edeceğim. Örneğin 1900 yılında insanlara “2000 yılı nasıl olur?” diye sormuşlar. “2000 yılı neye benzer?” diye düşündüklerinde insanlar, herkesin kendine ait bireysel uçağımsı bir aracı olacağını söylemiş. Kimileri ise hayır, insanların kanatları olacak ve öyle uçacaklar demiş. O zamanlar zeplinler yeni yeni ortaya çıkmaya başlamış; “Denizdeki gemileri zeplinlere bağlarız, uçururuz” gibi fikirler ortaya atılmış. En ilginç fikirlerden biri ise kitaplarla ilgiliydi: O kadar fazla kitap okumaya gerek kalmayacak, makineler yapılacak; kıyma makinesi gibi bir makineye kitapları atacaksınız ve bilgi doğrudan beyinlere gönderilecek denmiş. 1900 yılında 2000 yılı için söylenen bu şeyleri hâlâ bekliyoruz; belki çiplerle, benzeri teknolojilerle bir gün gerçekleşir.

Biz genellikle geleceğe dair sürekli bir şeyler söyleriz. Örneğin 1995’te yapılan haberlerde, oturduğumuz yerden alışveriş yapacağımız söyleniyordu. Dolayısıyla geleceğe dair bol bol projeksiyon yapıyoruz; “Acaba öyle mi olur, böyle mi olur?” diye düşünüyoruz. Aslında yavaş yavaş hayal edecek çok fazla şey de kalmadı. Benim çocukluğumda bilimkurgu filmleri vardı; şu anda ise bilimkurgu diye bir şey kalmadı, çünkü zaten onun içinde yaşıyoruz. Bilimkurgusuz bir hayatta, bilimkurgu gibi bir yaşamın tadını çıkarıyoruz.

Elbette neler olacağını düşünmek oldukça ilginç. Örneğin 1899 yılında patent dairesi, “Artık bulunacak ne varsa bulundu, bundan sonra yeni bir şey kalmadı” demiş. Oysa bugün görüyoruz ki gelişmeler hiç durmadan devam ediyor. İlk telefon bulunduğu anda ise Amerikan Başkanı şöyle demiş: “İyi güzel, telefonla odadan odaya konuşuyoruz ama bu ne işe yarayacak? Balkondan bağdığımızda zaten herkes duyuyor.” Bugün bunları okuduğumuzda oldukça eğlenceli geliyor. Ancak bugün yaşananların da 100 yıl sonra değil belki ama 15–20 yıl sonra bile farklı anlamlara bürüneceği, bugün kaygılandığımız ya da “Acaba böyle mi olur?” dediğimiz pek çok şeyin anlam kaymasına uğrayacağı kesindir.

Bu nedenle ileriye bakarken biraz daha farklı düşünmekte fayda var. Biz bugün telefonlarımızla ve çeşitli teknolojilerle uğraşırken, arkadan gelen gelişmeleri iyi görmek gerekiyor. Hayat biraz riskli; tarih de bunun örnekleriyle dolu. Örneğin Kadeş Savaşı’nı hepimiz biliyoruz; ilkokulda, ortaokulda ve lisede öğretilir. M.Ö. 1295 civarında gerçekleşen bu savaşta ilk defa etrafı demirle çevrilmiş tekerlekler kullanan savaş arabaları kullanılmıştır. Kadeş Savaşı’nda Mısırlılar ve Hititler karşı karşıya gelmiş, o dönem için inanılmaz bir hız olan saatte 16–20 kilometreye ulaşılmıştır. Bu, o tarihe kadar görülmuş en yüksek hızlardan biridir. Daha sonra ise buharlı tren ortaya çıkmış ve Endüstri Devrimi ile birlikte buhar gücü dünyayı dönüştürmeye başlamıştır. Buharlı tren, Endüstri Devrimi... Malum, buhar devrimiyle birlikte trenler her yere ulaşacak

deniyordu. Trenlerin ulaştığı hız ise saatte 16 ila 20 kilometreydi. Düşünün ki yaklaşık 3000 sene boyunca insan hayatındaki hız neredeyse hiç değişmedi. İnsanlar 3000 yıl boyunca aynı hızda yaşadı; aynı hızda savaştı, aynı hızda yol aldı, aynı hızda gördü ve algıladı.

3000 yıl gerçekten az bir süre değil. Bugün ise 3000 gün bile değil, neredeyse 30 günde her şey değişiyor. Dolayısıyla yaşadığımız hızın farkına iyi varmamız gerekiyor. Bundan sonra yapılması gereken en önemli şeylerden biri, hızı dayanıklılık geliştirmek. Hıza dayanamadığımız takdirde anında darmadağın olabiliyorsunuz. Bu durum sadece bireyler için değil; ülkeler, sistemler, şirketler ve maalesef kişiler için de geçerli. O hızı dayanmak gerekiyor ve bu, aslında çok da alışık olduğumuz bir durum değil. 3000 yıl boyunca değişmemiş bir hızın ardından, bugün yaşanan değişimin ne kadar büyük olduğunu çoğu zaman fark edemiyoruz.

Bu yüzden hepimiz bir bakıma kule görevlisi gibiyiz. Kule görevliliği dünyadaki en zor işlerden biri olarak kabul edilir. Çünkü bir kuledeyseniz sürekli iniş ve kalkış yapan uçakları yönetmek zorundasınız. Eskiden uçaklar 8–9 dakikada bir inip kalkarken, yeni tekniklerle bu süre 1,5–2 dakikaya kadar indi. Tarifeli seferler zaten var; onların arasına başka uçaklar da giriyor. Bazen haber vermeden inmeye çalışan bir uçak oluyor, bazen acil durumlar ortaya çıkıyor; bir yerde kalp krizi geçiren biri, başka bir yerde acil iniş yapmak zorunda kalan bir uçak ya da bir devlet başkasının uçağı... Kule görevlisinin her an her şeye hazır olması gerekiyor. En küçük bir hata yaptığında yalnızca milyarlarca dolarlık zarar değil, aynı zamanda yüz binlerce insanın hayatı söz konusu olabiliyor.

Dolayısıyla kararlarımızı son derece hızlı vermemiz gerekiyor. Bundan sonrası için insanların hızla yatkın olması ve hızla başa çıkabilmesi belki de en büyük hedeflerden biri hâline geliyor.

Tarihe baktığımızda, örneğin 2. Dünya Savaşı önemli bir kırılma noktasıdır. Savaş sırasında üretim olağanüstü bir hız kazanır. Hayat adeta “üret, üret, üret” üzerine kuruludur; tank üretmek gerekir, top üretmek gerekir, postal, tüfek, mermi ve uçak üretmek gerekir. Çünkü bunların çoğu birkaç hafta içinde yok olur, düşer, parçalanır; sürekli yenisini üretmeniz gerekir.

Fakat savaş bittiğinde özellikle Amerika’da kurulan endüstriyel sistem devam eder. Aynı üretim kapasitesi sürmektedir; ancak artık üretilen şeyler patlamıyor, yok olmuyor. O zaman bunları satmanız gerekir. Bunun için de standartlar geliştirilmeye başlanır. Standartların içine insanları yerleştirmek zorundasınız; aksi hâlde bu kadar büyük üretim sistemini yönetemezsiniz.

Örneğin o dönem yaklaşık dört milyar insanı üç harfle giydirebilirsiniz: S, M, L. Sonra benim gibi insanlar ortaya çıktıkça başına X’ler eklenir; XL, XXL, hatta XXXL gibi. Üç harfle neredeyse bütün dünyayı tanımlamaya çalışırsınız. Ayakkabılarda da benzer bir sistem vardır: 35’ten 40’a, 40’tan 45’e... Her şey standarttır. Standartlar bize cazip gelir; çünkü standart demek dünya çapında uyum demektir. Bu yüzden her şeyi standartların içine yerleştirmeye çalıştık, standartları “normal” ilan ettik ve ne kadar genel olursa o kadar iyi olacağını düşündük.

Bu nedenle 20. yüzyıl aslında “enler dünyasıdır.” En çok satan, en çok izlenen, en çok dinlenen, en büyük, en yüksek... Ancak “en” dediğimiz şey çoğu zaman en küçük ortak paydadır. Bir bakıma ortalamanın yüceltilmesidir. 20. yüzyıl, ortalamanın ve standartlaşmanın zirveye çıkarıldığı bir dönemdir. Fakat o dönem artık sona erdi. Çünkü her şeyden önce insanlar tek tip değil. Biz çoğu zaman insanları tek bir kategoriye yerleştirmeye çalışıyoruz; sanki bir grup insan tamamen

aynıymış gibi davranıyoruz. Oysa herkes tek başına bir birey ve diğer insanlarla yalnızca bazı konularda keşişiyor. İnsanları tamamen sabit gruplar hâlinde sınıflandırmak artık mümkün değil.

Bir konuda bir grubun içindesiniz, başka bir konuda başka bir grubun içindesiniz. Saçını boyatanlar bir grup olabilir, çocuğu ilkokulda olanlar başka bir grup olabilir. Hem saçını boyatan hem de çocuğu ilkokulda olanlar ise bambaşka bir grup oluşturur. Bu şekilde grupları çoğalttığımızda sayı giderek küçülür ve her grup kendine özgü taleplere sahip olur. İnsanların kişilikleri de aslında böyle şekillenir.

Konvansiyonel iş yapma teknikleri de benzer şekilde değişiyor. Aramızda siyah, eski tip telefonları görmüş ya da kullanmış olan kaç kişi var bilmiyorum ama ben lisede yatılı okula başladığımda annem beni “telefona yazdırmıştı.” Bugün “telefona yazdırmak” dediğinizde kimse ne olduğunu anlamıyor. O zamanlar bir telefon hattı için sıraya yazılırdınız. Ben ortaokula başladığımda yazıldık ve tam 8 yıl sonra, üniversiteyi bitirdiğim gün telefonumuz bağlandı. Yani toplamda 16 yıl bekledik...

Bugün ise saniyeler içinde telefon bağlanıyor. Oysa biz 16 yılda gelen bir telefondan bahsediyoruz. Dolayısıyla konvansiyonel iş yapma şekilleri dediğimiz şeyler o dönemlerde bambaşkaydı. Şimdi “home office” gibi kulağa çok modern ve cazip gelen ifadeler kullanılıyor; aslında o zaman da bir bakıma home office vardı ama bunun için evinizde telefon olması gerekiyordu. Faks olması gerekiyordu, telex olması gerekiyordu. Telex kullanan var mı? Sonra size anlatırız telex’in ne olduğunu; oldukça ilginç ve zor bir sistemdi.

Eski öğretilerin çoğu artık tamamen ortadan kalktı. Bir zamanlar doktorlar bile “O sigarayı içme, şu daha iyi bir sigaradır” diyebiliyordu ve bunu söyleyen kişi bir doktordu. Bugün böyle bir şey söyleyen bir doktoru muayenehanesinin önünde neredeyse protesto ederler. Ama o zamanlar bu tür şeyler reklam olarak bile çıkabiliyordu ve gayet normal kabul ediliyordu. İnsanlar “Acaba bizim doktor hangi sigarayı tavsiye ediyor?” diye düşünebiliyordu.

Şimdi bir de şuna bakalım. Hayatında en az bir defa Nokia kullanmış olanlar elini kaldırabilir mi? Peki şu anda Nokia kullanan var mı? Bir zamanlar Türkiye’de Nokia’nın pazar payı yüzde 87’ye kadar çıkmıştı; ortalama ise yüzde 82 civarındaydı. Yüzde 82 pazar payı, neredeyse hiçbir markanın ulaşamadığı bir oran. Tekel döneminde bile pek çok üründe böyle bir pazar payı görülmemişti.

Ancak yüzde 82 pazar payından yüzde 1’in altına düşmeleri yalnızca 16 ay sürdü. Sadece 16 ay. Şimdi düşünün; size istediğiniz kadar para, imkân, ekip ve kaynak versem ama hiçbir yasa dışı şey yapmadan, hileye başvurmadan bir şirketin pazar payını yüzde 80’lerden yüzde 1’in altına 16 ayda düşürmeniz çok zor olur. Yönetim becerilerimiz ya da beceriksizliklerimiz ne olursa olsun bunu başarmak kolay değildir.

Nokia’nın başına gelen ise aslında bir dönüşümü kaçırmaktı. Dokunmatik ekranların ve yeni akıllı telefon teknolojilerinin geleceği belliydi; ancak “Bunlara daha var, mevcut işletim sistemimizden biraz daha para kazanalım” diye düşündüler. Sonuçta dünyanın en büyük şirketlerinden biri çok kısa bir sürede piyasadan silindi. Bir dünya devinin yok olması bir yıldan biraz fazla sürdü; bugün ise bunun birkaç ay içinde gerçekleşmesi bile mümkün. Dolayısıyla bir şeylerin bugün iyi gidiyor olması, gelecekte de aynı şekilde devam edeceğinin göstergesi değildir. Bugün büyük, güçlü ve sağlam görünen şeylerin ortadan kalkması bazen günlerle bile ifade edilebilir.

Şimdi bir başka örneğe bakalım. Geçen yıl Donald Trump göreve başlarken yapılan törende ilginç bir durum yaşandı. Normalde Amerikan başkanlarının yemin törenlerinde önce aile üyeleri, ardından önemli siyasetçiler ve en arkada iş insanları yer alır. Fakat tarihte ilk defa iş insanları ön sıralara alındı. Üstelik herhangi iş insanları değil, teknoloji dünyasının en büyük isimleri davet edildi.

Bu durum daha önce pek görülmemişti. Teknoloji devlerinin yöneticileri ön sıradaydı. Hatta daha önce eleştirdiği TikTok'un CEO'su bile törene katılmıştı. Bununla da kalmadı; daha sonra bu teknoloji liderlerini dünyanın farklı yerlerine götürdü. Beyaz Saray'da onlara özel yemekler verildi, birlikte seyahatler düzenlendi ve İngiltere ziyaretinde kralın verdiği yemekte bile bu teknoloji liderleri ön plana çıkarıldı.

Bu aslında dünyanın bundan sonraki yönüne dair önemli bir göstergedir. Amerika'nın içinde bulunduğu ekonomik ve stratejik durumdan çıkabilmesi için en güçlü kaldıraçlardan biri teknoloji olarak görülüyor. Bu nedenle teknolojiye çok güçlü şekilde yatırım yapacak ve onu siyasi bir araç olarak da kullanacaktır.

Dolayısıyla teknoloji tartışması yalnızca “teknoloji olur mu, olmaz mı?” meselesi değildir; aynı zamanda bir siyaset meselesidir. Teknoloji, sadece yenilik üretmenin değil, küresel güç dengelerinde ayakta kalmanın da bir parçası hâline gelmiştir.

Bugün örneğin NVIDIA gibi bir şirketten bahsediyoruz. Çoğumuz bu ismi belki son üç yıl içinde daha sık duymaya başladık. “Trilyon dolarlık şirket” kavramını da yeni yeni konuşuyoruz. Trilyon dolar gerçekten çok büyük bir rakam. Düşünün ki Türkiye gibi büyük bir ülke bile milli gelir olarak bu seviyelere yeni yeni yaklaşabiliyor. Buna karşılık tek bir şirket 4–5 trilyon dolarlık değerlere ulaşabiliyor. Şirketin CEO'su Jensen Huang ise neredeyse her zaman deri ceket giymesiyle biliniyor; bu bile bir imaj stratejisinin parçası hâline gelmiş durumda.

Bütün bunlar bize aslında çok daha büyük bir dönüşümün yaşandığını gösteriyor. Bu yalnızca teknolojinin gelişmesi değil; aynı zamanda küresel güç rekabetinin de bir parçası. Amerika açısından yeni bir tür “soğuk savaş”ın başladığını söyleyenler var. Nitekim Amerika'nın yayımladığı stratejik savunma belgelerinde Çin'e karşı rekabet açık şekilde vurgulanıyor. Bu belgelerde, Çin karşısında güçlü kalabilmek için her türlü teknolojik ve stratejik aracın kullanılacağı ifade ediliyor.

Hatta diyor ki: bütün yatırımlarınızı Amerika'da yapın. Ama Amerika'da dahi regülasyonu yüksek eyaletlerde yapmayın. Ne kadar kanun ve kuraldan bağımsız iş yaparsanız o kadar iyidir. Resmî devlet belgesi, ha şaka değil. Şimdi başka bir yerdeyiz, başka bir oyunun içine giriyoruz. Onun için Amerika çaktırmadan kendi sirkine dönüştü ve bu sirkine içine bütün dünyayı çekmeye çalışıyor. Bu da eğlenceli. Her an bir savaş olabilir. İşte dün akşam konuşuyoruz: İran'a girerler mi, girmezler mi? O kadar normal ki. Hani bugün İran'ı döverler mi, dün Venezuela'yı dövdüler falan. Şimdi bunları neye göre, nasıl oluyor, iyi görmek gerekiyor. Bunlardan azade bir hayat sürdürmek söz konusu değil.

Etrafımızdaki olaylara bakarken klişelerden kurtulmakta çok büyük fayda var. Mesela “Regülasyon her yerde çok iyidir, mutlaka bununla ilgili kanun çıkması lazım” diye düşünenler var. Bu fotoğrafı biz çektik arkadaşlar. Çukura düşmenin dahi yasaklanabildiği bir ülkedeyiz. Öyle siz istediğiniz gibi “lank” diye çukura falan düşemezsiniz. Size ne oluyor? Buna regülasyon karar verir. Dolayısıyla her yerde regülasyon istemenin riskleri de çoktur. Hele hele teknoloji konusunda hangi çukura düşeceğinizi görürsünüz.

Z kuşağı... Ama bu Z kuşağı nereden çıktıysa, biliyorsunuz, bizde Amerikan şeysi vermek çok yaygındır; yani Amerikan kaşığıyla Türk çorbası yemek falan çok güzeldir. Araştırma sonucu veriyorlar, bakarsanız Dakota'nın köyünden: insanların yüzde 33'ü bilmem ne yapıyor, çocukların yüzde 87'si bilmem ne yaptı. Neresi orası? Denver'ın kasabalarında bilmem kimler falan. Bu Z kuşağı da öyle, “bir Z kuşağı” dediler. Bizim evde de iki tane Z kuşağı var falan diye konuşuyorlar. Baba, Los Angeles ve Esencilis'te aynı gün doğan çocuk aynı şekilde davranamaz. Yok böyle bir şey. Hele 10 yıl içinde doğmuş olanların aynı olma şansı dahi yok. Bunu dönemlere de alamazsınız. Bu kuşak meselesini Judo'ya bırakalım; gerisinde “kuşak, muşak” demenin gerçekten hiçbir şey anlatmadığı konusunda emin olabilirsiniz.

Sürdürülebilirlik büyük laf. Şimdi zaten bir acayip tercüme, aslında doğa için kullanıldı ama sonradan sürdürülebilir karlılık, sürdürülebilir pazar payı, sürdürülebilir başarı, sürdürülebilir boy uzaması falan derken her şeye gitti. Şimdi her şeyi sürdürülebilir olmasını istiyoruz. Pek de sevdi. Pek sevdi ama Trump abi, “Siz manyak mısınız?” dedi. Avrupa geri kaldıysa, bu çevreye para yatırdığı ve kafa yatırdığı için geri kaldı. Bunlar manyak dedi. Şaka söylemiyorum. Çevre kadar saçma bir şey olamaz dedi. Bakın, bu gördüğünüz başkanlık, ciddi söylüyorum, başkanlık yayınıdır. Başkanlık kararnamesiyle şişelerin içine koyan plastik pipetler serbest bırakıldı. Başkanlık kararıyla. Şaka söylemiyorum. İşin suyu çıktı yani. Dolayısıyla böyle “çevreye sürdürülebilirlik, yaşasın sürdürülebilirlik, şirketlerimizde sürdürülebilirlik, okullarımızda sürdürülebilirlik kolu” gibi şeyler... Baba, “Sürdürülebilirlik diyen delidir” diyor bir adam. Ne yapacaksınız? Onun için bu ülkede sürdürülebilir tek bir şey vardır. Onun dışında sürdürülebilirlikle fazla uğraşmayın, dokunmayın. Orada yetinmekte fayda var.

Şimdi çok fazla bilgi var. O kadar fazla bilgi var ki yoruyor. Hele hele bu Avrupa Birliği'nden dolayı, affedersiniz ama bir iç çamaşırını alıyorsunuz, arkasında Encyclopedia Britannica var. Kesmeden giyme şansınız yok. Her tarafında “onu yap, onu yap, oradan yap, oradan yap.” Okumaya kalksanız, hani bitti, üç kitaplık bir şeyler var. Çok fazla bilginin ve uyarının olduğu bir yerdeyiz. Bütün uyarıları okuduğunuz takdirde yoksunuz. Sorunun kaynağı belli.

Şimdi bu arada o kadar da basit değil. Biz çok acayip bir ülkeyiz, bunu kimse bilmez. Türkiye acayip bir ülke değil. Türkiye olduğu için zannederler ki bu ekonomiktir. Baş da enflasyondur. Herkes enflasyonu makroekonomik bir şey zanneder, “makroekonomik adamlar gelecek” der. Hayır, öyle de değildir. Enflasyon dediğiniz şey, Türkiye'de çok acayıptır. 1974-2004 arası, 30 yıl en yüksek iki haneli ya da üç haneli enflasyonla yaşadık. Son 8 senedir, artık kimsenin ölçümü pek bilinmiyor ama fark etmez; yüzde elli enflasyonlarla yaşıyoruz. Bu sene dahi, sırf verilerden bakın, yüzde kırkları göreceksiniz.

Şimdi bu ne demek biliyor musunuz? Bu gece 100 lirayla yattığımda, yarın sabah 99 lirayla uyanıyorum demektir. Dolayısıyla her şeyi çok hızlı yapmak zorundasınız. Parayı cebinizde tutarsanız, yatırım yapmazsanız, harcamazsanız paranız azalır. Bu ne demektir? Kısa vade. Bu hafta orta vade. Gelecek hafta uzun vade. Ay sonu, ondan sonrası bilimkurgu. Bugün yıl sonunu düşününüz yok. Yazın da pek düşünen yok. En fazla Ramazan Bayramı'nda ne yaparız, o kadar. Gerisini öngörme şansınız yok. Şimdi bu insanların damarlarında kısa vade düşünüp, kısa vade karar vermek var.

Bekir Ağırdır'nın araştırmasında “gelecek” dediğiniz zaman Türkiye'deki gelecek, 3 yıl 7 aydır arkadaşlar. 3 yıl 7 ay sonrası gelecek. Ancak işte bebeği olup da bilmem ne olanlar, çocukların üniversite bitirmesini falan gelecek diye alıyorlar, küçük bir yüzdeyi. Gerisi sadece 3-4 yılı

gelecek diye görüyor. Gelecek yoksa hayal yoktur arkadaşlar. Hayal yoksa merak yoktur, üretkenlik yoktur. Merakı ve hayali olmayan bir yerde bir şeyler üretmek, öğretmek geliştirmek mümkün değildir. Dolayısıyla hepimizin hayale ihtiyacı var. İleriye doğru hayal etmezsek ne yapacağız ya? Efendim enerji, enerji gitti. Şu anda Türkiye'nin bütün cari açığı, ithal ettiği enerjiden kaynaklanıyor. Halbuki yapay zekâ vesaireye girdiğiniz andan itibaren enerji ihtiyacı akıl ötesi.

Hani tu kaka şeyler vardı ya, neydi? Nükleer santraller. Nükleer santrali olmayanı dövüyorlar. Almanya kömür santrallerini açmaya başladı, Kuzey Hattı'nı indirince. Bir anda bütün bildiklerimiz çöktü ve enerji, bu enerji hem teknik olarak yok, hem insanlarda yok. Yenilenebilir enerji, ki insanlar ona “yenilenebilir enerji” diyor, bayılıyorum. Neyse, yenilenebilir enerji de ancak bir yere kadar gidiyor. Her tarafta rüzgar yok. Dolayısıyla bundan sonra bir de enerji sorunumuz var, fıstık gibi. Sınırlı olanaklarla bir şeyler yapmaya çalışıyoruz.

Bir kısmı hayal üstü işte, ne kadersa göreceğiz. Çok fazla huzur verici uyarılar var: “Öyle yapma, batarsın; böyle yapma, çökersin; o oradan böyle olur.” Hele şu anda anlaşmaların annesini yaptık dedi Lydon Hindistan'la beraber. O anlaşma demek Türkiye'nin artık Avrupa'ya kolay kolay mal satamaması, Mısır üzerinden Hindistan mallarının Türkiye'ye girmesi ve tekstilin bitmesi demektir. Şu andaki yapay zekâ ile ilgili uyarıların hepsi aleyhimizdedir. Başa çıkamazsanız ne yapacağız?

Her taraftan öyle: “Yapma, batarsın; şöyle yap, ölürsün; bunu yap, çarpılırsın; şunu yapma şişmanlatır” gibi her tarafta uyarı var. Son saniyede bir şeyler yaparsanız da, varacağımız yere vardığımızda iyi midir, kötü müdür? Hani İstanbul'da deprem olursa, yaşamak mı iyi, ölmek mi iyi gibi bir şey bu, tamam mı? Onun için kararın ne zaman alınacağı hayati. E peki hep sorulan soru: Yapay zekâ insanın yerini alır mı?

Sürekli olarak yapay zekanın insanın yerini alacağı, insanların işten çıkarılacağı ve toplu olarak gidecekleri, zavallı duruma düşecekleri söyleniyor; bizim Tom gibi herkesin bir hata kaygısı var. Bu arada bunun yapay zekanın nasıl olduğunu bilmiyoruz; eskiden internete bağlıyorduk, ama şimdi bağlanmak da yok. Gidince “şuradan 3 kilo, 5 gram, 7 metre yapay zeka verdim” diyen yok; ne olduğu belli değil. Ya hata yaparsak? Zaten elimizde çok az faktör var. Hiperbolik iskonto, bugüne kadarki hayatımızı özetliyor; kısa vadeli fayda için uzun vadeli büyük faydadan vazgeçmek demek. Yani Türkiye'de yaşadığımız hayatın tamamı bugünü kurtaralım, gerisi Allah kerim anlayışıyla geçiyor. Ama bugünü kurtardıkça gelecekte olmama tehlikesiyle karşı karşıyayız ve bu öyle şaka değil; “bugünü yırttık” gibi bir durum söz konusu değil.

Bu nedenle bir dayanma gücüne ihtiyacımız var ve bu güç her gün daha fazla artıyor; şaka değil, bu bütün dünya için geçerli. Türkiye'de olunca bu baskı biraz daha da artabiliyor; çoluk çocuk için de, hepimiz için de bir etki var. Üstelik seçenekler artıyor; eskiden benim zamanımda iki bebek vardı: biri küçük plastik, biri biraz daha büyük. Büyüğün bacakları oynamaz, küçüğün bacakları oynardı. Bir de mantar tabancası vardı o kadar. Şimdi oyuncakçıya girdiğin zaman gözün kamaşıyor. Bence non-toxik bir akşam yemeği alacağım; juice, fruit ya da suyla başlayabilir misin? Juice bence iyi olur. Apple, grapefruit, pineapple, apricot, orange, lemon, lemon crush, banana, asparagus, avocado, nectarine, tangerine, cherry ya da pitless watermelon tercih edilebilir; apple iyi olur. Apple it is. Ve yemeğinizle birlikte nasıl bir salata isterdiniz? Gördüğümüz gibi durum bu çaktırmadan. Şimdi, dolayısıyla herkes büyüyünce büyük adam olacağını zannediyor; çoğu çocuk okuldan çıktığı gün kırmızı halılar falan bekliyor. Bütün dünya, “Ben geleceğim ve ben aslanım” falan diye hissediyor.

Öte yandan durum malum. Bir kere çocukların karşısında bir herhangileşme var: “Gel koçum, bizim büyük şirkete gir; çok ulusluysa daha da iyi. Seni odalara koyalım; onlardan binlercesi var. Sen de o binlerce insandan biri olarak o iki metre odaya geç. Beş sene sonra dört metre olan odaya, sekiz sene sonra etrafı biraz daha çevrilmiş altı metre odaya. Sonra cam kapılı bilmem ne olsun, sonra şef, müdür ol, emekli olmadan önce de belki genel müdür yardımcısı olursun.” Bunun adı kariyer planı. Bunu kimseye yediremeyiz artık; bunu yiyen son enayiler bizdik. Bir daha kimse buna inanmaz. “Otur buradan gir, bu şirketten emekli ol, yavaş yavaş büyüsün, kariyer planı, basamaklar, yaşına göre, aslanım, koçum.” Kim kabul eder böyle bir herhangileşmeyi? Bu meta-laşmaktır, herhangi biir olmaktır. Niye okusun, niye yapsın, niye uğraşsın, niye kendini yetiştirsın? Farklı bir şey söyleyince de farklı olamaz; farklı olmak kimsenin haddi değil. Ne oluyor öyle? İcat çıkartma.

Arkadaşlar, Gene Bekir Ağırır’ın araştırmasına göre Türkiye’deki 20-30 yaş arası çocukların %80’e yakını fırsatını bulup yurt dışına gitmek istiyor; ne olduğu önemli değil; burada mühendislik okumuş adayı da olsa, orada taksi şoförü olabilir, bilmem ne satabilir; önemli olan yurt dışına gidebilmek. Bütün insanların yurt dışına gitmek istemesi ilginç değil mi? Gazetelere, sosyal medyaya bakın, sürekli olarak bırakın üniversiteyi, lise için yurt dışında okuma fuarları görmüyor muyuz?

Herkesin yurt dışına kaçmak istediğini, bütün hayallerinin “yurt dışında olsun da ne olursa olsun, isterse taş olsun” şeklinde kurulduğunu öngörmek durumundayız; ne oluyor, ne bitiyor diye bakmak zorundayız. Aynı işte yıllarca çalışsın, emekli olsun falan... Yok böyle bir şey ya, yok böyle bir şey. Ama biz insanlara buna karşılık ne önereceğiz bilmiyorum; ben onu okuyamıyorum hâlâ, gözlerim yetmiyor ona. Bundan sonra hakikaten bir tatminsizlik öneriyoruz; insanların neyle tatmin olacağını, neyi hayal edeceğini çok da bilmiyoruz.

Çünkü bizim için iyi okumak, iyi bir ilkokula girmek, iyi bir ortaokula, liseye gitmek, oradan iyi bir üniversiteye, oradan da iyi bir işe girmekti. İyi iş demek daha çok para kazanmak, ev almak, yazlık ev almak, araba almak, ikinci arabayı almak, işte şu renk çantayı almak, bunu almak, şunu almak; bugüne kadar başarıyı sahip olanlar üzerinden tanımladık. Başarılı olmanın tanımı neye sahipseniz oydu.

Pandemi oldu, evde kaldık; herkesin Ferrari’si, Lamborghini’si garajda kaldı, kimse çıkartmadı. Kimse kırmızı altlı ayakkabılarını giyemedi. Bir anda fark ettik ki gökyüzünde yalnız gezen yıldızlar gibi yeryüzünde de sizin kadar yalnızız; hiçbir şeye de pek ait değiliz ve ait olunması için önerilenler de o kadar kesmiyor.

O zaman iyice hayalsizlik ve tatminsizlikle karşı karşıya geldik. “Zevklidir ama herkes aynı durumda” deniyor; ama bu en son söylenecek laftır yani. Herkes aynı durumda diye bir şey yok; herkes ölüyorsa ben ölmek zorunda değilim. Neyse, peki nereye gidiyoruz? Bir kere çok büyük bir laf var. Ben Oxford Dictionary’nin yılın kelimelerini çok severim; gerçekten o yılın bütün dünyasını gösterir. Bir gün başka bir fırsatta uzun uzun konuşuruz ne olduğunu, ama 2020’nin kelimesi bundan sonraki en az on yıl için geçerlidir: daha önce hiç görülmemiş. Bundan sonra yaşayacağımız her şey daha önce hiç görülmemiştir. O zaman hepimizin tecrübesi sıfırlandı arkadaşlar. “Ben 20 yıldır bu işi yapıyorum, ben 30 yıldır yapıyorum” falan... Yok öyle bir şey. Daha önce hiç görülmemiş bir şey karşısında hiçbir fark etmiyor. Sizin 30 yıl, benim 5 yıl tecrübeli olmam da bir şey değiştirmiyor; yeni mezun arkadaşımınki de değiştirmiyor.

Yarın sabah tekerlekli olmayan, yerden iki metre yüksekte giden otomobiller olacak ve bunlar yeşilde duracak, kırmızıda hazırlanacak, sarıda geçecekler dersek sizin bugüne kadar araba kullanma becerilerinizin hepsi sıfırlanmıştır. Dolayısıyla pek çok konuda daha önce hiç görülmemiş bir döneme geldik. Her şey belirsizlik; tam bir belirsizlikteyiz. Önümüzü görmenin imkân ve ihtimali şu anda yok. Az önce söylediğim gibi üç ay sonrasını bile öngöremiyoruz. Dolayısıyla belirsizlik ortamında çalışmak zorundayız.

Tamam, bizim hâlimiz kolay da 10–15 yaşındaki bir insanın ilerisini görememesi kadar büyük bir facia var mı? Pandemi bazı şeyleri hızlandırdı, kötüyü de hızlandırdı ama ne yaptığımızı da gördük. Bir kere Çin çözümü önemli; biliyorsunuz bu iş ilk defa Çin’de çıktı. Fakat biz temmuz ayında daha ilk defa biraz dışarı çıkıp en sevdiğimizle uzaktan merhaba derken, şu sahada gördüğünüz adamlar kutlama yapıyordu. Orası Wuhan ve pandeminin bitişini kutluyorlar. Şaka değil; Eylül’den Temmuz’a fazla demiştik ama alt tarafı on ay olmuş. Bunu yapabilmelerinin sebebi acayip bir veri meselesi. Bütün verileri birleştirmişler; banka verileri, telefon şirketinin verileri, yol verileri, bilmem ne verileri... Herhangi bir adamı yakalayıp hasta olduğunu anladıklarında, o gün içinde 50 santime kadar kimler yaklaşmış, kimler riskte, hepsini telefon şirketlerinin lokasyon verilerinden bulup; sonra onun şu anda nerede olduğunu tespit edip, polislerin kafasındaki kameralardan 10 metre geriden bakıldığında bile vücut dilinden kimin kim olduğunu ayırt edebilecek sistemlerle insanları yakalayıp tespit etmişler.

Dolayısıyla 10 ay gibi kısa bir sürede Çin’de işi bitirdiler. Çok ileri olan Amerika’da ise biliyorsunuz herkes birbirini yedi; yüz binlerce insan öldü, her eyalet başka bir şey yapmaya kalktı, facialar çıktı, 300–400 bin kişi öldü. Aradaki fark gerçekten veriyi nasıl kullandığımızı. Onun için veriyi merkeze aldığımız andan itibaren o kadar büyük faciaların dahi önlenemediği daha bundan 5 sene önce görüldü. Bundan sonra hayat veri üzerine kurulacaktır. Veri yoksa yoksunuz. Hangi veri, veri nasıl okunur, bunları ayrıca tartışacağız.

Bir de arada “dijital” lafı var. Biz dijitalleştik, dijitalleşme önemli ama bunun da bir “dijital” lafı var: dijital pazarlama, dijital satış... Ben bunu hayatta hiç anlamadım. Şimdi bana mal satacaksınız; bana mağazaya girip satarsanız bana satmış oluyorsunuz, normal pazarlama, normal satış. İnternette alırsam dijital satış oluyor. Yahu aynı adamım ben; “dijital Levent” diye ayrı bir adam yok ki. Dolayısıyla böyle acayip şeyler var. Dijital lafını şu anda salona sorsam herhalde bin ayrı tanım gelir. Dijital laf doğru ama çok yanlış kullanılan bir laf; doğru olduğu tek bir yer var: dijital bir ve sıfır demektir. Ya birdir ya sıfırdır. Emojilere bakın: ya iyidir ya kötüdür. Var mı “fena değil”, “idare ediyor”, “yuvarlanıp gidiyor” emojisi? Yok. Yarı yarıya, fifty–fifty falan; hiç öyle birşey yok. Ya var ya yok, ya siyah ya beyaz, ya evet ya hayır, ya seviyorum ya sevmiyorum. Gri’nin ortadan kalktığı bir hayata başladık; ortada gri alan yok. Hatta büyük ihtimalle de 80–20, yani 80 siyah 20 beyaz olan bir durum var; beyazı olumlu kabul ediyorsak. O zaman gerçekten dijital bir hayatın içinde yaşıyoruz. İki seçenek var: ya oluyor ya olmuyor, ya kazandınız ya kaybettiniz; berabere kalmak falan yok.

Genç yaş dediğimiz şey de artık çok belli değil. Şu anda longevity (sağlıklı, kaliteli uzun ömürlülük) falan çok havalı, çok seksi gözüküyor ama şaka değil; insanlar 130 yaşına kadar yaşarsa ne olacağını bilmiyoruz. Çünkü biz bugüne kadar insanları 20–25 yaşına kadar eğittik ve ondan sonraki 50 sene bununla idare edeceğini varsaydık.

Bu insanlar bir 75 yıl daha yaşarlarsa; geçen sene öğrendiğinizin bugün değiştiği, okulda okuduğunuz bilginin bırakın 50 yılı, 50 gün bile idare etmesinin zor olduğu bir yerde ne yapacağız? Biz

bütün sistemi “20–25 yaşına kadar okut, ondan sonra hayatınızın sonuna kadar idare etsin” diye kurduk. Arada bir de farklı konularda bir şeyler okur, iki tane de konferansa gelir diye düşündük. Ama bu model bundan sonra çalışmaz. Çalışma şansı yok. O zaman bütün eğitim sistemini baştan yazmak zorundayız. Çünkü 50 yıla yetecek bir eğitimi baştan vermek mümkün değil; bu, tepeden dolma bir eğitim anlayışıyla yürütülecek bir iş değil.

Kitlesel eğitimin sonuna geliyoruz. Bundan sonra kitlesel anlayış yok. Bir sınıfta 30 kişi varsa, benim aslında 30 ayrı eğitilecek öğrencim var. Herkese aynı şeyi söyleyemem. Eskiden “one size fits all” diye bir anlayış vardı; hani eski çoraplar gibi, 30 da olsa 35 de olsa herkes giyer. Artık böyle bir şey yok. Ben neden daha çok sevenle daha az seveni, çabuk anlayanla daha zor anlayanı aynı şekilde götürebileyim? Ama geçmişte başka çarem yoktu. Standartlaştırıp herkesi bir sistemin içine yerleştirip ortalamadan ilerlemek zorundaydım. Bu yüzden her şeyi ortalama yapmak zorundaydım. Artık ortalama yapmak zorunda değilim. En küçük ortak faydada buluşmak zorunda değilim. Bu nedenle büyük kitlelerden söz etmek de artık çok anlamlı değil.

Önemli bir kavram var: X . X nedir? Bilinmeyendir. Biraz K harfine benzer; matematikte standart sapmanın hesaplarında kullanılan bir ifade gibi düşünün. Ama bugün X 'in tek bir anlamı kaldı: experience, yani deneyim.

Deneyim çok ilginç bir kavramdır. Yan yana iki kişi köfte satıyor. Köftenin, kıymanın gramı aynı. Biri 50 liraya, diğeri 500 liraya satıyor. Aradaki 450 lira deneyimdir. Ve herkes aslında deneyimin peşinde. İnsanlar bu yüzden dışarı çıkıyor, bu yüzden sinemaya gidiyor, bu yüzden çeşitli etkinliklere katılıyor. Hepimiz bir deneyim arayışı içindeyiz. Üstelik tecrübe ile deneyim aynı şey değildir. Türkçede tecrübe bazen çok kısa sürede kazanılabilir; fakat deneyim çok daha geniş bir anlam taşır.

Dolayısıyla deneyim dediğimiz şey eğitimde de vardır. Eğitimde de bir deneyim boyutu bulunur ve bununla yeterince ilgilenildiğini söyleyemeyiz. Oysa bugün çok büyük sektörlerde, büyük şirketlerde ve holdinglerde deneyimden sorumlu yöneticiler bulunmaktadır. Deneyim nedir sorusu artık önemli bir yönetim alanı hâline gelmiştir.

Herkes için tepeden inme yöntemlerle bu işi yürütmek mümkün değil. Bir hikâyeye ihtiyaç var. Bundan sonra hikâyesi olmayan hiçbir şey başarıya ulaşmıyor. Mesela bu ülkenin bir dönem çok güzel bir hikâyesi vardı. 2004–2005 yıllarında oldukça güçlü bir anlatı vardı: genç nüfus, teknolojiye yatkınlık, akıllı telefon kullanım oranında dünyanın en hızlı yükselen ülkelerinden biri olmak... Dinamik ve enerjik bir toplum. Fakat hikâye sona erdiğinde anlatacak bir şey kalmıyor. Bir şirkete “Türk markası” dediğinizde bile artık tek başına yeterli olmuyor. Bir hikâye gerekiyor. Hikâyeyi iyi kurmak gerekiyor.

Zor zamanlarda bile iyi bir hikâye her zaman kurtarıcıdır; işe yarar. Bu nedenle hikâyenizi iyi yazmak zorundasınız. En kötü durum hikâyesizliktir. Bundan sonrasını planlarken dikiz aynasına bakarak ilerleyemezsiniz. Oysa genellikle yapılan budur: “Geçmiş yıllarda bunu yaptık, bu kadar büyüdük.” Sanki her şey büyümekmiş gibi anlatılır. Oysa bu, ileriye doğru aydınlık görmek anlamına gelmez. Çünkü geriye baktığımızda çoğu zaman bir sorunlar zinciri görürsünüz. Geçmişte yaşananları anlatıp daha iyi olacağımızı düşünmenin pek bir anlamı yok. Bu yüzden ileriye doğru nasıl gideceğimize bakmak gerekir.

Bir başka gerçek de şu: Her taraftan gözetleniyoruz. Bunu nasıl değerlendirebiliriz? Dikkat edin, neredeyse her şeyimiz izleniyor. George Orwell aslında yalnızca zamanı biraz yanlış tahmin etmiş; 1984 demiş ama biz bunu 2000’li yıllardan beri yaşıyoruz. Artık her yerde izleniyoruz.

Bu kadar izlenmeye karşı ilginç örnekler de var. Mesela eski öğrencilerimden birinin geliştirdiği bir program var: fabrikadaki bütün işçiler izleniyor ve yapay zekâ sayesinde yapılan hata anında tespit edilip ilgili kişiye hemen uyarı gönderiliyor.

Yaklaşık 1400 işçinin çalıştığı bir fabrikada üretim sürecini klasik yöntemlerle, yalnızca yöneticilerle kontrol etmek mümkün değil. Her yer izleniyor. Bu izlenmenin hem olumlu hem olumsuz yönlerini iyi değerlendirmek gerekir. Az önce bunun Çin’de uygulandığını söyledik ama aslında başka yerlerde de benzer durumlar var. Sonuçta bu izleme bir veri üretir. Bu veri ne olur, nasıl kullanılır, kime fayda sağlar, kimi ne kadar etkiler; bunlar tartışılabilir. Bu veri ne olur, ne yapılmalıdır, kime yarar, kimi ne kadar etkiler; bu gerçekten gözetleme midir, değil midir... Bunları tartışmıyorum. Ama gördüğümüz veriyi anlamlandırmak zorundayız. Anlamlandırma hikâyesini kimin yapacağı ise belli değil.

Mesela bugün çocuklar psikoloji gibi bölümleri kazanınca konuşma şöyle oluyor: “Seninki ne kazandı?” — “Mühendislik.” — “Benimki psikoloji.” Bu hâle geldik. Halbuki şu anda en çok ihtiyacımız olan şey, insanın ne yapacağını anlayabilmek. Şu anda mesela gözlükler çıktı ve ben çok inanıyorum ki bundan sonrası giyilebilir teknolojide gözlüklere doğru daha fazla kayacak. İnsan buradan bakarken aynı zamanda ekranda bir şeyler çıkmaya başlayacak. İnsanların buna olan reaksiyonu ne olacak? Bunu nasıl kabul edecekler? Ellerinin boşa kalması neyi sağlayacak? Ellerini ne için kullanacaklar, gözlerini ne için kullanacaklar?

Fark ediyorsunuz; eskiden kulaklıklar böyle ipliydi. Hani sanki insanlar doğarken göğüs tahtasından çıkan bir kulaklık kablosu deliğiyle doğmuş gibiydi; kulaklık kablosu oradan gelsin diye. Şimdi kablosuz kulaklıklar çıktı. Sokakta bakıyorsunuz, kendi kendine konuşan insanlar var. Apayrı bir yere geldik.

Şimdi bütün bu verileri kim, nasıl anlamlandırarak? Bu iş bir mühendislik işi değil; ama kimin nasıl anlamlandıracağını da kimse bilmiyor. Anlamlandırmak için başka şeylere bakmak gerekiyor. Mesela Türkiye’de insanlar evde çok daha az balık pişiriyor, oysa çok balık yemelerine rağmen. Sebebi doğru bulursanız mesele çözülüyor. Sebep, perdelerin kokması; yani perde yıkamak zorunda kalmak. Şimdi bunu doğru anlamlandırırırsanız hikâyeyi kurtarıyorsunuz. Doğru anlamlandırmazsanız insanlara illa balık yedirmeye çalışırız. Halbuki adamın derdi balık yemek değildir.

Onun için bundan sonrası “olmak ya da olmamak” meselesi gibi teknolojiye bağlandı. Teknolojin varsa varsın; yoksa yoksun. Shakespeare’den bir uyarılma gibi. Bir de bunun adına “yapay zekâ” dendi. Peki niye zekâ? Bu tercüme beni gerçekten yoruyor. “Bilgi sayar”, yani bilgisayar lafı bilgiye saygıdan geliyor. Ama nedense “intelligence” kelimesi zekâ diye çevrilince herkes “Bana rakip olur mu, ben de zekiyim, insanım; o da zekâ” diye düşünüyor.

Oysa “intelligence” kelimesi başka yerlerde de var. Mesela CIA’de var: Central Intelligence Agency. Biz buna “Merkezi Zekâ Örgütü” mü diyoruz? Demiyoruz. CIA zekiye niçin yapay zekâ diye konuşuyoruz? Çünkü oradaki anlam “haber alma”, yani bir şeyi alıp işlemek, değerlendirmek ve sonuç çıkarmaktır. Yapay zekâdan kast edilen de aslında budur.

Ama biz ona “zekâ” deyince sanki benim alternatifimmiş, benim yerime gelecekmiş gibi algılıyoruz. Halbuki CIA ile birlikte insanlar pek çok şey yapıyorlar; İran’da, şurada, burada her gün bir şeyler oluyor. O, bir insanın zekâsına rakip değil. Bu da öyle.

Bu “intelligence” kelimesinin “zekâ” diye çevrilmesinin getirdiği bazı sorunlar var; buna başka bir fırsatta tekrar döneriz. Aynı durum IT için de geçerlidir. “Information Technologies” deriz; bizde hem “bilgi” hem “enformasyon” aynı şekilde “bilgi” diye çevrilir. “Bilişim” de aynı şekilde kullanılır. Cognition farkı falan derken bütün dil anlaşılmaz hâle gelir. Bu yüzden herkes “IT’ciler” der geçer; ne dediği pek belli değildir.

Onun için bu zekâ ve intelligence meselesini biraz arkada tatalım. Bu iş aslında bir zekâ meselesi değil; çok büyük bir bilgiyi toplayıp işlemek, onu başka bir hâle getirip karar verme yeteneği üretmek meselesidir.

Dünyanın bundan sonraki yönetim şekli ise algoritmokrazi. Ben bunu 2013’te söylemişim; 2016’da Trump ilk seçildiğinde televizyonda da söyledim. Hâlâ dünyadaki en geçerli yönetim biçimlerinden biridir: algoritmokrazi. Hayat algoritmalara bağlı. Sosyal medyada ne göreceğiniz buna bağlı. Alışveriş yaparken ne önerileceği, yemek siparişi verirken yanında ne içeceğiniz bile algoritmalar tarafından söyleniyor. Dolayısıyla dünyanın yönetim şekli artık algoritmalardır; yani algoritmokrazi.

Bu ne demek? Sizin algoritmanızı bilen kişi size istediğini yaptırabilir, hatta size oy bile verdirebilir demek. Bu uydurulmuş bir kavram değil; arkasında ciddi riskler var. Bu yüzden hangi algoritmaların nasıl çalıştığını görmek zorundayız. Çünkü çocuklarımızı artık sadece belli bilgileri öğrenmeleri için değil, algoritmaların arasından — adeta dikenli tellerin arasından geçer gibi — geçebilmeleri için yetiştiriyoruz.

Bundan sonra erişim, etkileşim, deneyim ve ölçüm gibi sorunlarımız var. Deneyimin büyük bir mesele olduğunu söyledik. Erişim ise kim, nereye, nasıl erişecek sorusudur. Alt tarafı bir uygulamadan bahsediyoruz; çok büyük bir altyapısı ya da makinesi yok gibi görünüyor ama kim, nereden, nasıl ulaşacak? Neyi ölçeceğiz? Bir şeyi ortaya koyduğumuzda bunu nasıl ölçeceğiz? Hele bizde ölçümün “not vermek” gibi tuhaf bir anlamı vardır ki ben hayatım boyunca bunu anlayamadım.

35 senedir hocalık yapıyorum; hayatımda bir kere dahi yazılı bir şeye not vermedim. Onu da vermek zorunda olduğum için yaptım. Çünkü bir de şöyle bir durum var: Ben derste bir şey anlatacağım; öğrenci benim anlattığımın aynısını bana yazdığı zaman en yüksek notu alacak. Çünkü ben çok büyüğüm, ben hatasızım. Benim söylediğimi, benim söylediğim gibi bana tekrar etmek ne muhteşem bir şey! Bir gün oğlumun tarih öğretmenine sormuştum. Ben televizyonlarda tarih programları falan yaparım, bilen bilir. Üç sorulu bir sınavda oğluma 67,5 vermiş. O 67,5’i hangi teraziyle, nasıl tarttığını gerçekten çok merak ettim. Bu iş nasıl oluyor?

Her neyse... Yapay zekâ ve benzeri şeyler gelince, bu tür acayip sıkıcı ve sıkıştırıcı konuları sadece notlarla ölçmenin ötesinde faydalar olacağına inanıyorum. Büyük laflardan biri — bu benim değil, ChatGPT’nin çıkışı sırasında çok kullanılan bir ifade — ses, konuşma ve görüntüyü aynı anda kullanabilme meselesi. Artık sadece yazı yok. Hatta buraya gelmişken söyleyeyim: Bundan sonra yazının havası bitmiştir. Yazı yüzde 10’lara kadar düşer; hayat ses olacaktır.

Zaten tarih boyunca iletişim sesle gitti. Yazı çok sonra bulundu ve bulunduğunda da herkes yazmıyordu. 18. yüzyılda okuma-yazma oranı neydi ki? O kadar milyon insan birbiriyle konuşarak iletişim kuruyordu. Bugün yeniden oraya geldik. Her şey sesle oluyor: “Şunu yap, bunu aç, kapıyı aç.” Diyorsunuz ve oluyor. Dolayısıyla yazmak o kadar da muhteşem bir şey değil.

Bu durum biraz tehlikeli de. Çünkü biz yazı üzerinden kendimizi ifade etmeye alıştık; ama insanların tekrar konuşma üzerinden ifade etmeleri gerekecek. İnsanların kullandıkları kelime sayısını ve kendilerini ifade etme biçimlerini de biliyoruz. O zaman neyi, nasıl ifade edeceklerini göreceğiz.

Buna “Prompt Engineering” diyenleri de saygıyla selamlıyorum ama bana göre bu iş bir mühendislik işi değil. Komutların nasıl verileceği, hangi dilde, hangi sırayla ve ne tür bir ifadeyle verileceği başlı başına ayrı bir mesele.

Şimdi “yakınsama” (convergence) meselesi var. Çok uzun anlatmak istemiyorum ama pandemi sırasında Travis Scott adlı bir rapçi büyük bir konser verecekti. Stadyumda 180 bin kişi gelecekti ama pandemi nedeniyle veremedi. Halbuki bu tür konserleri veremezseniz plak satamazsınız. Bunun üzerine konseri Fortnite adlı oyunun içine taşıdı.

Fortnite’ın içine konseri koyduğu anda stadyuma gelecek 180 bin kişiyi bırakın; 49 milyon kişi konseri canlı izledi. Oyunun içinde! Ve aynı anda oyunun içinden tişört, ürün ve çeşitli merchandising satışları başladı. Hatta bazı bankalar bu satışlar için kredi kartı sistemlerini oyunun içine entegre etti.

Sonuç şu: Bundan sonrası yakınsama, yani convergence’dır. Oyunun etrafında oyun, eğlence, satış, e-ticaret ve hatta sosyal medya oluşacaktır. Çok farklı bir yakınsama dönemine giriyoruz. “Çocuk oyun oynuyor, kitap okuyacağına oyun oynuyor” gibi klasik söylemleri artık yeniden düşünmek gerekiyor.

Bunu çok kısa bir örnekle göstereyim. Biliyorsunuz Star Wars gibi filmlerin yapılması milyarlarca dolara mal oluyor. Her birini üretmek yıllar sürüyor. Ama şimdi gördüğümüz bu filmi bizim eski öğrencilerden biri kendi evinde, birkaç saat içinde yaptı. Mardin Bienali için. Mardin’de geçen Star Wars canavarları gibi bir hikâye...

Telif meselesine girmiyorum ama düşünün: Bütün dünyayı sallamış Star Wars’un benzeri bir filmi genç bir arkadaşımız evindeki bilgisayarın başında çekebiliyor. İşte karşımızdaki çocuk bu.

Dolayısıyla “çocuklar” diye bahsettiğimiz insanların aslında bunları yapabilen insanlar olduğunu düşünmemiz gerekiyor. Düşünsenize, bir sınıfta 30 tane George Lucas olduğunu... Halbuki biz hâlâ tek yönlü eğitim yapıyoruz. Ben anlatacağım, öğrenciler dinleyecek. Artık tek yönün şansı kalmadı. Tek yönlü gidilecek yer tek yön kadardır; tek yönün sonu duvardır. Dolayısıyla iletişim aynı zamanda dinlemektir. Sahnede durup “car car car” konuşmak değildir. İnsanların ne dediğini dinlemek zorundayız; o “ş” harfinin içinde bu var. Ne diyorlar yahu?

Ben her şeyi bilen, en aslan, en kaplan, en canavar biri değilim. Eğri oturup doğru konuşalım: Sınıfımızdaki herkes bazı konularda bizden daha tecrübeli. Yeni bir telefon aldığımızda bakalım kim daha önce yükleyip kuruyor? Gayet basit. Hadi... Karşımızdaki insanlar sizden bazı alanlarda daha tecrübeli. İlk defa olarak karşınızda sizden daha tecrübeli insanlarla bir şey yapıyorsunuz; ister iş yerinde, ister okulda, nerede olursa olsun. “Gençler” diye bir kavram var ya — G-E-N-Ç

diye söylüyoruz — aslında mesele o değil. Onlar tecrübeliler. Şimdi bu kadar tecrübeli insanla birlikte bir şey yapmak zorundayız. Dikkatli olun: Biz hiyerarşiye bayılırız. Ama bundan sonra hiyerarşinin pek şansı kalmadı. Çünkü hiyerarşi dediğimiz şey büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı sonrası modelidir. Genelkurmay, hava kuvvetleri, deniz kuvvetleri... O askeri yapıdan dönen insanlar büyük şirketleri kurdu ve onları da aynı hiyerarşik modelle kurdu.

Ama artık o tür bir hiyerarşi eskisi kadar geçerli değil. Hatta açık söyleyeyim: Benim en büyük düşmanım insan kaynakçılardır. Gönderdiğimiz pırl pırl, yetenekli gençleri; “burnunda hızıma var”, “yanağında dövme var”, “kurumsal kültürümüze uygun değil” diyen teyzeler var ortalarda. Bundan sonrası bir verimlilik oyunudur. Eldeki kıt kaynaklarla en yüksek verimliliği sağlamak zorundayız. Yapay zekâ olsun ya da başka araçlar olsun, fark etmez. İster işletme, ister okul, neresi olursa olsun; artık bir verimlilik meselesiyle karşı karşıyayız. Verimliliği sağlayabilen öne geçer.

Bunu çok kısa geçeyim. Yapay zekâ ilk çıktığında iki tane tanıtım videosu vardı; bunlardan biri şöyle çalışıyordu: Bu kişinin gözleri görmüyor, telefonun kamerasıyla bir yere tuttuğunda, ekranda ne görüyorsa bu kişiye anlatıyor ve sorularına da cevap veriyor. Bu insanın gözlerinin görmemesine de gerek yok. Bunu dünyanın herhangi bir yerinde kullanabilirsiniz. Bir ürünü gösterirsiniz, içindeki doymuş yağ miktarını söyler. Hatta sizi uyarır: “Bunu alma, bunu alma.” Kişiye göre ayarlanabilir.

Bu da yine üç yıl önceki bir örnek. Dikkat edin, üç yıl önce. Bu aslında yapay zekâ konusunda çok ileri bir teknoloji bile değildi. Bir baba, çocuğuna özel ders aldırarak yerine yapay zekâyı diyor ki: “Şuna biraz geometri öğret.” Ama özellikle şu şartı koyuyor: “Cevabı doğrudan verme. Sorular sor, yönlendir ama gerçekten kendisinin anlamasını sağla.”

Hatırlarsınız, lansman videosunda baba şöyle diyordu: “Merhaba, oğlumla buradayım. Ona matematik öğretmene yardımcı olmanı istiyorum ama cevabı ona söyleme. Sorular sorabilirsin, doğru yöne yönlendirebilirsin; fakat gerçekten konuyu kendisinin anladığından emin olmak istiyorum.”

Yapay zekâ da cevap veriyordu: “Tabii ki yardımcı olmaktan memnun olurum. Problemlere birlikte bakalım.” Gördünüz... Bundan sonrasını zaten anlıyorsunuz. Dolayısıyla ChatGPT ve benzeri araçlar sadece “ödev yaptıran yapay zekâ araçları” değil.

Ama iş o kadar da yavaş ilerlemiyor. Hatırlarsanız bir dönem gazetelerde sürekli şu başlıklar vardı: “Kodlama.” Okullarda kodlama, 50 bin kişiye kodlama öğretilecek, öğretmenlere kodlama öğretmeyi öğreteceğiz... Kodlama ilkokula inecek. Neredeyse “anne kamında kodlama öğretilebilir mi?” tartışmaları yapıyordu.

Bugün geldiğimiz noktada ise altı ay önce “kodlama öğrenmelisin” dediğinizde insanlar şöyle diyor: “Zaten yapay zekâ kodluyor.” Yani birçok temel kodlama işini artık siz söyleyince kendisi yapıyor.

Bu tür haberlerden binlerce vardı. Bunlar için zaman ve enerji harcandı. Ama teknoloji çok hızlı değişti. “Kodlama öğretmenleri yetiştireceğiz” denilen şeylerin bir kısmı bir anda anlamını kaybetti. Çünkü siz söylüyorsunuz, sistem yapıyor. Star Wars filmi yapabilen biri kod mu yazamayacak? Peki o zaman ne yapacağız? İşte burada çok dikkatli olmak gerekiyor. Bir zamanlar çok zor ve ulaşılmaz görünen şeyler bugün inanılmaz kolaylaştı. Hayat bazı yönleriyle gerçekten kolaylaştı. O zaman asıl soru şu: Kim kimin yerini alıyor ve kimin neyi yapması gerekiyor?

Çünkü mesela “temel kodlama bilmek” diye bir şey büyük ölçüde anlamını kaybetmeye başladı. Elbette çok ileri düzey, çok derin yazılım bilgisi hâlâ var ve olacak. Ama ilkokul seviyesinde öğretilen basit kodlama artık eski anlamını yitiriyor.

Biz ise bazı düşüncelerimizde ısrar ediyoruz; pek çok uyarıya rağmen kendi bildiğimizin her zaman en doğru olduğunu sanıyoruz. Onun için bundan sonra yapılması gereken şey “**tabula rasa**”. Tabula rasa; masanın üstündeki her şeyi kaldırmak, masayı yeniden kurmak demek. Dikkat edin, masanın üstündeki her şeyi çöpe atmak demiyorum. Ama masanın tamamını boşaltmak, yeni masanın nasıl olacağına karar vermek ve yeni kurduğumuz masanın üstünde yer alabilecek eskiden olanları koymakla beraber masayı baştan kurmak gerekiyor. Var olan masadan iki şey kaldırıp üç şey ekleyerek bu iş olmaz. Tamamen boşaltıp yeni baştan kurmak gerekiyor.

Söylediğim şey çok zor, hatta biraz sert gelebilir; söylemesi kolay, “hadi gel de yap” denecek bir şey, bunu kabul ediyorum. Ama yapılması gereken budur. Yoksa iki kaldır, üç koy; iki tabağı oradan alıp buraya koy, iki çatal ekle gibi küçük düzenlemelerle bu iş olmaz. Masayı baştan kurmak zorundayız.

Onun için de önce bomboş hale getirmek zorundayız. Bu lafı umarım hatırlamak zorunda kalmazsınız. Bundan sonraki hayat illa ders, sınıf, şu bu, iş yeri değil. Pandemide bunu da gördük. İşte home office falan, onlar yalan. Önemli laf mekan ve zaman bağımsızlığı.

Her yerden çalıştık, her zaman çalıştık. Hele işte çalışan insanlar için çok güzeldi; çünkü eve gelip çocuklarıyla yeterince uğraşmış, çocuklarını yatırdıktan sonra oturup iş de yaptılar. Dolayısıyla kimse “çocuğuma zaman ayırmadım” kaygısından kurtuldu. Çocuklar uyurken işten çıkıp, eve gelenlerin suçluluk duygusunu hepimiz biliyoruz. İşte , zamansız, zaman bağımsız, mekan bağımsız çalışmak diye bir şey var. Eğitimin de çok önemli bir kısmının zaman ve mekan bağımsız olacağını unutmuyalım.

Daha ötesi, yapmamız gereken şey sürtünmesizlik ve akışkanlıktır. Aynen otoyollarda olduğu gibi; her şeyin hızla akıp gidebilmesi lazım. Hızı korumak zorundayız. “Ay, onu öyle yapmadın, bunu buradan yapıp öyle...” Ya tamam, müfredat şudur, budur, tamam, onları kabul, ya. Bunlarla dans etmeyi hepimizin canavar gibi bildiğini kabul ediyorum. Ama önemli olan, sonunda o sürtünmesizliği sağlayabilmek ki, o hızla akışkanlığımız devam edebilsin. Yoksa otoyoldaki gibi: Bir arabanın motoru durup sağa çekene kadar üç buçuk kilometre kuyruk oluyor.

İnsanların kafalarında da böyle. Onun için özellikle bizlerin kendini yeniden tanımlaması ve yeniden yapması gerekiyor. Bugüne kadar bildikleri tamam, çok güzel, iyi olur. Ama bundan sonra sıfırdan başlamak gerekiyor. Tecrübenin anlamını yitirdiği ya da faktörünün çok az olduğu bir yere geldik.

Dolayısıyla kendimizi yeniden tanımlamak zorundayız. Yeniden pek çok şeyi görmek zorundayız. Oturup iki okumayla da olmuyor bu iş; bolca denemeyi gerektiren bir şey. Dolayısıyla yapay zekayı, bir rakip değil, bir çarpan olarak görmek durumundayız. Sadece “benim yerime geldiler de ödevlerini yaptılar” meselesi değil. Ne yaparım da bunu çarpan etkisi olarak kurtarırım? Ne yaparım? Atıyorum, insanları elleriyle orakla bir kadar biçiyorlardı bugüney; biçer-döver gelince bir tarlayı değil, on tarlayı iki kişiyle al diyor. Aynı şeyi bugün ben fazlasını yapabilir haldeyim. O zaman ben yapay zeka ile nasıl bir çarpan etkisi yaratırım? Nasıl bir araya getirip insanın gücünü

artırabilirim? Çocuklarımın gücünü artırabilirim? Dayanıklılığımı artırabilirim? Bunun için çoklu kültüre ihtiyacım var.

Tek bir yerden yetişemem; çok farklı yerlerden insanların bakabilmesi lazım. Çoklu kültürün yanında çoklu yetenek ve çoklu disipline ihtiyacım var. Bizde daima tekli ve derin olacak: Efendim, bizde doktor yoktur, bizde dahilici yoktur. Bizde pankreasçı, mideci, 12 parmak basrakçı, böbrekçi, sakatatçı falan vardır ve her biri bir şey yaparken öbürünü de berbat eder. Halbuki doğudaki doktora giderseniz, gözünüze bakar, böbreğinde kum var der. Başım ağrıyor dersanız, ayak baş parmağınızı sıkar, başımızın ağrısı geçer. Yani bütünsel bakar. Bundan sonra bütünsel bakabilmek zorundayız. Öyle her şeyin sadece bir tarafını toparlarsanız, gerisi fırlayacaktır. Hani belediyelere gelir: Bir gün kanalizasyoncu kazar, ertesi gün elektrikçi kazar, ertesi gün doğalgazcı kazar, bilmem ne... ve yolumuz her zaman kazılır. İşte öyle olmamak zorunda.

Onun için insanların çoklu kültür, çoklu yetenek ve çoklu disipline sahip olması gerekiyor. Ben sadece mühendisim; abi, sen mühendisən bana ne? Ekonomi bilmiyorsan bittin. İnsandan anlamıyorsan yoksun. Okuyamıyorsan oyunu yoksun. O zaman herkesin makro ekonomiden anlaması mecburidir. Makro siyasetten anlaması mecburidir. Psikolojiden, sosyolojiden, sosyal antropolojiden anlaması kesindir. O zaman ben tek tip insanlar yetiştiremem. Hepsinin süpermen olması gerekiyor; doğru. Süpermen olmak da yetmiyor; doğru telefon kulübesinde anında değişmeleri gerekiyor.

Ben hep merak ederim: O telefon kulübesine girip nasıl saniyede değişir diye. Hani elbiseyi anladım da, o çizmeler nasıl değişiyor, bilmiyorum. Demek ki yapay zekâda bu da mümkün olacak. Üstelik de farklı disiplinlerdekiilerin yan yana çalışabilmesi lazım.

Benim okulda belki de öğrenilmesini sağlayacağım şey, bütün süpermenlerin ama farklı süper güçlerin yan yana nasıl maksimum bir şeyleri yapabilirler ve hâlâ daha yapay zekâyı çarpan etkisi olarak kullanabilirler; bunu çözmek zorundayım.

Onun için de eğitilenenlerin AI konusunda usta olmak zorundalar. Çok farklı gruplarla işbirliği yapmak zorundayım ki, ortada anında çıkan deneyim sürekli paylaşılabilir olsun. Bununla tek başıma başa çıkamam. O zaman işbirliklerine mecburi olarak ihtiyacım var. Pilot uygulamalar yapabilirim her bölümde. Ama eski usul, sadece bilmem ne bölümünde pilot değil; deneme-yanılmalarını da beraber getirmek zorundayım. Yanılmalarını olacaktır, çocuklar da yanılacaktır, ama yanılarak gelirler. Onların hepsi deneme-yanılmayla öğreniyorlar.

Kimse gidip de insanlara bunu öğretmiyor. Türkiye'de oynanan oyun sayısını düşünsenize; inanılmaz. Kim öğretiyor oyunları? Aynen: deniyor, yanılıyor, ölüyor, bir daha çıkıyor, tekrar ölüyor, bir daha çıkıyor, sonra açıyor. Dolayısıyla biz de bunu daha fazla yapabilmek zorundayız.

Efendim, bu AI Agents hikayesi çok tuttu. Agent denen hikâye sadece yapay zeka değil; tonla uygulama yapıyoruz. Benim çocuklarımdan bir tanesi, “ben 11 kişi işe almayı planlıyordum, sadece 4 aldım. Gerisinde 5 tane agent yazdım. O agentleri de bir başka agente rapor ettiriyorum. O agent de bana rapor ediyor,” dedi. Şimdi baktığımızda, bunun nasıl kullanılacağını ve hangi öğretmenin kaç tane agenti olacağını çok merak ediyorum. Ama agent yazmayanın yok olacağını biliyorum. Onun için doğru gösterge tablolarını doğru okumak lazım. Dedik ya, veriyi merkeze almak lazım.

Okulda üretilen verinin haddi hesabı yok. Sınıfta üretilen verinin haddi hesabı yok. Bu kadar veriyi ben nasıl bir gösterge tablosuna koyabilirim ki hem bütün sınıfa, hem bütün okula, hem de tek tek herkese farklı farklı şeyler sunabileyim? Bunu doğru okuyabilmek zorundayım. Onun için de benim ve çocuklarımın sürekli gelişmesi lazım; sürekli. Sonunda gidilecek yer yoksa, işte bizim küçük kareta karettalar gibi yolda çoğunu martılar yer, kaybolurlar ve suya ulaşmaları zorlaşabilir.

Tabii suya ulaşmalarını istiyorsak, ben çok severim Alice’in hikâyesini: Alice’in önünde yol ikiye ayrılır. Alice sorar ya, “Hangi yoldan gideceğim?” diye kediye. Kedi gelir, “Nereye gidiyorsun?” der. Alice, “Bilmiyorum,” der. Kedi, “Nereye gittiğini bilmiyorsan seçtiğin yolun ne önemi var?” der. Dolayısıyla biz de nereye gittiğimizi iyi bilebilirsek, o zaman yöntemleri tartışmaya başlayabiliriz. Biz çok fazla yöntem tartışıyoruz ama nereye gidiyoruz? İnsanların mutluluğuna mı? Biz ne yetiştiriyoruz? Niçin yapıyoruz? Bunları tekrar çok iyi düşünmek gerekiyor.

Teknoloji de her şey değil. Bir yere kadar evet ama her türlü sorunumuzu teknolojiyle çözmek zorunda değiliz. Bunun için 1968 Fransa’sında çok beğendiğim bir duvar yazısı vardır: “Makul olun ve imkansız isteyin.”

Dolayısıyla benim de size tavsiyem: makul olun ve imkansız isteyin. Olabileceği değil; dönüşümüz muhteşem olacak. Sağ olun, efendim.

Akan ABDULA

Fütürist, Stratejist, Yazar

YENİ ZEMİN

Herkes geleceği konuşmak istiyor. Ben de diyorum ki, hangi geleceğe? Az evvel Levent Erden söyledi: Gelecek, öngörülebilir olmaktan çoktan çıktı. Çok fazla alternatif gelecekler var.

Bugün onların hepsine biraz değineceğiz ama proaktif olmak her zaman iyidir, dedik, diyoruz ya hayatımızda. Artık proaktif olmak zor. Bunu bir kere söyleyeyim size. Tek stratejiyle gidelim, okullarımızın tek bir stratejisi olsun. Zor.

Biraz reaktif olmak, biraz taktiksel olmak ve birkaç stratejiyle çalışmak gerekli olabilir. Çünkü bu çağın bir ismi var. Az evvel Levent'in anlattığının da, şimdi benim anlatacağımın da bir ismi var. Biz buna “kötücül sorunlar çağı” diyoruz ve şöyle tanımlıyoruz kötücül sorunları:

1. Problemler artık çok kendine özgü. Bugüne kadar yaşananlar, bu problemleri çözmeye yönelik bir bilgi birikimi vermiyor, çünkü orijinaler yeniler.
2. Problemin net bir tanımı yok.
3. Her şey birbiriyle ilintili.
4. Herkesin çıkarı çatışıyor; konuşacak alan bulamıyoruz, iletişim yapamıyoruz.

Kimin ayağına basacağımızı bilemiyoruz. Dolayısıyla iletişim alanları daralıyor. Her şey birbirine bağlantılı olduğu için tek bir çözüm bulmak imkânsız hale geliyor. Doğru-yanlış yok. Çözüm bulmak çok vakit alıyor. Çözümü bulduk diyemiyoruz. Ama öncelikle biraz makrodan, dünyadan başlayalım ve bunun sizi nasıl etkileyeceğini konuşalım. Sonra yavaş yavaş Türkiye'nin kılcalara ineceğiz hep birlikte.

Vence bir buçuk iki ay önce bir konuşma yaptı AI konferansında ve AI'den hiç bahsetmedi. Sıfır. İki “günahtan” bahsetti ve bu iki günahın yaklaşımı, bundan sonra dünyanın ve sizin işinizi çok derinden etkileyecek. Dedi ki: “Biz iki tane kibir işledik.” İki tane kibire kapıldık ve artık bunları yapmak istemiyoruz.

Birinci kibrimiz, tasarımı biz yaparsak dünyanın her yerinde üretebiliriz diye düşündük. Dolayısıyla ürünlerimizin kutuları üzerindeki—şu anki iPhone'larınızın kutuları—“Designed in California” yazdık. Bu bizi korur diye düşündük, ama korumadı. Üretimin gittiği her yer, dizaynı ve tasarımı bizden daha iyi yapar hale geldi.

İkincisi, her yerde, ucuz insan gücünün olduğu her yerde üretim yapabileceğimizi düşündük ve yaptık. Ama bir problem yaşamaya başladık. Şirketlerimiz o kadar kârlı hale geldiler ki inanılmaz bir konfora kapıldılar. Konforda yaşayan bir şirket, bir okul inovasyonunu bırakır dedi. Aynen

bunu söyledi ve doğru söylüyordu. O kadar para kazanıyorduk ki fazla rahattık. Rahat olan şirketlerimiz, inovasyon treninden indiler dedi.

Peki neyin anonsunu yaptılar? Aslında temelde kendi “bebekleri”, kendi çocukları olan neoliberalizmin sonunu anons ettiler. Ne diyordu neoliberalizm? Bugün verdiğimiz eğitimlerin çoğunun temel aldığı politika neoliberalizm. Neoliberalizm diyordu ki: Bırakın şirketler yapsınlar; şirketler yapar, piyasa dengesini bulur. Şirketler yaptı, ama piyasa dengesini bulamadı. Peki bunun karşısındaki model kimin modeliydi? Çin’in modeliydi. Çin dedi ki: “Öyle şirketlere falan bırakılmaz. Devlet bu işin içinde olmak zorundadır.

Devlet stratejik alanları belirler, yatırım yapar, sübvans eder ve şirketleri destekler. Örnek verelim: Şu anda 5G’de dünyada bir numaralı şirket kim? Huawei. Huawei bir numaraya nasıl geldi? 42 milyar dolar destek aldı Çin Kalkınma Bankası’ndan. Dolayısıyla bu arada Çin modelini çok da övmeye gerek yok. Devleti aradan çıkarın; Çin bankaları batık. Çin’in dev gayrimenkul şirketlerinin hepsi batık. Ama devlet orada olduğu sürece, yatırımla destekleyecek ve sübvans edecek; bu şirketler dünyanın her yerinde rekabet edecek ve kazanacaklar.

ABD de diyor ki: “Ben bu formülle, bu matematikle savaşamam. Liberalizmle, neoliberalizmle.” Dolayısıyla neoliberalizm ölmüştür. Kendi bebeklerinin ölümünü ilan ettiler. Ama bizim bugün eğitime baktığımızda, sanata baktığımızda, edebiyata baktığımızda, çocukların neye hazırlandığına baktığımızda, her şeyin temelini liberalizm olduğunu görürsünüz. Oysa matematik değişti. Her şeye devlet geri döndü.

Ticaretin her noktasında artık devlet var. Biz hep beraber bir Trump şovları izliyor olabiliriz, ama arkasında bir mantık var. Şu anda Amerikan Devleti diyor ki: “Her ticari kararda masadayım.” Ve bu, hayatımızı derinden etkileyecek. Çünkü hâlâ eğitimimiz, yaptığımız hazırlıkların tümü liberalizm üzerine oturtulmuş durumda. Ama resim kesinlikle liberalizme doğru gitmiyor. Dolayısıyla yeni bir çağın kapıları açılıyor. Neoliberalizmin öldüğünün hepimiz farkındayız, ama yerine ne geleceğiyle ilgili hiçbir fikrimiz yok. Çünkü şu an bir model yok. Şu anda sürekli taktiksel hareketler var. Hepimiz farkındayız ki devletler artık masada. Artık ticaret ve piyasa kendi başına oluşmayacak. Hepimiz bunun farkındayız, ama bunun adını tam olarak koyamıyoruz. Teknolojiyle ilgili olacağı kesin.

ABD’nin şu anki ticari açığı dünyaya eksi 1,7 trilyon dolar. ABD’nin somut ürünlerde bu savaşta kazanma ihtimali yok. Çünkü tedarik zincirlerinin hepsi Çin’in elinde. ABD’nin burada yapabileceği tek şey var somut ürünlerde, bu dikeyde: acıyı azaltmak. Eksi 1,7 trilyon dolardan eksi 1,5’e düşürse mutlu olacak.

Ama ABD’nin lider olduğu ikinci bir dikey var: soyut ürünler, dijital ürünler. Bugün S&P 500 dediğimiz, ABD borsasındaki en büyük 500 şirketin ilk 10’una baktığımızda, 8’i teknoloji şirketi ve toplam değerinin %40’ını oluşturuyorlar.

ABD diyor ki: “Bir kere liberalizm ölmüştür, ben bu şirketleri korumak zorundayım. Bu şirketlerin önünde duracak herhangi bir bariyeri, insan hakları meselesini, etik meselesini ezer geçerim.” Peki bu meseleleri kim açıyordu son 10 yılda? Kim bu şirketlere ceza kesiyordu? Kim etik konuşuyordu? Kim insan hakları konuşuyordu? Teknoloji tarafında tek bir kurum konuşuyordu: Avrupa Birliği.

Aslında biz o resmi izlediğimizde, masanın etrafında ip gibi dizilmiş Avrupa Birliği liderlerini görürüz. Aralarında Avrupa Birliği’ni temsil edecek bir lider de yok Merkel’den sonra. Bütün dünyaya şu mesaj verildi: “Etiktir, insan haklarıdır; bunlarla artık bize gelmeyin.” Artık teknolojinin önünde herhangi bir bariyer, ceza ya da başka bir şey konuşulmasını istemiyoruz. Peki iki hafta önce ne oldu? Avrupa Birliği, ABD’yi test etmeye karar verdi ve Twitter’a 120 milyon euro ceza kesti. Takip ettiniz mi olayı? Niçin kestiğini söyleyeyim:

Twitter’da, dediler ki, çok haklıydılar; isteyen kredi kartıyla, isteyen başkasının adına mavi tık alabiliyor ve dolandırıcılık yapabiliyor. Yani kendi adına değil, başkasının adına mavi tık alabiliyor ve her türlü dolandırıcılığı yapabiliyor. “Bu sistemi önlemeniz lazım,” dediler. Haklıydılar. 120 milyon euro ceza kestiler. Gece Trump çıktı ve dedi ki: “Hata yapmış olmalısınız.” Konu kapandı arkadaşlar. Aslında temelde bizim konuşmamız gereken teknoloji tarafı değil, sonuçlar.

“Bu sistemi önlemeniz lazım,” dediler. Haklıydılar. 120 milyon euro ceza kestiler. Gece Trump çıktı ve dedi ki: “Hata yapmış olmalısınız.” Konu kapandı arkadaşlar. Aslında temelde bizim konuşmamız gereken teknoloji tarafı değil, sonuçlar. Şimdi, bu teknolojilerin önünde artık herhangi bir bariyer yok. Avrupa Birliği’nin de koyma ihtimali kalmadı. Peki neden Avrupa Birliği? Sadece Trump’tan dolayı mı? Hayır. Sistem çok hantal. Bakın, şu anda ABD’de 1 milyon vatandaşa düşen büyük girişimci sayısı 5. Avrupa Birliği’nde ise 1 milyona düşen büyük girişimci sayısı 0,8. Bitmiş, oyun bitmiş zaten. Dolayısıyla Avrupa Birliği’nin artık bunun karşısında duramayacağı bir dünyada, bu sahada gördüğünüz teknolojiler geometrik bir hıza ulaşacak. Zaten önümüzde koşuyordu; sizin de önünüzde koşuyordu, öğrencilerinizin de önünde koşuyordu bu teknolojiler. Artık korkunç bir hıza ulaşacaklar.

Çünkü insandır, etikdir, veri işleme kurallarıdır. Bunların hiçbirini konuşmayacağız. Peki bu nasıl bir sonuç getirecek? Şöyle bir sonuç: Yaptığımız işler değişmeyebilir. Hepiniz okullarınızı yönetmeye devam edebilirsiniz. Ama iş yapış şekillerinin ömrü, tüm araştırmalara göre 4,5–5 yıla düşecek. Dolayısıyla öğrencileriniz mezun olduklarında bir şirkete gittiklerinde ya da girişimci olduklarında, beş yılda bir resetlenmek zorunda kalacaklar. Hazırlıklı olmalarını sağlayabilirsiniz. Beş yılda bir resetlenecek bir insanı öğretemezsiniz; çünkü beş yıl sonra ne olacağını bilemeyeceksiniz. Ama ne yapabilirsiniz? Hazırlayabilirsiniz.

Bir de keşke sadece yapay zeka olsa. Yapay zekayı sadece bir dikey olarak okuyoruz. Yapay zekayı dikey olarak okumak aslında bütün resmi göstermiyor. Çünkü yapay zeka robotlarla birleştiğinde ve kuantum bilgisayarlar geldiğinde... Kuantum bilgisayarlarla normal bilgisayar arasındaki fark çok basit gibi görünse de fark devasa. İkisi de sıfır ve birler dünyasında yaşıyor.

Ama bir tanesi sıfır ve birleri, kuantum bilgisayarlar ise 20 bin, 30 bin tanesini paralel olarak işleyebiliyor. Normal bir bilgisayarın 6 ayda çözdüğü kompleks problemi, kuantum bilgisayarlar birkaç mikrosaniyede çözecek. Bu makineler hayatımıza geldi ve Google, IBM geliştirdi; ABD’de var, Çin’de var. Sadece son tüketiciye inmedi. Kuvvetle muhtemel istihbarat için kullanılmaya devam ediyorlar. Ama indiğinde bütün matematik değişmiş olacak. Örnek olarak hayatınızdan bir şey söyleyeyim, çok havalarda kalmasın diye:

Bugün kredi kartı rakamlarınızda 16 rakam var, değil mi? Bu 16 rakam neye göre seçiliyor biliyor musunuz? Bütün kombinasyonları bugünkü bilgisayarlar çalıştırsaydı, her kombinasyon kırılılabildi, ama 35 yıl gerekiyordu. Şu anki bilgisayarların o kombinasyonu çalıştırması için 35 yıl gerekiyordu.

Bir kuantum bilgisayarın tüm kombinasyonları çalıştırması ise sadece birkaç mikrosaniye sürecek. Bu ne anlama geliyor? Bir kere, e-maillerinizin şifrelerinin hiçbir anlamı kalmayacak. Her türlü kombinasyonu hızlı bir şekilde çözecek makinelerle karşı karşıya olacağız.

Ve biz ne yapıyoruz? Metaforik anlatmam gerekirse, hepimiz anahtarları kaybettik. Sadece sizin sektör değil, bütün sektörler. Anahtarları karanlık bir yerde kaybettik. Hep beraber ışığın altında arıyoruz. Işık ne? Eski bildiklerimiz ışık. Eski bildiklerimizle geleceği anlamlandırmaya çalışıyoruz; olmuyor. Bir kere şunu kabul etmemiz gerekiyor: Anahtarları kaybettik ve ışık altında kaybetmedik. Ve ışık altında, yani eski bildiklerimizle sadece yeni problemleri çözmeye devam edersek, duvara toslamaya devam edeceğiz.

Geleceği konuşuyoruz, döndük dolaştık; 800 yıl geriye gidelim, Yunus Emre'ye. Ne demiş Yunus Emre: “İlim önce kendini bilmektir.” Lütfen teknolojiyi konuşurken şuradan başlayın: Önce okullarınızdan. Çünkü benim gibi insanlar buralara, sahnelere çıkıyor ve teknolojiyi öyle anlatıyorlar ki, o kadar korkutuyoruz ki sizlerin gözleri ve kulakları sürekli dışarıda oluyor. Oysa ki başta içeride olmak zorunda. Şirketler bine yakın kurumla çalışıyor, hizmet veriyor.

Ben bugüne kadar gittiğim tüm şirketlerde mutlaka kör alanlar, gizli alanlar ve bilinmeyen alanlar gördüm. Ama bir şey daha gördüm: Çoğunlukla patronlar bilmiyordu. Öncelikle dışarıda ne oluyor tabii ki önemli. Teknolojide bir şeyler geliyor ama bir dakika, içeride ne durumdasınız? İçerideki insan kaynaklarınız hazır mı bu değişime? Bilinmeyen alanlarınız var mı? Kör alanlarınız var mı? Sonra hem kurumunuz için hem yetiştireceğiniz öğrenciler için yeni bir matematiğe ihtiyacınız var. Ben buna çift zamanlı yaşamak matematiği diyorum.

Bu ne anlama geliyor? Sürekli sadece “gelecek, gelecek, yapay zeka, gelecek, kuantum” konuşursanız, çocuklar bugünün fırsatlarını kaçıracaklar.

Birazdan konuşacağız; bugünün fırsatları da var. Çok erken atarlarsa yapay zekaya duvara toslama ihtimalleri yüksek. Bugünü de yaşamak zorundalar.

Peki, çift zamanla yaşamak ne demek?

Geleceği de aynı anda yaşamak zorundalar. Bu anlamda hem kurumlarımız hem mezun ettiğimiz öğrenciler açısından en şanssız dönemden geçiyoruz. Biz eskiden bir şirketin içine girdiğimizde çıkarken derdik ki: “Ne kadar geleneksel bir şirket bu, ya da inanılmaz fütürist, ne kadar yenilikçi.” Hiç ikisini bir arada yaşayan şirket görmezdik. Böyle bir ihtiyaç da yoktu. Ama sizin çağımız, kurumlar açısından da, mezun ettiğiniz öğrenciler açısından da çift zamanlı çağ. Bugünü çocuklara öğretmek zorundasınız ve bugünün fırsatlarını da anlatmalısınız. Ama yarının fırsatlarını da öğretmek zorundasınız.

Önce yarından başlayalım, sonra yavaş yavaş sizi Türkiye'ye ve bugüne getireceğim. Bugün, 2026'nın sonuna doğru bilançonuzu etkileyecek meseleleri konuşacağım. Ve emin olun, yapay zeka olmayacak; 2026'da bilançonuzu etkileyecek olan meseleler. Ama önce yapay zekadan başlayalım. Ciddi bir konudur. Burada bir içgörü var: Dünyada en çok yapay zekâya yatırım yapmış ülkeler. 2013 yılında ABD ilk 100 milyar dolarını harcadı. Biz 2022'de Google'a “ChatGPT nedir?” diye yazdık. Şimdi gerçek durum bu: Altyapı kısmını kaçırdık gibi görünüyor. Bu saatten sonra altyapıda bizim iddialı olma ihtimalimiz yok. Ama bu sanayi devriminin diğer sanayi devrimlerinden bir farkı var. Diğer sanayi devrimleri kaçırıldığında “Türkiye 100 yılı kaybetti” derdik; bu öyle değil. Bir metaforla anlatacak olursam, bu bir tren gibi:

Evet, şu anda lokomotifini kaçırdık, altyapıyı. Ama arka tarafta sürekli eklenen vagonlar var, yani uygulamaya kısmı. Buraları kaçırmadık. Hala iddialı olma şansımız var. Ama iddialı olmak istiyorsak, çocuklarımıza öğrettiğimiz formülü değiştirmemiz lazım.

Şu anda herkes ilk iki çember üzerinden eğitim vermeye çalışıyor. Herkes diyor ki: “Olay veri, olay yapay zeka.” Doğru mu? Doğru. Veri eskiden çok hızlı büyüyordu, veri işleyecek teknolojiler geriden geliyordu. Şimdi bunlar eşitlendi ve biz çok büyük veriyi çok hızlı işleyebiliyoruz. Ama işin içinde insana düşecek rol nerede sorusunun cevabı ilk iki çemberde değil. İlk iki çember kendi kendine öğrendiği ve ürettiği için, insanın bu formülde var olması üçüncü çembere bağlı. Yani sosyal bilimler diyorum; dediğime bakmayın, asıl mesele duygusal zeka. Yapay zekâ dediğimiz şey, isimlere bakmayın, aslında bir makine öğrenmesi. Neyden öğreniyor? Davranışlarınızdan. Duygusal zeka hâlâ burada ve bilinçaltımızda, ama hâlâ bilinçaltımıza inemiyor, derin motivasyonları okuyamıyor, duygusal zekamızı taklit edemiyor, orijinal bir şey yaratmıyor. Var olanları okuyup içinden bir sentez çıkartıyor.

Hala çocuklarımızın tek bir şansı var: Duygusal zekalarına yapacağınız yatırım. Ben Prompt Engineering (emir verme mühendisliği) kavramına da çok karşıyım. Çünkü bunu mühendislik olarak kodlarsak, ilk iki çember bunu da çözer. Mesele mühendislik değil; mesele soru sorma yeteneği. İyi kullanıcı ile ortalama kullanıcı arasındaki fark, birisinin daha iyi sorular soracağıdır. Sorular duygusal zekadan beslenirse etki yaratır. Dolayısıyla üçüncü çembere, sosyal bilimlere odaklanmak zorundayız.

Kenara ittiğimiz, unuttuğumuz psikoloji, sosyoloji, sosyal coğrafya, sinir bilimi; bunların hepsi kritik hale geliyor. Çocuklarımız bu çağda var olmak ve üretebilmek istiyorlarsa, doğru soruları sormak, ondan sonra komut vermek zorunda. Bu da duygusal zekaya yatırım yapmak demek; aynı zamanda sosyal bilimlere yatırım yapmak demek. Formülün ilk iki çemberine herkes odaklanıyor; zamanında kodlamaya odaklandığımız gibi. Ama ilk iki çember birbirini besliyor. Üçüncü çember, insanın tek şansı olan çember.

Şimdi, sosyal coğrafya, sosyoloji, psikoloji ve sinir bilim konuşursak, temelde ihtiyaçları konuşmaya başlarız. Gerçek ihtiyaçları... Bu bir tren, arkası vagonlar. O vagonlar uygulamalar. Biz hâlâ dünyaya uygulama götürebiliriz. Ama dünyaya uygulama götüremiyor olmamızın ana sebeplerinden biri, maalesef kendi duygusal ihtiyaçlarımızı ve kendi coğrafyamızı tanımıyor olmamız. Dünyada olup bitenlerin kopyası uygulamalar geliyor. Türkiye’de deniyor, sonra dünyaya çıkma ihtimali kalmıyor; çünkü dünyada zaten varlar.Öncelikle o sosyal bilimler, duygusal zeka dediğimiz alanı iyi anlamamız lazım.

Şimdi gelelim bugüne. Sürekli “yapay zeka, yarın, yarın, yarın” konuşuyoruz. Ama bugünün Türkiye’sine gelelim; çünkü çocuklar girişimci olacaklarsa buradan olacaklar. Buna neyin verisi? Bu raîç bedelleriyle mevduatları geçirdim ve sizin için bir şehir sıralaması yaptım. Peki, bu veri neyi söylüyor? Bu veri şunu söylüyor: Hâlâ Türkiye’yi şöyle anlatıyoruz, çocuklarımıza da öyle anlatıyoruz. Çünkü öğretilmiş bazı gerçekler var ve kimse bunları sorgulamak istemiyor.

Türkiye’nin üç mega şehri vardır: İstanbul, Ankara, İzmir. Doğru değil; Türkiye’nin altı mega şehri vardır. Bugün Antalya bir mega şehirdir. Adana bir mega şehirdir. Bursa bir mega şehirdir. Ama buradan daha önemli bir konu var: İkinci sıradaki şehirlere bir bakın lütfen. Bu şehirlerin hepsi 10 yıl içinde birer mega şehre dönüşecek: Muğla, İçel, Kocaeli, Balıkesir, Aydın, Konya,

Tekirdağ, Kayseri, Denizli, Manisa, Antep, Samsun, Eskişehir, Trabzon. Alın size fırsatlar. Bunlar bugünün fırsatları. Şu anda oluyor.

Peki, bu mega şehirlerde ne göreceksiniz?

İstanbul'da gördüklerinizi göreceksiniz: Dijital kitleler, dijital anne babalar, öğrenci profilleri İstanbul'a, İzmir'e, Ankara'ya benzeyen bir dünyayla karşı karşıya kalacaksınız. Bugünün fırsatlarını görüyor olmamız lazım.

Peki, bugünün fırsatlarında başka neler var?

Bakın size şu an değişmiş olan hayat tarzlarını göstereyim. Çünkü on yıl sonra lütfen bir hayal edin neler olacak. Türkiye'yi hâlâ şöyle anlatıyoruz: "Türkiye, geniş ailelerin ülkesidir." Geniş ailelerden kastettiğimiz, minimum üç çocuk. Ailenin etrafında ana, baba, dede gibi geniş aile bireyleri var. Bu aile tipolojisi 2001 yılında salt çoğunlukta idi. 2025 yılında yüzde 12'lere düşmüş durumda. Yok olmaya doğru gidiyor. 10 yıl içinde %5-6'ya düşecek. Peki, bugünün fırsatı nedir? Yerlerine gelen mikro aileler.

Toplam hanelerin %40'ında mikro aileler var: Anne, baba, tek çocuk. Bütün çocuklar proje, herkes dahi. Öyle çocuklar geliyor ki, dünyayı derinden değiştirecekler. Peki, o çocuklar nereye gelecek? Sizin önünüze çıkacaklar.

Benim kızım Ataköy'de yaşıyor, İstanbul'da. Kızım piyano çalıyor, tenis oynuyor, bale yapıyor. Bunu söyledim ama hiçbirini doğru düzgün yapamıyor. Baktım Ataköy'de herkes bale yapıyor kızlar. Ataköy'ün tarihine baktım; hiç balerin çıkmamış. Ama herkes bale yapıyor. Hazır mısınız bugünün fırsatlarına? Bu proje çocuklarıyla karşı karşıyasınız. Bugünün fırsatları şu anda gerçekleşiyor. Bilançonuzu etkileyecek her şey burada, yapay zekanın içinde değil.

Devam edelim: Tek kişilik haneler, birazdan konuşacağız, 6 milyona yaklaştı. Evlenmiyorlar, aile sahibi olma isteği yok. Bir yalnızlık hikayesi var oralarda. Bu yüzden evde yemek pişmiyor. Çünkü evde yemek pişmesi için evde en az 2,4 kişinin yaşaması gerekiyor. Pişmeyecek; hep dışarıda yiyecekler. Evli ama çocuk istemeyen çiftler, toplam evli çiftlerin %13'ünü oluşturuyor. Birazdan gençleri göstereceğim; bambaşka bir resimle karşı karşıya kalacağız.

Bekar anneler 2,8 milyon. Tek çocuk üzerinden hesaplasak 5,6 milyon, hadi yuvarlayalım, 6 milyona yakın insan bu tarz hanelerde yaşıyor. Bekar annelerle nasıl eğitim konuşacaksınız? Buna hazırlanıyor musunuz? Ayrımcı diyebilirsiniz bana: "Nerede bekar babalar?" diyebilirsiniz. Bilmiyorum. Örüntü arayan bir insanım; istatistikte örüntü ararım. Örüntü bekar annelerde görünür: Çocuğun etrafında kurulmuş bir hayat var, babaların nerede olduğu ise belirsiz.

550 bin evlilik var; bunları konuşuyor musunuz? Türkiye'ye göre 188 bin boşanma var. Bizim rakamlarımıza göre 220 bin. Daha güvenilir diyebilirim. Her iki evlilikten biri boşanmayla bitiyor. Yarın 4-5 milyon bekar anneye hazır mısınız? Hatta yarın değil, **bugün** etkiliyor sizi. Bu yüzden tekrar ediyorum: **Çift zamanlı**, bugünün fırsatlarını kaçırmadan geleceği konuşmanız lazım. Bu resmi kaçırsanız "öleceksiniz," arkadaşlar. Bekar anneleri kaçırsanız öleceksiniz. Mikro aileleri kaçırsanız öleceksiniz. Çocuk sayıları da kritik.

2001'de her hanede Türkiye'de üç çocuk vardı. 2025'te her hanede tek çocuk. Dünyada bir jenerasyonda iki çocuğunu kaybetmiş tek ülkeyiz. Böyle bir hız yok, arkadaşlar. Şunu söyleyeyim:

Kızarsınız veya kızmazsınız ama demografik bir felaketten bahsediyoruz. Çocuğa ihtiyacımız var. Korkunç bir durum. Bu da neyi gösteriyor? En büyük stratejik avantajımız gençliğimizdir. Yalan! Türkiye genç bir ülke değildir.

Türkiye, Avrupa'nın en hızlı yaşlanan ülkesidir. Yaşlanma sürecimiz 2012'de başladı, 2038'de tamamlanacak. 2038'de çok yaşlı ülkeler kategorisine gireceğiz. İtalya'ya benzeyeceğiz. Umutlanmayın, yaşam tarzı açısından değil, yaşlılık açısından söylüyorum: İtalya'ya benzeyeceğiz. Hazır mısınız bu çağa, bu döneme? Çünkü acayip etkileneceksiniz.

Şöyle söyleyeyim: Yaşam ortalamamız 78'e çıktı. Dünya ortalamasının üstündeyiz. Neden? Hiç göç durmuyor. Herkes köyleri, ilçeleri terk ediyor, büyük şehirlere gidiyor. Az evvel gördünüz, o büyük şehirler mega şehir olacak dedik ya, işte bu hareketlenme bunu yapıyor. Peki, büyük şehirlere gidince neyle karşı karşıya kalıyoruz? Genişlemiş bir sağlık sistemiyle. Türkiye'nin sağlık sistemi Avrupa'nın önünde; Amerika'nın ise zaten sağlık sistemi yok.

Bu, yaşam süremizi artırıyor. Şu an 78, yarın 85 olacak. Ama iyi yaşam süremiz 55'te kaldı. Bir gün artmıyor; bir gün bile. 55'ten sonra yaşıyor muyuz, yaşamıyor muyuz belli değil. Böyle bir dünyada "en büyük avantajımız gençliğimizdir" dersiniz yanılırsınız. Şu an 12 milyon gencimiz var; son jenerasyon. Gelecekler, bir daha da gelmeyecekler. Buna da hazırlıklı olmamız gerekiyor.

Peki, problemler? Trump çıktı ve dedi ki: "Sürülebilirlikçilerin hepsi nedir? Hepsi dolandırıcıdır." Bütün markalar sustu, hiç kimse konuşamaz hale geldi. Ama arkadaşlar, Trump bizim problemi belirleyemez. Bir kere bunu söyleyeyim size. Türkiye'nin korkunç sürdürülebilirlik sorunları vardır. Ama Türkiye'nin sürdürülebilirlik sorunlarına doğru konuşmamızın tek sebebi, markaların global gündemlerinin peşine koşmamızdır.

En büyük sorunumuz iklim değildir. İklim evet bir sorundur ama en büyük sorunumuz çocuklarımızın olmamasıdır. Avrupa'nın altında bir doğurganlığa sahibiz. Kendimize gelmemiz gerekiyor. Türkiye'nin gençliği sürdürülebilir değil. Sürülebilirlik problemleri... O yüzden iklim deyince tabii ki markalar bir "on düğmesine" basıyor, Trump konuşuyor, "off düğmesine" basıyor. Oysa bizim konuşmamız gereken sorunlar Türkçe konuşmamız gereken sürdürülebilirlik sorunlarıdır. Gençlik yoksa, erkek iş gücü yoktur. Türkiye'de kadınların yalnızca %30'u çalışıyor; 10 kadından sadece 3'ü. Şimdi yüzde 34 oldu gerçi. Biz bütün ekonomimizi bu sorunlu ekonomiyi neyin üzerine oturttuk? Erkek iş gücü üzerine.

Tekrar edeyim: Türkiye'nin sürdürülebilirlik sorunu kadın istihdamıdır. İklim değil, Trump'ın söylediklerinin de önemi yok. Kadın istihdamını beceremezsek, erkek iş gücü olmayacak. Türkiye'nin sürdürülebilirlik sorunları çok ciddidir. Yeter ki Türkçe konuşmayı öğrenelim, yeter ki kendi problemlerimizi masalara koyabilelim.

Peki, çok yeni bir araştırma yaptım; gençlere gittim. Ne dediler, ne hissediyorlar? Basit bir soru sordum: "Toplum seni nasıl görüyor?" Dediler ki: "Beni umursamaz görüyor, vurdumduymaz, çabuk pes ettiğimi düşünüyor, başarısız buluyor." Bu size ne hissettiriyor? "Toplum beni zorbalıyor." Sonra sordum: "Sen akranlarını nasıl görüyorsun?" Dediler ki: "Bencil, kibirli, öfkeli, karsarsar." Bütün akranlarını zorbaladılar arkadaşlar.

Şunu net görüyoruz: Bu jenerasyon, duygusal zekâ, duygusal farkındalık... Farkındalık düşündüğümüz kadar yüksek değil. Dezavantajlarımızdan biri bu. Farkındalığı artırmamız gerekiyor. Bir

soru daha sorduk: “Kendi gençliğini düşün, sonra anne-babanın gençliğini bir düşün. Bir tanımla bana kendi gençliğini anlat.”

Gençler dediler ki: “Çok duygusalım, çok duyarlıyım, çok yardımseverim.” Peki, anne-babanın gençliği nasıldı? Çok rahat ve huzurlu, çok umutluydular. Hiçbir fikirleri yoktu arkadaşlar. 70’ler, 90’lar, darbeler... Hiçbir fikirleri yoktu. İyi ki yok bu arada, bunu da söyleyeyim. Çünkü bu bagajları üstümüze alarak bu hamasetle buraya kadar geldik. Bırakın olmasın. Bırakın geçmişi de bu kadar düşünmesinler. Enteresan bir kitle geliyor: Daha barışık bir gençlik. Çünkü bu bagajları, sosyal bagajları sırtlarında taşımak istemiyorlar. Geçmişle ilgili, ülkenin sorunlarıyla ilgili herhangi bir fikirleri yok. Biraz bugün var, biraz da yarın var gibi görünüyor. Ama acayip melankolikler. Bizim jenerasyonun tamamı doksanları anlarım; otuz yıl öncesine. Ama melankoli dediği dört yıl öncesi! 2014 yılında ne iyiydik diyor. Sen kaç yaşındaydın? Ne yaşamış olabilirsin?

Devam edeyim: Mesela beni üzen verilerden biri de kaygı. Yüzde 76 “Stresliyim” diyor.

Bu datayı sosyal medyada 8 saatten fazla vakit geçirilenlerle karşılaştırdığımda, stres oranının inanılmaz arttığını görüyoruz: %54’e çıkıyor. Ama bunu şöyle anlayamıyorum: Acaba stresli diye mi vakit geçiriyor, yoksa vakit geçirdiği için mi stresli? Ama olmayan hayatlara şahit oluyorlar Instagram’da ve bu, çocuklarımızın ruh hâlini kötü etkiliyor. En büyük kaygıları nedir diye sordüğümüzde, %33’ü “mental sağlığımı korumak” demiş.

Ben onların yaşından mental sağlık diye bir kavram bilmiyordum arkadaşlar. Bilmiyordum, konuşmuyorduk. Mental sağlık konuşuyorlar. Devam edelim. Çocuk çocuk, sürdürülebilirlik. %57’si niye evleneyim dedi. %43’ü evlenirim dedi. %43’e çocuk sahibi olur musun diye sordüğümüzde %54’ü neden olayım dedi.

Alın size bugünün sorunu. Çocuk yok arkadaşlar. Çocuk yok ve gelen jenerasyon da hiç çocuk peşinde koşmayacakmış gibi görünüyor. Hah, işle ilgili hiç öyle kara ciğerlerini, dalaklarını, son jenerasyon Y’ler ve X’ler. Biz şirketlerimiz için kara ciğerlerimizi ve dalaklarımızı masaya bıraktık.

Hiç orada değiller, onu net söyleyeyim. Haklılar. O bizim salaklığımızdı, çok özür dilerim. Yani oldu da ne oldu? Yani yıl sonunda enflasyon oranında artış aldık. Yani olan şey o oldu arkadaşlar. Şimdi, o insan hakkı nedir diye sorduk, en önemli insan hakkından birisi online kalabilmektir dediler.

Güldük biz de, sonra durduk, çok haklılar dedik ya. Bizler son Mohikanlarız, onun için gülüyoruz. Çünkü bizler çevrim dışılığı yaşadık. Dolayısıyla çevrim içiyle çevrim dışı sağlıklı karşılaştırılabilecek son jenerasyon bu salonda. Onlar çevrim içine doğdular, başka bir şey bilmiyorlar.

Bütün kimlikleri ve varlıkları orada, online’den düştüğü anda, kesintiye uğradığı anda ne oluyor? Yok oluyor. Haklı. Haklı. Biz güldük ama haklı. Bu da neyi gösteriyor bize? Vallahi Birleşmiş Milletler beyanlamayı değiştirmek zorunda kalacak gibi görünüyor.

İnternet, insan hakkıdır demek zorunda kalacak gibi görünüyor. Bir şey daha yaptım. Yeteneklerin ortak özelliklerini getirdim size. Çocuk yetiştiriyorsunuz. Peki, o çocuklar şirketlere gidince tabii ki şirketler onları kodluyorlar.

Gittik büyük, Türkiye'nin en yüksek bilançosu olan şirketlere dedik ki, lütfen yetenek olarak kodladığınız insanların isimlerini bize verin. Biz onlarla görüşmeler yapacağız ve ortak noktalarını çıkartacağız. Bu da sizin için şöyle bir yön verecek. Nasıl yetiştirmek zorunda kalacaksınız çocukları?

Buraya geçeyim. Bir, hepsinin bir anlam ve amaç peşinde koştuklarını gördük. Bu arada dört tane şeyin iz düşümü gibi düşünün, hep şu soruları soruyorlar. Dünyanın neye ihtiyacı var? Benim şirketim hangi alanda eşsiz, şirketim nasıl bir ekonomik değer yaratıyor ve insanlar neye tutku duyuyorlar?

Bunun kesişme noktası amaç. İki, hepsinin bir ortak noktası daha var, bilmesem de öğrenebilirim. Dedim ya, beş yılda bir resetlenen bir dünyayı öğretemezsiniz ya. Mümkün değil. Ama bunu öğretebilirsiniz. Bilmesem de öğrenebilirsiniz. Bu cesareti verebilirsiniz. Bu inanca onları getirebilirsiniz.

Oraya getirirseniz zaten yetenek oluyorlar. Bilmesem de öğrenebilirim dedirtebiliyorsanız zaten yetenek üretiyorsunuz demektir. Bir şey daha dediler bize. Yetenekler. Keşif, keşif, keşif. Çok rotasyon sevindiklerini gördük. Biz normalde ikinci sanayi devrimin çocuklarıyız.

Biz bir işe girerdik, emekliliğe kadar giderdi bu iş. Yukarıya böyle önce beş saatte bir işi yapardık, bize uzman yardımcısı derlerdi. Sonra üç saate düşürürdük, uzman yaparlardı bizi. Ama hep böyle yukarıya doğru giderdik. Bunlar yukarıya doğru gitmek iyi sevmiyorlar. Daha yayılmak istiyorlar.

Yayılarak öğrenmek istiyorlar. Çünkü keşiften çok hoşlanıyorlar. Dolayısıyla okullarınızda çocuklarınızın multidisipliner olmasını sağlayacak sistemler kurmanız lazım. Uzmanlıklar değil. Malcolm Gladwell'i biz alkışlıyorduk 10 sene önce. 10 bin saat uzmanlık diye bir kavram getirdi.

Bugün 10 bin saatlik uzmanlık yapay zeka tarafından ilk değiştirilecek iş. Çünkü otomasyon. Bu çocukların yapay zeka, Robotics dünyasında ayakta kalması için Keşfe inanıyor olmaları gerekiyor. Dolayısıyla daha yatay kesen okullara ihtiyacımız var.

Daha multidisipliner, bakın her konu, uzmanlığa da gerek yok. Biraz psikoloji bilsin, biraz sosyoloji bilsin, biraz sinir bilim bilsin. Yeter ki multidisipliner olsun ve keşfe inansın. Bir şey daha gördük. Yeteneklerin hepsinin bir mentor var. Okullarınızda mentorluk sistemi var mı? Şunu görüyoruz.

Artık liseler, staja göndermeye başladılar. Benim şirketime artık liseli stajyerler alıyorum. Çok da hoşuma gidiyor. Ama bu yetmiyor. Okullarınız mentorluk sistemi kurabiliyor mu? Olduğunuz şehrin içinde bu çocukları birleştirebileceğiniz mentorları ortaya çıkartabiliyor musunuz?

Mentorluk sisteminin içinden geçen gençlerin daha büyük yetenekler olduklarını gördük. Burayı da geçeyim. En önemli şeylerden bir tanesi de rutin en sinsi düşmanları. Bütün yetenekler ikinci sanayi devriminin çocuklar olan bizlerin hayatını reddettiğini gördük. Rutin istemiyorlar.

Okullarınız rutini kıracak neleri yapıyor? Bir şeyler yapabiliyor muyuz? Son. Şimdi özetle. Bir. Lütfen anlamlar hakkında derin düşünmeye başlayın. Yeni bir dünyayla karşı karşıyayız. Doğru soruları soran çocuklar yetiştirdiğinizden emin olun. Yanıt vermeye çalışmayın.

Bu ikinci sanayi devriminin şeyidir, refleksidir. Veremezsiniz çünkü sorular yeni nesil sorular ve bunlarla ilgili bir bilgimiz yok. Soru sormalarını desteklerseniz, soru sormayı öğrenirlerse, soru sorma disiplininin geliyorsa mutlaka soruların cevaplarını bulacaklardır. Sizden değil.

5 yıl sonra çünkü cevaplar değişecek. Bir 5 yıl sonra yeniden cevaplar değişecek. Dolayısıyla çocukların doğru sorular sorma yeteneğini geliştirin. İki, elinizdeki verinin, öğrettiğiniz şeylerin yüzeysel olup olmadığı konusunda emin olun. Az evvel Türkiye'yi anlatmaya çalıştım size.

Bugün Türkiye ile anlatılanlarla sahada olanlar birbirini tutmuyor. Yüzeysel şeyler var, özetler var ülkeyle ilgili. Ülkemiz çok gençtir. Biz çok dayanışmaya inanırız. Hepsi yalan. Sahada bunlar yok. Olmayan insanları konuşuyoruz.

Dolayısıyla yapmamız gereken şeylerden bir tanesi, yüzeysel şeyleri öğretip öğretmediğimiz konusunda emin olmamız lazım. Çocukların bilgi ihtiyacı metodolojilerini yapılandırın. Farklı şeylerden, disiplinlerden gelen metodolojilerle bilgiye ulaşmalarını öğretin.

Cevabını vermeyin, veremeyeceksiniz çünkü. Ama metodolojileri anlatabilirsiniz. Nereden besleneceklerini anlatabilirsiniz. Zihinleri açan veya ilgilendiren şeylerde cesur olun. Cesarete ihtiyacı var. Bu çocukların sizin cesaretinize ihtiyacı var.

Yaratıcı olun ve bugün anlattığım hiçbir şeyi asla ve kata ötelemeyin. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim, çok sağ olun. Teşekkür ederim.

Sayın Abdullah'a aktardığı kıymetli bilgiler için çok teşekkür ediyoruz. Bugünün anısını plaketini takdim etmek üzere Türkiye Özel Okullar Derneği Yönetim Kurulu üyesi Sayın Bünyamin Çeliktani sahneye davet ediyorum.

Polat DOĞRU

Eğitmen, Danışman, Yazar

İNSAN OLMADAN OLMAZ

İlk sahneye çıktığım yıl 1997’ydi; yani yaklaşık 29 yıldır konuşuyorum. Ama bugün içimdeki duyguyu sizinle samimiyetle paylaşmak isterim: Bu kadar çok eğitimcinin karşısında olunca kendimi adeta doktora tezimi sunacakmış gibi hissediyorum. Babaların da burada olduğunu görüyorum; bu yüzden biraz sınava çıkıyormuşum gibi bir heyecan içindeyim. Geldiğiniz için hepimize çok teşekkür ediyorum. Davetleri için de Türkiye Özel Okullar Derneği’ne ayrıca teşekkür ederim. Burada bulunmak benim için gerçekten büyük bir onur. “Ne üzerine konuşacaksınız?” kısmına gelince, son söylenecek sözü başta ifade etmek isterim.

Sabahki oturumları dinledim, dün de konuşan herkesi dikkatle takip ettim. Hepsinin anlattığı çok değerli hikâyeler vardı. Benim de bildiğim bir hikâye var, onu paylaşmak isterim. Hocam, bütün bunlar aslında birer araçtır; yani alet edevattır. Faydalı olur mu diye sorarsanız, cevabını da söyleyeyim. Benden önceki oturumda sevgili Yavuz Hocam çok güzel bir ifade kullandı: “Suyunu çıkarana kadar kullanalım.” Gerçekten de çok önemlidir; işimize yarar, işlerimizi kolaylaştırır. Bu konuda söylenenlerin çoğu doğrudur. Ancak benim bildiğim temel bir gerçek var: Okul dediğimiz yer, bir iklimi olan yerdir.

Eğer o iklimin içine girme ve orada bulunma duygusu oluşmuyorsa, tüm bu araçların değeri sınırlı kalır. Açık konuşmak gerekirse, o duygu yoksa diğerlerinin pek anlamı olmaz. Peki, iklim nasıl oluşur? İklîm öğretmenle oluşur. İklîm okulun kendisiyle oluşur. İklîm, o okulun içindeki öğrencilerle birlikte oluşur. Kısacası iklim insanla oluşur; başka hiçbir şeyle değil.

Ben 1974 doğumluyum. Benim büyüdüğüm evde arama motoru yoktu, ChatGPT yoktu; bunların hiçbiri yoktu. Belli bir yaşa kadar bu imkânların hiçbiriyle tanışmadık. Annem öğretmen enstitüsü mezunudur, babam ise 1968 kuşağından, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisidir. Yani eğitilmiş bir aileden söz ediyoruz; imkânları olan, eğitime değer veren bir aileden. İlk ansiklopedi evimize girdiğinde muhtemelen ben ilkokula yeni başlamıştım. Bugün iki üniversite bitirmiş biri olarak karşınızda konuşuyorum. Madem beni bu sahneye davet ettiniz, o hâlde mesele sadece imkân meselesi değildir.

Ben Adana’nın Kadırlı ilçesinden çıkıp İzmir Özel Türk Koleji’ni birincilikle kazandım. Dolayısıyla mesele imkân meselesi değildir. Asıl mesele, insanın gönlünde çalışma isteğini uyandıracak ortamın var olup olmamasıdır. Benim başladığım ilkokulun sadece yedi dersliği vardı; bunu özellikle söylemek isterim. Gittiğim ilk ilkokulda beş sınıf ve iki ek oda vardı. Bu odalardan biri öğretmenler odası olarak kullanılıyordu; diğerinin ne amaçla kullanıldığını ise hâlâ tam olarak bilmiyorum.

Ama insanı başka bir yere taşıyacak olan şey, bugün yaratmaya çalıştığımız o duygu meselesidir. O duygu olmadığı sürece ne kadar imkânımız olursa olsun, ne yazık ki istediğimiz sonuca ulaşmak zorlaşıyor. Bizim en büyük problemimiz de tam olarak burasıdır. Elbette o duyguya ulaşmamızı zorlaştıran birçok engel var.

Şimdi bunların her birini burada tek tek anlatmak istemiyorum. Ancak şunu söyleyebilirim: söylediklerinizde çok haklısınız. Sistem zor, veli bazen anlayışsız olabiliyor, öğrenci isteksiz olabiliyor, imkânlar yetersiz kalabiliyor. Ama bütün bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen ... devamını da biliyoruz, değil mi? Bizim başka bir hikâyemiz yok. Benim asıl ilgilendiğim yer tam da burası. “Ne yapabiliriz?” kısmı üzerine biraz konuşmak isterim. Çünkü burada bulunan bütün öğretmenlerimin aklına, zekâsına ve birikimine gerçekten çok güveniyorum. Az önce benden önceki oturumu izlerken, hatta dün de dinlerken bir şeyi fark ettim.

Burada beni tanıyanlar kimler efendim, bir el görebilir miyim? Evet, görüyorum ki büyük bir çoğunluk tanıyor. Uzun yıllar Doğan Hoca ile birlikte çalıştığımı biliyorsunuz, değil mi? Allah rahmet eylesin, Allah razı olsun; tam 20 yıl SGK’ımı ödedi. 2001 yılında birlikte çalışmaya başladık.

2021 yılında vefat ettiği güne kadar SGK kayıtlarımda 4A kapsamında “Doğan Cüceloğlu” yazıyordu. Bu nedenle kendimi bu ülkenin en şanslı insanlarından biri olarak görüyorum. Şimdi size küçük bir şey anlatmak isterim.

Doğan Hoca çok kitap okurdu; gerçekten çok okurdu. Ama okurken de özel bir yöntem izlerdi. Onu yakından tanıyanlar mutlaka fark etmiştir. Okuduğu her kitabın yanında mutlaka not alırdı; paragraf paragraf not düşerdi. Ve her paragrafın yanına, o bölümün hangi konuyla ilgili olduğunu yazardı. Örneğin “ait olma ve birey olma dengesi”, “anne-babalık için iyi örnek”, “tartışma konusu”, “televizyonda konuşulabilir” gibi başlıklar koyardı. Daha sonra, aldığı bu notların tamamını asistan arkadaşımız Excel’de bir tablo hâline getirirdi. Ve size bir şey söyleyeyim: Elimizde yaklaşık 3000 kitabın tek tek anahtar kelimeleriyle çıkarılmış bir dökümü vardı.

Doğan Cüceloğlu nasıl Doğan Cüceloğlu oldu sorusunun cevabı da aslında tam olarak budur. Bunu özellikle paylaşmak isterim. Biz herhangi bir konuyla ilgili çalışmaya niyet ettiğimizde tek bir anahtar kelime girerek, hangi kitabın içerisinde, hangi sayfada, kaçınıcı dereceden kuvvetli örnek var, onları da sınıflandırırdık. Yani birden önümüze bir önemliler listesi çıkardı.

Şimdi soruyorum, bugün kullandığımız yapay zekanın zaten yaptığı bu değil mi? Yapay zekanın yaptığı şey bu. Sen doğru yöntemi bulduysan, doğru kullanma yöntemini bulduysan, doğru yorumlama yöntemini bulduysan bu işe yarar. Sadece bu değil, hepsi işe yarar.

Çok muhtemel tarihin bir yerinde de birileri, eğitim sistemini yeniden kurguluyoruz, artık kitap diye bir şey çıktı. Basılı demiştir, onu söyleyeyim. O günde muhtemelen oturulup bunlar konuşulmuştur. Ona ne gerek var, tarlada öğretiyoruz ya zaten, ben ders anlatıyorum ya zaten diye konuşulmuştur. Mesele orada değil. Mesele isteği yaratabilmekte.

Bir bilgi daha vereyim size. Ben sadece annelerle, babalarla, öğretmenlerle çalışmıyorum. Bilginiz olsun. Ben Türkiye'nin ve dünyanın böyle parmakla gösterilen kuruluşlarına danışmanlık yapıyorum. Yönetim kurulu danışmanlığı yapıyorum. Yöneticilerini eğitiyorum. Onu yapıyorum, bunu yapıyorum. Yani bizim bugün yetiştirdiğimiz çocukların geldiği, niye okul var ? Neden eğitim var? Ne yapıyorsunuz? Siz sorusunun cevabını ben söyleyeyim size. Aslında biz yaşama insan yetiştirmeye çalışıyoruz. Yani bu kadar lise, bu kadar ortaokul, bu kadar üniversite bunların hepsinde muazzam da başarılı olsanız günün sonunda yaşamda başarınız yoksa pek bir anlam ifade etmiyor. Biz yaşama insan yetiştirmeye çalışıyoruz.

İşte sizin hayata hazırlayıp yetiştirdiğiniz o gençlerle ben de sahada birlikteyim, bunu özellikle belirtmek isterim. Bu nedenle sahadan doğrudan bir gözlemimi sizinle paylaşmak istiyorum.

Açıkça söylemek gerekirse, bugün bu gençlere öğretmediğimiz birçok şeyi ileride öğretme imkânımız olabilir. Ancak bir duygu var ki, eğer o duygu yakalanmıyorsa değerlerinin pek karşılığı olmuyor. Bugün sizinle biraz da bunun bilimsel tarafı üzerine konuşmak isterim. Çünkü biz hayatta, kurumlarda ya da ekiplerde yer alan insanlardan aslında iki temel şey bekliyoruz.

Birincisi, yetiştirdiğimiz öğrencilerin güçlü bireyler olmasıdır. Bir ebeveyn olarak çocuğumu bir kuruma teslim ettiğimde, onu geri aldığımda bana emanet ettiğimden daha gelişmiş, potansiyelini daha iyi kullanan, kapasitesi artmış ya da en azından mevcut potansiyelini kullanabilen bir birey olarak görmek isterim. Bu çok doğal ve çok değerli bir beklentidir. Ancak hayat bizden ikinci bir şeyi daha ister: İyi bir ekip üyesi olabilmek. En önemli sorunlarımızdan biri de tam olarak burada ortaya çıkıyor. İyi bir ekip üyesi olmayı öğrenebileceğimiz en uygun yerler eğitim kurumlarıyken, ne yazık ki bu beceriyi kazandırma konusunda zamanla bazı fırsatları kaçırdığımız bir noktaya doğru gidiyoruz.

Kendi hayatımdan bir örnek vereyim. Ekip üyesi olmayı nerede öğrendin diye sorulsa, cevabım çok net: mahallede. Mahallede büyüdüğüm dönemde ekip olmayı doğal olarak öğreniyorduk. Çünkü iyi bir ekip üyesi olmazsanız oyuna alınmazdınız. Oyuna alınmadığımızda da anneniz gelip “Onu da oyuna alın” demezdi. Aksine, gidip arkadaşlarınızla ilişki kurmanız, oyuna dahil olmanın yolunu bulmanız beklenirdi.

Bugün ise farklı bir durumla karşılaşılıyor. On sekiz yaşındaki oğlum İtalya’da bana “Sosyal çevrem dar” diyebiliyor. Böyle bir durumda insan ne söyleyeceğini şaşırıyor. Gidip üniversitede okuyan koskoca bir genci arkadaşlarıyla tanıştırmak mümkün değil. Eksik olan yere baktığımda, çoğu zaman ekip olma becerisinin yeterince gelişmemiş olduğunu görüyorum.

Oysa bugün iş hayatının, hatta hayatın kendisinin insanlardan beklediği bazı temel davranışlar var. İdeal bir ekipte görmek istediğimiz üç temel davranış bulunuyor ve bunlardan biri yaratıcılıktır. Hepimiz ekiplerimizin yaratıcı olmasını isteriz. Birlikte çalıştığımız insanların yeni fikirler üretebilmesini, farklı çözümler ortaya koyabilmesini isteriz. Bunun nedeni de çok açıktır: Başkalarının yapmadığı bir şeyi yapabilmek.

Kurumsal açıdan düşündüğümüzde de durum aynıdır. Eğer diğer kurumlardan farklı bir şey ortaya koyarsanız, insanların ilgisi doğal olarak artar. Yaratıcılık dediğimiz şey de tam olarak budur: Var olanın üzerine farklı bir şey koyabilmek. Ancak burada önemli bir ayrımı yapmak gerekir. Yaratıcılık ile icat aynı şey değildir. İcat çok daha zor ve nadir görülen bir durumdur. Yaratıcılık ise çoğu zaman var olan bir şeyi geliştirerek daha iyi bir hale getirmektir.

Bunu basit bir örnekle açıklamak mümkün. Çiğ köfte üzerinden düşünelim. Çiğ köfteyi çoğumuz severiz. Ancak benim çocukluğumda çiğ köfte ticari değeri olan, satılan bir ürün değildi. Restoran işletmeciliği yapan bir ailede büyümeme rağmen çiğ köfteyi menüde satmazdık. Bunun nedeni de oldukça basitti: içinde çiğ et bulunuyordu ve bu nedenle çabuk bozuluyordu. Çiğ köfte yapılı, yenir; artarsa ince şekilde basılır, zeytinyağında kızartılır ve o şekilde saklanırdı.

Daha sonra doksanlı yılların sonlarına doğru birisi çok basit ama yaratıcı bir fikir ortaya koydu: “Bunun içinden eti çıkarsak nasıl olur?” Et çıkarıldı, ürün fabrikada üretilebilir hale getirildi, paketlenildi ve yaygın bir şekilde dağıtılmaya başlandı. Ayrıca nasıl servis edileceğine dair bir yöntem de oluşturuldu. Bir de bunun nasıl servis edileceği yöntemi de belirleyelim dedi. Yaptı mı bunu? Yaptı. Ve bir şey söyleyeceğim size, iyi para kazandı mı bu işten? Kazandı. Yaratıcılık mıdır?

Kesinlikle yaratıcılıktır. İcat mıdır? Hayır, icat değildir. Ürün geliştirmedir. Çiğ köfte diye bir ürün vardı. Bu arkadaş bu ürünün üstüne çalıştı ve onu daha iyi bir ürün haline getirdi. E iyi bunu hallettik. Sonra çok yayıldı bu iş. Şimdi bugün gidin mahalle arasında 40 liraya çiğ köfte dürüm yiyebilirsiniz. 40 liraya satılan çiğ köfte dürümden akli başında bir para kazanılır mı? Hayır kazanılmaz.

İstanbul'da bir arkadaş şöyle dedi: “Ben bir şey gördüm; bunu suşi gibi yapalım. Buraya bastıralım, içine bir şey saralım, rulo hâline getirelim, dilimleyelim; bir de ahşap çubuk ile verelim ki yemesi biraz zor olsun.” Çiğ köfte suşi diye bir şey yaptılar mı? Yaptılar. 400 liraya satıyorlar mı? Satıyorlar. Şimdi soruyorum size: Bu bir icat mıdır? Hayır, değildir. Ama yaratıcılık mıdır? Kesinlikle yaratıcılıktır.

Sonra bir başkası şöyle dedi: “Pastacılıkta kullanılan soğutmalı mermer masalar var; bunu biraz oysam, dibek gibi yapsam ve çiğ köfteyi doğrudan içinde, dibek yöntemiyle hazırlasam; sipariş üzerine 12 sıkım etli çiğ köfte servis etsem, 10 dakika içinde para kazanabilir miyim?” Yaptı mı? Yaptı. Karaköy'de şu anda bir porsiyon çiğ köfteyi 800 liraya satıyor. Bu bir icat mıdır? Hayır, değildir; ama yaratıcılık mıdır? Kesinlikle yaratıcılıktır.

Yaratıcılık bize çok lazım. Üzerine konuştuğumuz bütün bu hikâyeler aslında yaratıcılıkla ilgili. Yaratıcılığın içinde icat da vardır, problem çözme de vardır. Ben zaman zaman şu soruyu soruyorum: Türk toplumu yaratıcı mıdır? Aslında oldukça yaratıcı bir toplumuz. Peki neden yaratıcıyız ve hangi konuda yaratıcıyız? Türk toplumu özellikle problem çözme konusunda son derece yaratıcıdır. Bu konuda neden iyiyiz? Bakın, ben çok uluslu şirketlerle çalışıyorum ve bizim taraftakilerin ağzında sıkça duyduğum bir ifade var: “Hallederiz.”

Finlandiyalı birinin bunu anlaması pek mümkün değildir; çünkü onun için yeniden bir sistem tasarlamak, bir yasal altyapı oluşturmak, plan yapmak ve bu konuda ikna olmak gerekir. Bizimkiler ise “hallederiz” diyor ve çoğu zaman gerçekten de çözüyorlar. Peki neden bu konuda iyiyiz? Çünkü hayatımız problem çözerek geçmiş. Problem çözme konusunda iyi olmamızın temel sebebi şu: Biz sürekli problem çözüyoruz. Şimdi size bir şey sormak istiyorum: Bütün gün problem çözen bir insan kendini nasıl hisseder?

Burada okul yöneticileri ve okul sahipleri var. Gününüz problem çözerek geçiyor mu, geçmiyor mu? Peki şöyle mi hissediyorsunuz: “Bugün çok yaratıcıyım, kendimi harika hissediyorum.” Yoksa şöyle mi diyorsunuz: “Bir günüm de normal geçsin.” Bir günün normal geçmesini istemek bile bazen büyük bir dilek hâline geliyor. Bir gün telefon gelmesin, e-posta gelmesin; telefonla arıyorlar yetmiyor, e-posta gönderiyorlar yetmiyor, bir de WhatsApp'tan yazıyorlar. Hatta kapıdan geçerken “Mailimi aldın değil mi?” diye soruyorlar.

Şimdi size bir şey söyleyeyim: Bütün gün problem çözmek istemiyorsanız yapmanız gereken bir şey var ve bu da yaratıcılığın önemli bir parçası olan önlem almaktır. Nerede en zayıf olduğumuzu söyleyeyim; önlem alma konusunda çok güçlü değiliz. Çoğu zaman işleri biraz akışına bırakıyoruz ve bu konuda daha iyi olmamız gerekiyor. Açık söyleyeyim, bir insanda beni en çok etkileyen şeylerden biri şudur: Eğer benden daha uzağı görebiliyorsa gerçekten çok etkileniyorum ve “Bunu nasıl fark etti, bunu benden önce nasıl gördü?” diye düşünüyorum. Önlem almak aslında bir öngörü geliştirmek demektir ve bizim üzerinde çalışmamız gereken alanlardan biri de budur.

Bunlar bize fayda sağlar mı? Kesinlikle sağlar; o yüzden kullanmak gerekir, çok faydalıdır. Ama tek başına yeterli değildir. Başka bir şeye daha ihtiyaç vardır: İş birliği ve birlikte ekip olabilmek hâli. Üniversitelerden mezun ettiğimiz gençlere ekip olmayı anlatmak gerçekten zor oluyor; çünkü biz bu insanları eğitim sistemi boyunca çan eğrisiyle yetiştirmişiz. Onlara “Sınıfın en üstünde ol, en başarılı sen ol, ödevini paylaşma, notlarını paylaşma” demişiz. Sonra insan kaynakları bu kişiyi işe alıyor ve bana getiriyor; ben de diyorum ki “Artık ekip olarak çalışacağız, birlikte yapacağız, birlikte başaracağız.” Ama o kişinin o güne kadar ekip çalışmasıyla ilgili çok fazla deneyimi olmamış oluyor.

Benim bütün bu yapay zekâdan, teknolojiden ve benzeri gelişmelerden endişe duyduğum bir nokta var. Çok ciddi bir yalnızlaşma durumu var. Dün kim paylaştı tam hatırlamıyorum; sanırım Selçuk Bey paylaştı. Paylaşılan verilere göre sosyal medya kullanımının en yüksek olduğu ülkelerden biriyiz. Şimdi bunun neden böyle olduğunu düşünmek gerekiyor. Bunun bir sebebi var: İnsanlar iş birliği arıyor. İş birliği ne demektir? İnsan olmakla ilgili bir durumdur; birlikte yol yürüyebilmek demektir.

Ancak iş birliği ile dayanışmayı birbirine karıştırmamak gerekir; çünkü iş birliği ve dayanışma aynı şey değildir. Dayanışma konusunda oldukça iyiyiz, buna söyleyecek hiçbir sözüm yok. Başımıza bir sıkıntı gelirse hemen tek vücut oluruz; bu doğrudur. Ama size bir örnek vereyim: Pasifik Okyanusu’ndaki sardalya balıkları da benzer bir şekilde hareket eder; hep birlikte hareket ederek büyük balıkların onları tek bir balık gibi görmesini sağlarlar ve böylece hayatta kalırlar. Ama iş birliği farklı bir şeydir. Ben hep şu sorunun cevabını arıyorum: Biz iş birliğini nasıl kuruyoruz?

İki Türk insanı dünyanın neresinde karşılaşırsa karşılaşınsın, birbirlerine sordukları ilk soru genellikle şudur: “Nerelisin?” Peki neden soruyoruz bunu? Gerçekten merak ediyorum; İzmirli olduğunu duyunca ne değişecek, Hataylı olduğunu öğrenince ne değişecek?

Ne fark ediyor, ne değişiyor sorusunun cevabını söyleyeyim: Sen nereli olduğunu söylediğinde, benim senin dünyaya bakışınla ilgili kafamda bir fikir oluşmaya başlıyor ve o fikirden dolayı bana benzeyenlerle yol yürümeye daha yatkın hissediyorum kendimi. Asıl soruyu sormamın nedeni de bu. Nereli olduğunun bir önemi yok; inşallah benimkiyle aynıdır diyorum. 1974 yılında Hatay, Antakya’da doğdum. Neresinden soruyor? Ben ana tarafından da baba tarafından da ana dili Arapça olan ailelerden geliyorum. Tam sorduğun soru buysa cevabı vermiş olayım.

O zaman ne oluyor? O kültürün beraberinde getirdiklerinin farkında oluyorsun. Bana benzeyenle yol yürümek dünyanın en kolay işi. Gerçekten ekip olmak ne demek? Bir eğitim kurumunun hangi konu üzerinde düşünmesi gerekir? Birbirine benzemeyenlerin birlikte yürümesini sağlamak gerekir. Maalesef benim ülkemin en büyük problemi bu; bütün kimlikler bölücü ve bizi birbirimizden uzaklaştırıyor. Asıl mesele, birbirimize yakın olabilmemizdir. Benim kafamla bakmayanlarla birlikte yol yürüyebiliyorsam, yaratıcılık ortaya çıkıyor. Bütün ekibin aynı kafayla baktığı bir yerden yaratıcılık gelir mi sizce? Gelmez, gelmez. Bizim en temel sorunumuz da burasıdır; ben istiyorum ki herkes benim gibi bakmasın.

Daha önce konuşmalarda verdim, belki dinleyenler olmuştur; burada da verelim. Görücü usulü evlilikle ilgili araştırmalar var ve bunu belirtmek isterim. Görücü usulü evlilik, sürdürülebilirlik açısından en güçlü aday olarak görünüyor ve bilimsel araştırmalar bunu destekliyor. Akli başında bilimsel araştırma demek şunu ifade eder: Ölçmeye niyet ettiğimiz değişken dışındaki tüm değişkenleri sabit tutarız ve sadece o değişkeni değiştirerek etkisini gözlemleriz. Benzer sosyokültürel

yapılardan, benzer mahalle baskısına ve ekonomik güce sahip insanları seçiyorlar ve tek bir de-ğişken üzerinde oynuyorlar: Aşk evliliği mi, görücü usulü mü? Hangisi daha sürdürülebilir, han-gisinde daha çok problem çıktı, hangisinde daha az? Sonuç ne oldu? Aşk evliliği mi daha sürdü-rülebilir? Görücü usulü daha iyi çıktı. Beğeniriz veya beğenmeyiz, bu ayrı bir konu; ben önce mühendislik, sonra sosyoloji okudum ve bir sosyolog gözüyle bakıyorum. Neden görücü usulü evlilik daha iyi sonuç üretmiş olabilir? Keşif süreci; insanlar yeni tanıyor, üstünden 2-3 yıl geçiyor ve ancak anlıyor. Başka nedenler de var: Aileler birbirini tanıyor, destek sağlıyor ve ortak özellikler bulunuyor.

Görücü usulünün doğru yaptığı bir şey var ve bunu konuşalım. Üstüne çalıştım ve düşündüm: Bir, senin kültüründen birini buluyor mu? Buluyor. Bugün bekar olsam ve evlenmeye niyet etsem, ailemin adayları var mı? Kesin vardır; halamda, teyzemde de vardır. Eğitimli mi olur, eğitimsiz mi olur? Eğitimli olur; kitap yazmış, iki okul bitirmiş biriyle eğitimsiz birini eşleştirmezler. Eşler birbirini temsil ediyor; bu yanlışlık yapılmıyor. Polat rahatça bir yere götürebilsin, kız Polat'ı yan-ında rahatça gezdirebilsin istiyorlar. Biraz cinsiyetçi gelebilir ama niyetim o değil; anlayabilme-niz için anlatıyorum. Böyle bir evlilik yaparsam, evdeki iş bölümü evlendiğimiz anda tanımlanmış mı? Tanımlanmıştır. Yemek yapma işi kadındadır ve evlenmeden önce bunu biliyor; çocuk bakma işi kadındır ve o da biliyor. Para kazanma işi erkekte, ama kadın da çalışabilir; kimin defterinde hangi görev olduğuna dair bilgi kayıtlıdır.

Bayram sabahı kime gidileceği bellidir; babamın bir oğlu kurban kesiyor ve kime gideceğimiz zaten belirlenmiştir. Erkek tarafına gidilir birinci gün, kurban bayramında ve Ramazan'da; benim büyüklüğümünden dolayı o da gider. Kitapta bunlar yazıyor mu? Yazıyor. Peki taraflar bunları kabul ederek geliyor mu? Geliyor. Organizasyon şeması belli mi? Belli. Görev tanımları yapılmış mı? Yapılmış. Bu aslında İK işi ve işletme stratejisiyle doğrudan ilgili; görevleri tanımlamışsınız, plan-lamayı yapmışsınız.

Benim ilgilendiğim ise şudur: Senin bakış açına uymayanlarla, gelecekte başınıza gelebilecek so-runlarla ilgili konuşma, paylaşma ve mutabakat alanı yaratıyor musun? Bu çok önemli; görücü usulü evliliğin doğru yaptığı yer tam olarak burasıdır.

İleride sıkıntı çıkması muhtemel alanlarla ilgili mutabakat metnini baştan imzalattığınız. Yemek yap-mak çok önemli bir iştir; konuşulması gerekir. Para nasıl harcanılacak, nasıl kazanılacak da önemli bir iştir ve bu konu da konuşulmalıdır. Çocuk yapacak mıyız, yapmayacak mıyız, bu konu da netleştirilmelidir. Bütün mesele buradadır. Biz bunu bir yerde yaratabilir miyiz? Okul kontrollü bir sosyal çatışma ortamıdır ve içinde çatışma olmayan yer okul olamaz. Okulun öyle ya da böyle içinde bir çatışma durumu bulunmalıdır. Peki o zaman nasıl çözeceğiz? Hangi alanda ne olacağı ve neyin nasıl sonuçlanacağı konuşulmuş olmalıdır. İş birliği bizim için çok önemli bir şarttır ve insan olmanın en temel parçalarından biridir. Bir eğitim kurumunun kazandırmak için üstüne ça-lışması gereken en önemli alanlardan biri budur. Ailenin de kazandırmak için üstüne çalışması gereken en önemli alanlardan biridir.

Her ne yapıyorsanız yapın, gönlünüz orada değilse o işi düzgün yapamazsınız. Bir ekipten bekle-nenler; birincisi yaratıcılık, ikincisi iş birliği, üçüncüsü gönüllülüktür. Eğer gönlünüz orada değilse yapılan iş samimi olmaz, yaratıcılık ve iş birliği ortaya çıkmaz. İnsan istekli değilse yaratıcılık gelmez, iş birliği de gelmez. Bu nedenle istek üzerine çalışmak gerekir; asıl problemimiz burada-dır. Bugün konuşulanları ve dün paylaşılan istatistikleri gördüm; bu konuyla ilgili ciddi bir prob-lemimiz var. İnsanların içinde buldukları yerde olmayı istemelerini sağlamak ve bunun üzerine

çalışmak durumundayız. Gönüllü olmak; sevmek, istekli olmak ve inanmak demektir. İnsan ihtiyaç duyduğu bir şeye, paraya, zamana, kariyere veya ekibe gönüllü olabilir.

Paraya gönüllülük kişiye göre değişir. Benim gönüllü olduğum belli bir para miktarı vardır; bu, iki çocuğumun büyümesi, hayatın maliyetleri ve borçlarım için geçerlidir. Bu parayı kazanmaya gönüllüyüm ve bunu önce bir yere koymam gerekir. Dinlediğim bir kişinin söylediklerinden etkilendim; istesem gönüllü olurum, istemesem gönüllü olmam dedi. Artık ben de kendi gönüllülüğüm konusunda bilinçliyim. Okul işini kendime göre halletmem mümkün değil ve bunu çocuklarıma da öğretemem. Dolayısıyla benim gönüllü olmam gereken belli bir para miktarı vardır. Ama insan sadece paraya mı gönüllü olur? Hayır. Çok iyi bir para alacağımızı düşünün ama ağzınızın tadı yerinde değilse uzun vadeli devam ettirmek mümkün değildir. Bir gözünüz sürekli kapının öte tarafında olur ve üç kuruş fazla teklif veren bir yer olursa o zaman insan kolayca ayrılır. Bu durum tek başına yeterli değildir.

Başka neye gönüllü olunabilir? Paraya gönüllü olunur, fakat bunun miktarı ve koşulları vardır. Artık 51 yaşındayım; 40 yaşındayken paraya gönüllü olduğum kadar gönüllü değilim. Neye gönüllüyüm sorusunun cevabı; zamana gönüllüyüm. En temelde zamana gönüllüyüm. Artık kazanıyor olmanın eskisi kadar anlamı yok. Harcayacak zamanım yoksa, dinlenemiyorsam veya keyif yapamıyorsam para eskisi kadar anlamlı gelmiyor. Kırkımda daha anlamlı geliyordu, şimdi gelmiyor. Bir evim daha olsun, eski anlamı kalmadı. Daha iyi arabaya bineyim, eski anlamı kalmadı. Şurada yemek yiyeyim, eski anlamı kalmadı. Ama başka bir şey girdi yerine: zaman. Zaman yönünden çok fakirim ve üç beş günlük bir boşluk bile beni çok mutlu ediyor. Bu zamanı planlı kullanıyorum; takvime yazıyorum ve bu boş günlerde başka işler olmasın diye düzenlemeler yapıyorum. Zaman, benim en temel değer verdiğim şeylerden biri haline geldi

Kariyere gönüllü olunur mu? Bunu konuşacağım şimdi. Hayatınızın herhangi bir döneminde zor ve sevimsiz bir yerde CV'nize yazmak için çalıştığınız durumlar oldu mu, olmadı mı? Olmuştur; bunu size söyleyeyim. Evet, burada olmak çok zor, evet, çok yoruluyorsunuz. Ama üç yıl daha burada dayanırsam, üç yıl sonra bu etiketle başka bir yere gitme ihtimalim var dediğiniz bir yere doğru gidiyorsunuz. Çalışırken yüksek lisans yapmak, çalışırken doktora yapmak. Burda neye gönüllüsünüz? Akşamları ders çalışmaya mı gönüllüsünüz? O verdiğiniz emeğin size birkaç sene sonra getireceği başka bir yere doğru gönüllüsünüz. Eee başka neye gönüllü olunur? Sorusunun cevabı sizin söylediniz, ekibe gönüllü olunur. Ben bugün neden buraya geldim sorusunun cevabını vereyim. Sizinle bir arada olabilmek için geldim. Ben bu ekibin bir parçası olmak için geldim, bu havayı koklayabilmek için geldim. Polat bugün niye Antalya'dasın? sorusunun cevabı, ben bu ortamı yaşamak istiyorum, onun için geldim. Ben neye gönüllü olduğumu biliyorum bugün, o benim açımdan çok önemli.

Başka neye gönüllü olunur sorusunun cevabını da vereyim size: Lidere gönüllü olunur. Sizin kimin ekibinde olduğunuz ve o ekibi kimin yönettiği önemli midir? Hem de nasıl önemlidir. Kendi hayatıma dönüp baktığımda, bir arada olmaktan hoşlandığım bir liderle birlikteysen işin bambaşka bir yere doğru gittiğini görüyorum. Yorulmuyorum, isteğim düşmüyor; motivasyonla ilgili bir sorunun olmuyor. Okul dediğiniz yerde iklimi yöneten kişi kimdir? Liderdir, öğretmendir, yöneticidir, sahibidir. Öyle bir ortam yaratılmalıdır ki insanlar bu ortamın içinde bulunmaktan memnuniyet duysunlar.

Ben 1974 yılında doğdum; ilkokula Manisa'nın Gördes ilçesinde başladım. İlkokul birinci sınıf öğretmeni Zehra öğretmendi. Üniversite eğitimimi tamamlayıp yüksek lisans tezimi

bitirdiğimde tez danışmanım Belma Akşit'di. Bütün öğretmenlerimi hatırlıyorum; büyük bir kısmının soyadını da hatırlıyorum ama hepsinin adını kesinlikle hatırlıyorum. Ancak kim hangi derse girerdi, onu hatırlamıyorum; matematik, fizik ya da İngilizce öğretmenin hangi sınıfta derse girdiği birbirine karışabiliyor. Fakat unuttuğum bir şey var: Hepsinin insanlık puanını verebilirim. İyi biri miydi, sınıfa geldiğinde eğlenir miydi, bizimle bir arada olmaktan keyif alır mıydı, kolay mı öfkelenirdi, zor mu öfkelenirdi; hepsini hatırlıyorum. O öğretmenler bana yalnızca ders öğretmediler; aynı zamanda öğrenci olmanın keyfinin bugüne kadar devam etmesini sağlayan özel örnekler oldular. Bundan dolayı kendimi çok şanslı hissediyorum.

Biri bana kendimi güçlü bir yönümle tanımlayıp tanımlayamayacağımı sorduğunda tek bir cevabım var: Ben iyi bir öğrenciyim. Hâlâ öğrenciyim. Bu yıl Irak'ta çalışmaya başladım; dünyanın başka bir yerinde, hiç tanımadığım bir coğrafyada her ay gidip bir hafta çalışıyorum. Çok yoruluyorum ve yorulmamın sebebi şu: Bildiğim şeyleri bu ülkede yirmi küsur yıldır uyguladığım için artık otomatik hale gelmişler, fakat orada aynı şekilde çalışmıyor. Buna rağmen bu durum çok hoşuma gidiyor; çünkü yeni bir şey öğrenme ve farklı bir şeyi farklı bir biçimde deneyimleme şansı yakalıyorum. Bunu bana kim kazandırdıysa, bana bu öğrenme isteğini kim verdiyse hepsine çok müteşekkirim.

Çok temel üç şey saydım: İnsan olmak, bir arada olmak ve bunları kullanacağımız araçlar olarak görmek. Bunlar çok güçlü araçlardır ve gerçekten işe yararlar. Üç günde öğrenilecek şeyler değildir; mesele üç gün ya da beş gün içinde mükemmel kullanmak değil, zaman içinde kullanılabilir hâle getirmektir. Bununla birlikte ağız tadımız yerinde mi, burada olmaktan mutlu muyuz, birlikte olduğumuz insanlarda “iyi ki buradayım” duygusunu yaratabiliyor muyuz sorusu çok önemlidir. Eğer “iyi ki buradayım” duygusu yaratılabiliyorsa geri kalan her şey çözülebilir. Asıl mesele bu duyguyu yaratabilmektir ve bu da insan olma tarafıyla yakalanır.

Bir program açıldığı için bir öğrencinin eve gidip “Bugün bir program açtılar, ben hep bu okula gitmek istiyorum, hep bu derse girmek istiyorum” demesi beklenmez; fakat öğretmenini hatırlayacaktır. Bugün hangi öğretmenlerle derse girdiğini, onlarla nasıl bir ortam yaşadığını hatırlayacaktır. On sekiz yaşında bir oğlum ve on bir yaşında bir kızım var. Doğa şu anda çok güzel bir örnek oluşturuyor. Ona öğretmeni hakkında ne düşündüğünü sorduğumda “çok komik biri” diyor. Hangi okuldan mezun olduğunu biliyor mu? Hayır. Hangi sertifikalara sahip olduğunu biliyor mu? Hayır. Yapay zekâ kullanıp kullanmadığını biliyor mu? Hayır. Fakat bildiği tek bir şey var: O öğretmenle sınıfa girdiğinde ders süresi boyunca gülümseyerek dersi dinleyeceğini biliyor. Bu gerçekten çok önemli bir durum.

Sabah okulun kapısından içeri giren kişi sadece bir öğrenci midir, yoksa adıyla tanınan biri midir? “Dün seni gördüm, nasılsın?” diyen birinin olması; üç gün gelmediğinde “Ne oldu, seni görmedik, hastaydın galiba, toparladın mı?” diye soran birinin bulunması çok büyük fark yaratır. İnsan olmadan olmaz; geri kalan her şey halledilebilir. Bugün var olan şeylerin yerine yarın başka şeyler, daha sonra başka şeyler gelebilir. Eğitim kurumlarının kendilerini geliştirmeleri ve belli bir seviyeye taşınmaları son derece önemlidir. Güncel teknolojiyi bilmek, onu kullanabilmek ve ona hâkim olmak da elbette önemlidir.

Ancak bir gerçek var: Babamı hukuk fakültesine ve okumaya bağlayan şey neyse beni de bağlayan oydu; evlatlarımı da bağlayan odur ve büyük ihtimalle onların çocuklarını da bağlayan aynı şey olacaktır. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim. Sağ olun, var olun.

Prof. Dr. Orhan ARIKAN

Bilkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dekanı

EĞİTİM 5.0 TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN ÇÖZÜMÜ MÜ YOKSA ÜTOPYASI MI ?

Öncelikle yaklaşık 33 yıldır konferanslara gidiyorum, sunumlar yapıyorum. İlk defa böyle bir sahneye çıkmak nasip oldu. Sanırım benden sonra da Erol Evgin sahneye gelecek. Benim konuşmam yazık ki o kadar medyatik değil; biraz teknik bir konuşma olacak. Umarım sizi çok rakama boğmam ama ana fikri alacağımızı tahmin ettiğim bir konuşma yapacağım.

Bir sunum planıyla başlıyorum. Bu plan doğrultusunda eğitimin vizyonunun tarihsel evrimini, Türkiye'nin bu konudaki dijital karnesini inceleyeceğiz; çünkü eğitim 5.0'a doğru gidişimizde konumuz bu. Kritik altyapıyı, beşeri sermayeyi ve akademik altyapıyı ele alacağız. Son olarak da stratejik yol haritası ve önerilere değineceğiz. Eğitim vizyonunun tarihsel evrimi çok uzun bir süreçtir. Eğitim 1.0'dan başlayan bir süreç olarak düşünebilirsiniz; bu, tarım toplumunun gündemindeki eğitim türüdür ve temel okuryazarlık hedeflenir. Tek yönlü bir eğitimidir; matbaa ve kitap, o dönemin teknolojisi olarak ön plandadır.

Eğitim 2.0 ise sanayi devrimi sonrası dönemi temsil eder. Şu anda da benzer bir devrimin içindeyiz ve birçok insan bu devrimin sanayi devriminden bile büyük olduğunu söylüyor. Dolayısıyla 2.0 ile 5.0 arasında benzer nitelikler taşıyan yönler vardır. Odak noktası iş gücünü yetiştirmektir; öğretim metodu sınıf tabanlı ve standart eğitimidir. Radyo, TV ve ilk PC de bu dönemde devreye girer. Ben de 2.0'ın ürünüyüm ve şu ana kadar bunun bir sıkıntısını çekmedim. Demek ki 2.0 kötü bir nokta değilmiş; sanayi devrimi toplumu sınamış ve doğru bir iş yapılmış. Aslında bu ilk PC, benim üniversite yıllarıma denk geliyor. Dolayısıyla PC'yi bir standart olarak alırsak, neredeyse 1.0 ve 2.0 ürünüyüz.

Sonrasında bilgi çağı başlıyor. Bu çağın temeli internet ve web uygulamalarıdır. Web uygulamaları çok yaygındır ve bilgiye erişim kolaylaşmıştır. Arama motorlarının devreye girdiği dönemde insanların bilgiye erişimi büyük ölçüde artmış ve öngöremediğimiz bir zamanı da kapsayan bu durum müthiş bir devrim niteliğindedir. E-öğrenme çağı başlamıştır; destekli olarak internetteki belge ve bilgiler kullanılmaktadır.

Daha sonra Endüstri 4.0 geliyor. Bu, Avrupa'nın ön plana çıkardığı ve sanayide çok iş gücüne ihtiyaç olan bir dönemdir. Mekanik cihazlarımız vardır ve robotlaşma süreci başlamıştır. Eğitim 4.0'ın temel noktası ise biraz enteresandır: Çıkan öğrenciler, çeşitli evrelerinde, belki lise sonrası, belki üniversite sonrası, sanayide bir dişli çark gibi rol alacak, sanayiye çevirecek şekilde yetiştirilecektir. İnsan odaklı değil, sanayideki roller ön plandadır.

Eğitim 5.0 buna bir reaksiyondur. 5.0, "Siz bize sadece dişli çarpı olarak baktınız; şimdi biraz daha insani değerleri işin içine katın, sürdürülebilirliği gündeme alın, teknoloji-insan sinerjisi içerisinde eğitim verelim" diyor. Sürdürülebilirlik şu anda dünyada iki uç arasında sallanan bir sarkaç gibidir; bir uçta herkes sürdürülebilirlikçi olmuştu, şimdi Amerika'daki son değişimlerle öbür uca

sallanıyor gibi. Dolayısıyla burada asıl konu şudur: Muhteşem bir devrim içerisindeyiz ve bunun sanayi devrimiyle kıyaslaması mümkündür. Ancak bu devrim farklıdır; bize hizmet mi edecek, yoksa yerimizi mi alacak, hâlâ belirsizdir. Bu ortamda çocuklarımızı nasıl yetiştireceğiz? Teknolojiyi, üretkenliği, yapay zekayı ve kooperatif robotları (cobot) dikkate alarak ne yapacağız? Kritik bir dönüm noktasındayız.

Eğitim 5.0'ın temel amacı, teknolojiyi amaçlamamak, insanın refahını artırmak, insanlar arasındaki ilişkileri korumak ve güçlendirmek, teknolojiyi kullanan bireyler yetiştirmektir. Öğrencilerimizi bu şekilde yetiştirmeliyiz.

Eğitim 5.0'ın dört temel unsuru vardır:

1. İnsan merkezli gelişim modeli, temelinde insan vardır.
2. Kişiselleştirilmiş eğitim ve öğrenim süreci; sınıftaki herkes kendi merakı doğrultusunda derinleşebilmelidir. Temel alanlarda kültürel gelişimi desteklemek gerekir, fakat kişiye göre farklılık gösterebilir; böyle adaptif bir algoritmali öğrenme ortamı oluşturulmalıdır.
3. Disiplinler arası uygulamalar. Örnek olarak, Ziya Selçuk bakanımız döneminde enerji konulu fen dersinde fizik, kimya ve biyoloji bir araya getirilmişti; hangi öğretmenin hangi kısmı öğreteceği tartışma konusu olmuştu.
4. Yaşam boyu öğrenme. Çocuklar okullarda temel bilgi ve becerileri öğrenir, ileri yaşlarda da hiç öğrenmedikleri konularda uzmanlaşabilir, kendilerini geliştirebilir. Bu amaçlarda denge ve sinerji vardır; sinerji, teknoloji ile insani değerleri bir arada kullanabilme becerisidir. Teknoloji tarafında yapay zeka, veri analitiği ve otomasyon araçları vardır ve bunlar her gün gelişmektedir.

Bir örnek vereyim. Ben mühendis olduğum için oradan bir örnek sunacağım. Lisans eğitimindeki öğrencilerimiz, küçük bilgisayarlarla kodlama yaparak, yapay zeka tekniklerini kullanıp bu küçük bilgisayarın kamerasıyla gördüklerini sınıflamaya başladılar. Üçüncü sınıf öğrencileriydi. O sırada kullandığımız teknik YOLO4'tü. Geçenlerde bir sunum yaptım ve dedim ki, bakın YOLO4 ile başladık, şu anda YOLO11 var. Bir arkadaş elini kaldırıp, “Kusura bakmayın, şu anda YOLO12 var” dedi. Aradan iki yıl geçmiş, dörtten onikiye ulaşmış. Dolayısıyla bu, teknoloji kefesinin sabit olmadığını gösteriyor. Giderek teknoloji ağırlığı artıyor ve kabiliyet birikimi de çoğalıyor. Sağ kefedeki bunu dengelemek giderek zorlaşıyor; orada empati, yaratıcılık ve eleştirel düşünme gibi bileşenler yer alıyor. Amacımız, bunları bir araya getirerek insanlık kefesini dolu, teknolojiyi kullanan bir birey yetiştirmek.

Peki Türkiye bu durumda ne durumda, nelere ihtiyaç duyuyor? Tabii ki paylaştığım bilgiler açık kaynaklıdır; daha detaylı bilgiler sizde de mevcut olabilir. Ancak üç aşağı beş yukarı fikir aynı. Türkiye'nin altyapı göstergelerine bakıldığında bazı alanlarda iyi durumda olduğunu görüyoruz. Örneğin hane halkı geniş bantlı internete erişebiliyor; bu OECD ortalamasının biraz üzerinde. Bu iyi bir durum. Ancak okullardaki fiberoptik bağlantı biraz geride; okullardan erişim evlerden daha kötü. Bunun yanında, okullardan erişim daha mı iyi olsun yoksa okulları teknolojiden uzak mı

tutalım, bu da tartışılan bir konu. Öğrenci başına düşen cihaz sayısı ise oldukça düşük; şu anda bir öğrencimize yaklaşık yedi öğrenciye bir cihaz düşüyor.

5G kapsama alanı şu anda %35 civarında, bu bir hedef oran; çünkü henüz 5G pilot uygulama aşamasında. 2030'da dünya 6G'ye geçiyor. Keşke biz de bu tempoda geçebilseydik; 6G çok farklı olacak. Dolayısıyla güçlü ve geliştirmeye açık yönlerimiz var.

Altyapıya bakarsak, fiziksel olarak donanım açısından fena değiliz, dijital eksiklikler ise mevcut. Eğitim 5.0 için gereken düşük gecikmeli, yüksek veri kapasitesine sahip, adaptif öğrenmeye imkan sağlayan yazılımlar hâlâ pilot aşamasında. Elde ettiğim verilere göre yapay zekâ entegrasyonu yaklaşık %6 civarında. Öğrenci başına düşen cihaz sayısı düşük. 5G kapsama alanı da hâlâ yetersiz; yapay zekâ entegrasyonu Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapay zekâ asistanı, EBA adaptif modülleri ve VR-AR deneyim alanlarıyla pilot aşamada.

VR-AR gözlükleriyle öğrenci sanki başka bir ortamdaymış gibi deneyim yaşayabiliyor ve ellerindeki kontrollerle deney yapabiliyor. Bu sistemler çok az gecikmeli, güçlü ve geniş bantlı iletişim hatlarına ihtiyaç duyuyor; öğrenci kafasını çevirdiğinde sahne hızla değişebiliyor ve baktığı yere odaklanabiliyor. Bunlar 5G'de sağlanması beklenen, 6G'de ise çok daha iyi olacağı öngörülen konular.

Kritik altyapıya bakarsak, Fatih Projesi çerçevesinde yaklaşık 620 bin etkileşimli tahta kurulumu mevcut. Bu kötü bir rakam değil. Ayrıca 4,5 milyon tablet dağıtılmış durumda. Sınıf içi dijital dönüşüm bu altyapı üzerine kurgulanıyor. Öğretmenlere temel dijital eğitim veriliyor. Ancak bu durum problemsiz değil; güncel bazı sorunlar mevcut. Eğitim 5.0 için fiziksel zemin oluşturulmasına rağmen donanım eskimiş durumda. Bilgisayarın demirbaştan düşmesi yaklaşık beş yıl sürüyor; beş yıldan eski bilgisayarlar amaçlarını yerine getiremiyor. Dolayısıyla yapılan yatırımların belirli bir plana göre yenilenmesi gerekiyor; özellikle sınıf içi donanımlar.

Hedeflenen kullanım ise gerçek zamanlı öğrenme analitiğine dayanıyor. Tahtaların kabiliyetini artırmamız, kişiselleştirilmiş içerik sunumları ve yapay zekâ destekli değerlendirme ile AR-VR deneyim entegrasyonunu sürece katmamız gerekiyor; şu anda bunlar mevcut değil. EBA ve yapay zekâ entegrasyonu konusunda çalışmalar var. Pandemi sürecinde çok sayıda öğrenci evlerinden EBA üzerinden ders aldı ve bu ölçüde başarılı oldu. Üniversitede biz de çevrim içi eğitim sürecini yaşadık; zor ama materyaller geliştirildi. 100 binin üzerinde içerik ve 1 milyarın üzerinde sayfa mevcut. 17 milyon kişi, öğrenci ve öğretmen kullanıyor; bu ciddi ve önemli bir kaynak.

Eğitim 5.0 vizyonundaysa, biz sadece öğrenciye, her öğrenciye aynı şeyi sunmak istemiyoruz. Adaptif öğrenme algoritmalarıyla donatılmış yazılımlar sayesinde öğrencinin kişisel deneyimi yaşaması, tabii ki öğretmenler tarafından da yönlendirilmesi gerekiyor; bu çok önemli. Eğer öğrenciyi sadece böyle bir araçla baş başa bırakırsanız, kısa sürede oyun oynamaya başlıyor; çocukların doğasında var. Dolayısıyla bu işi çok iyi planlamamız gerekiyor. Yani sadece donanımın veya algoritmanın varlığı yeterli değil, takip kısmı da kritik.

Zayıf nokta tespiti ve destek, bu takip sürecinin bir alt parçası. Öğretmenler öğrencinin deneyimini monitör etmelidir. Genel bir şey söyleyeyim: Yapay zekâ geliştirmeye çalışan tüm firmalara aynı şeyi söylüyorum. Yapay zekâ, ölçme-değerlendirme açısından önemli bir imkân sunuyor. Şu anda ölçme-değerlendirmede zümreler, öğrencilerin başarısını belirli seviyelerde ölçüyor ve eksiklerini

tespit ediyor; öğrencinin gelişim planlamasında yardımcı oluyor. Ancak bu veriler genellikle zümre bazında kalıyor; bütün zümrelerde yatay analiz yapmak mümkün değil.

Veri bir yapay zekâ tarafından değerlendirilirse, öğrencinin bütünsel ve çok boyutlu, interdisipliner uzaydaki pozisyonu belirlenebilir ve zafiyetleri tespit edilebilir. Bu zafiyetleri gidermek için birden çok alandaki ortak eksikliklerin üzerine gidilmesi sağlanabilir. Bu ciddi bir koordinasyon gerektirir; zümrelerimiz şu anda buna hazır değil. Ancak yapay zekâ ile bu mümkün; burada bahsedilen yapay zekâ, sohbet botları veya large language model gibi konuşma amaçlı sistemler değil, tamamen makine öğrenme teknikleriyle, kontrolümüz altında çalışan sistemlerdir. Ben dersini veriyorum ve baştan sona kontrol ederek sınıflamaları yapabiliyoruz. Bu tekniklerle zümreler arası koordinasyon da sağlanabilir; yeter ki veriyi paylaşabilelim.

Bir diğer önemli boyut ölçme-değerlendirmede öğrencinin bilgi seviyesi. Seviyeyi 3-5 dereceye bölüyoruz; en üst seviye kritik düşünme becerileri. Bu beceriler içerisinde bölümler oluşturmak mümkün, yani bir ağaç yapısı belirlenebilir. Bu ağaçta kök, dallar ve yapraklar var; dalların ortak noktaları kritik bilgiler olarak kabul edilebilir. Hangi noktada zayıflık varsa, o kritik bilginin öğrenilmesi önemli. Şu anda bu interdisipliner bilgileri bilmiyoruz. Örneğin bir öğrencinin ikinci derece denklemi çözebilme becerisi ile bir optimizasyon probleminin minimum noktasını bulma becerisi farklı disiplinlere ait. Eksiklik oradaysa üzerinde durmak kritik. Dolayısıyla zayıf nokta tespiti ve destek basit bir işlem değil ve hâlihazırda karşılığı yok; bir firma bunu yaparsa ilk olacak.

Beşeri sermayeye gelince, öğretmen yetkinliği çok kritik ve önemi giderek artıyor. Eğitim 1.0'dan 5.0'a geçişte öğretmenlerin üzerine düşen yük artıyor. Amacımız, öğrencilerin kendi kendini yetiştirebilme becerisini kazanması; öğretmenler bunu doğal şekilde desteklemeli.

Bu arada bütün grafikleri ve sunum planını yapay zekâ kullanarak hazırladım; içerik bana ait ama diğer işler yapay zekâ ile yapıldı. Bu, verimliliği artırıyor. Öğretmenlerimizin yaklaşık %65'i temel sayısal araçları kullanabiliyor: Word, Excel, PowerPoint, internet vb. Ancak yapay zekâyı derse entegre etme becerisi henüz yaygın değil. Bu yetkinliğin geliştirilmesi gereken alanı %23. Eğitim 5.0 için öğretmenlerin AI entegrasyon oranının en az %65'e yükseltilmesi gerekiyor; yani %53'lük bir artış sağlanmalı. Bu arada sizinle bir çok veri paylaşacağım bu veriler için Eren Ceylan'a teşekkür ederim. Kendisi bu konuda Türkiye'de uzmandır.

Peki öğretmenlerimiz bu konuda okuldaki günlerini nasıl geçiriyorlar ve ne gibi eksiklikler hissediyorlar? Öğretmenler haftada yaklaşık 30 saat okulda bulunuyor. Finlandiya'da bu süre 34,7 saat, Japonya'da 53 saat, Singapur'da yaklaşık 47 saat. Türkiye'ye göre oldukça fazla. Bu, öğretmenlerin okul içi görevlerini yerine getirirken geçirdiği süreyi gösteriyor. Ama okulda geçirdikleri saatlerde özellikle Japonya ve Singapur'daki öğretmenler bizim öğretmenlerimizden daha az ders veriyorlar. Bizimkilerin eğitim yükü, öğretim yükü yüksek. Tabii bunun yansımaları var. Herkes çok yoruluyor, yıpranıyor. Ders planlaması için ayırabildikleri vakit daha sınırlı.

Ödevlerle ilgili puanlama ve geri bildirimlerde zaman zaman aksaklıklar yaşıyoruz. Ancak bizim verdiğimiz ödevler genellikle test ödevleri olduğu için yüzdesel bir başarı ifade ediliyor; örneğin "20 soru üzerinden 18'ini yapmışsın" gibi. Daha kolay notlanan fakat geri bildirim oldukça sınırlı çalışmalar bunlar. Japonya ve Singapur'da ise bu tür çalışmalara ve geri bildirim süreçlerine ciddi oranda daha fazla zaman ayrılıyor.

Sağdaki grafik, dijital kaynak ve araçların kullanımındaki teknik becerileri ve bu becerilerle ilgili ihtiyaçları gösteriyor. Öğretmenlere bu konudaki ihtiyaçları soruluyor. Türkiye’deki öğretmenler hayatlarından memnun görünüyor. Türk öğretmenlerin %17,4’ü “Ben çok iyiyim, ihtiyacım yok” diyor. Japonlar ise bu açıdan hayatlarından hiç memnun değil; Japonya’da bu oran neredeyse sıfıra yakın. Herkes “Benim buna çok ihtiyacım var” diyor. %43,7’si teknolojiyi öğrenmesi ve uygulaması gerektiğini ifade ediyor ve ihtiyaç hissediyor. İhtiyaç hissetmek çok kritik. Bir Türk dünyaya bedeldir, bunu anlıyorum; ancak birinin “Ben ihtiyaç hissediyorum” demesi de çok önemli. Çünkü ihtiyaç, öğrenmenin ve gelişimin temelidir. Bizde ise bu ihtiyaç pek hissedilmiyor ve sonuçları da ortada.

Müfredat esnekliği bir başka konu. Müfredat tabii ki sizlerin belirleyeceği bir şey değil; Türkiye’de merkezi olarak belirleniyor. Ancak bizim için son derece kritik bir konu. Bu müfredat meselesiyle Ziya Selçuk’un bakanlığı döneminde ciddi şekilde ilgilendim. Sağ olsunlar davet ettiler ve bu konuya çok zaman ayırdık. Temel birkaç gözlemimi paylaşayım. Lisede bir öğrencinin önüne yaklaşık 15–17 ders koyuyoruz. Öğretmenler gün boyunca öğrencilerin karşısına ardı ardına çıkıyor; sabah akşam dersler devam ediyor. Üniversitede ise 4–5 teknik ders ve belki 1–2 ek ders veriyoruz. Yani üniversitede seçilmiş öğrencilerle 5–6 ders üzerinden ilerliyoruz. Ancak lisede bütün Türkiye’deki öğrencilerin önüne 15–16 ders koyuyoruz ve dersler sürekli devam ediyor. Birine “Öğrencilerinizi zor durumda bırakın” deseniz yapılacak şey tam da bu olur.

Dolayısıyla müfredatla ilgili problem oldukça büyük ve ciddi. Bir esneklik yok. Matematik, fen ve edebiyat gibi dersler birbirlerinden bağımsız ilerliyor. Merak uyandırmak amacıyla bu dersleri bir araya getirmek istediğinizde bunun gerçekleşmesi mümkün olmuyor. Çok kritik bir noktaya daha değinmek istiyorum. Lise ile üniversite arasındaki fark açısından söyleyeceğim. Son müfredat konusunda çok emin değilim ama beceri odaklı bir eğitim veriliyor. Matematik becerisi, fizik becerisi gibi alanlarda yüzlerce beceriden söz ediliyor. Bir öğrenciye yüz mertebesinde beceri kazandırılmaya çalışılıyor.

Ben üniversitede iki ders veriyorum. Birisi lineer diferansiyel denklemler, diğeri ise lineer cebir ve makine öğrenmesi–veri bilimi dersi. İkinci ders daha çok üçüncü veya dördüncü sınıf seviyesinde, birincisi ise ikinci sınıf dersi. İkinci sınıf dersinde öğrencilere kazandırmak istediğim beceri bir tanedir; yani benim sorumluluğum bir beceri kazandırmaktır. İkinci dersimde ise daha interdisipliner olduğu için iki beceri hedefliyorum. Yani iki beceri için sınıfa giriyorum. Ancak öğretmenlerimizi çok geniş ve beceri düzeyleri oldukça farklı bir öğrenci kitlesiyle karşı karşıya getiriyoruz ve onlardan yüzlerce beceri kazandırmalarını bekliyoruz. Bir öğretmenin işini zorlaştırmak isterseniz bundan daha zor bir görev veremezsiniz. “Sınıfa gir ve yüz beceri kazandır” dediğiniz zaman öğretmen doğal olarak ne yapacağını şaşırır.

Dolayısıyla müfredat konusu başlı başına büyük bir mesele. Bunun altında da merkezi sınav odaklılık var ve sanırım bu hepimizin ortak sorunu. Tüm paydaşlar bu konuda bir hareketlenme içinde. Ancak bu gidişatın Eğitim 5.0’ın felsefesiyle ne kadar uyumlu olduğunu en iyi siz değerlendirebilirsiniz.

Bunun bazı yansımaları da var. Örneğin PISA 2022’de sorulan bir soru oldukça şaşırtıcı. Dünya, Türkiye ile ilgili bazı noktalarda gerçekten şaşkınlık yaşıyor ve bu da onlardan biri. Soruda, son iki hafta içerisinde okula gitmeyen öğrencilerin oranı ve bu öğrencilerin PISA’daki ortalama başarıları inceleniyor. İlginç olan şu ki, son iki hafta içerisinde en fazla devamsızlık yapan öğrencilerimiz PISA sınavında en başarılı olan öğrenciler. Çocuk okulda öğrenemediğini düşünüyor ve

okul dışında öğrenmeye devam ediyor. Yani aslında veli başka bir öğrenme ortamı kurmuş oluyor. Bu öğrenciler tembel değil; tam tersine sınıfların en başarılı öğrencileri. Ancak okula gitmiyorlar.

Öğrencilerde ciddi bir matematik kaygısı da var. Yine PISA 2022 verilerine baktığımızda Türkiye kadar endişeli olan birkaç ülke daha var; Panama ve Paraguay gibi. Bu durum öğrencilerin yaşamlarına da yansıyor. Yaşam memnuniyeti verilerine bakıldığında Türkiye yine uç noktalarda yer alıyor. Öğrenciler yaşamlarından pek memnun görünmüyor. Bunun okul dışı nedenleri de olabilir, ancak okul önemli bir etken.

Beşerî sermayenin gelişim ihtiyacı oldukça büyük. Eğitim 5.0 perspektifinden baktığımızda kişiselleştirme, bütünsel gelişim ve disiplinler arası eğitim hedefleniyor. Ancak Türkiye'nin mevcut gerçekliğinde, 30–40 kişilik sınıflarda bunu gerçekleştirmek oldukça zor. Bütünsel gelişimden söz ediyoruz ama aynı zamanda rekabetçi bir test sistemi var.

Ankara Fen Lisesi'nde bir pilot uygulama yapmaya çalıştık. İlk hafta velileri ve öğrencileri topladık ve “Bundan sonra Ankara Fen Lisesi'nde bir deney yapacağız” dedik. Veliler hemen gelip “Üniversite sınavında deney olmaz” dediler. “Eğer böyle bir niyetiniz varsa ben çocuğumu alıp gidiyorum” diyen veliler oldu ve gerçekten de çocuklarını okuldan aldılar.

Disiplinler arası yaklaşım ortaöğretimde oldukça zor bir konu. Kişiselleştirme ciddi bir eksiklik, bütünsel gelişim yüksek bir risk ve disiplinler arası yaklaşım ise orta düzeyde bir sorun olarak görünüyor. Bu şekilde kendi içimizde bir değerlendirme yaptık.

Peki bu dönüşüm yapılabilir mi? Bu noktada bazı ekonomik kısıtlar var. Çok sayıda donanımın bir araya getirilmesi, altyapının kurulması ve bazı sayısal altyapıların yenilenmesi gerekiyor.

Burada baktığımızda, bir okul başına yaklaşık 50 bin dolarlık bir yatırıma ihtiyaç olduğunu görüyorsunuz. Türkiye'de kaç okul varsa bunları çarptığımızda ortaya büyük bir rakam çıkıyor. Ancak biliyorsunuz, Türkiye büyük bir devlet. 10 milyar dolar, 20 milyar dolar gibi rakamlar aslında bizim için çok da büyük sayılmayacak rakamlar. Dolayısıyla birinci ekonomik kısıt bence gerçek anlamda bir kısıt değil. Bunu ciddi olarak söylüyorum; bunu gözünüzde büyütmeyin. Biz herhangi bir otoyol projesinde bunun belki beş katını, on katını rahatlıkla harcayabiliyoruz. Bu nedenle bu noktaya çok takılmamak gerekir.

Asıl önemli olan iki konu var: öğretmen yetkinliği ve müfredat yapısı. Öğretmen yetkinliği söz konusu olduğunda öğretmenlerin bir ihtiyaç hissetmesi gerekiyor. Çünkü ihtiyaç yoksa öğrenme de olmaz. Öğretmenlerin bu ihtiyacı hissetmelerini sağlamamız, onları sürecin içine almamız ve disiplinler arası, kişiselleştirilmiş eğitim koşulları hâline gelmelerini desteklememiz gerekiyor.

Müfredat ise doğrudan bizim kontrolümüzde olan bir konu değil. Biz yalnızca önerilerde bulunabiliriz, raporlar yazabiliriz ve “Şöyle yapılması daha uygun olur” diyebiliriz. Ancak müfredatın tamamı bizim yetkimizde olan bir alan değil. Yani öğretmenlerimiz tüm yetkinliklerini kazansa ve devlet gerekli finansmanı sağlasa bile, müfredat konusu yine ayrı bir başlık olarak karşımızda duruyor.

Bununla birlikte fırsatlar da var. Türkiye'nin genç bir nüfusu var; oranı zamanla azalıyor ama hâlâ önemli bir potansiyel oluşturuyor. Genç nüfusun bu tür teknolojilere erişiminde neredeyse hiçbir bariyer yok. Yeni teknolojileri çok hızlı benimsiyorlar ve çoğu zaman bizden daha hızlı

kullanabiliyorlar. Örneğin benim asistanlarım birçok işi benden çok daha hızlı yapabiliyor. Bu da büyük bir gelişim potansiyelimizin olduğunu gösteriyor.

Savunma sanayii ve oyun sektöründe bunun örneklerini zaten gördük. Türkiye’den çıkan oyun şirketleri yüzlerce milyon dolarlık değerlemelerle uluslararası firmalar tarafından satın alındı. Bu da teknolojik üretim kapasitemizin güçlü olduğunu gösteriyor.

Peki bu potansiyeli ütopya olmaktan çıkarıp gerçek bir fırsata dönüştürmek için ne yapmamız gerekiyor? Öncelikle bir denge kurmamız gerekiyor. Evet, konuştuğumuz riskler var; fakat aynı zamanda önemli fırsatlar da var. Bu dengenin kurulabilmesi için üç kritik faktörün birlikte ve dengeli şekilde yürütülmesi gerekiyor.

Bu sürecin başarıya ulaşması ise tüm paydaşların stratejik bir plan ve güçlü bir koordinasyonla hareket etmesine bağlı. Bu gerçekten çok kritik bir konu. Paydaşlar kimler? Veliler, Millî Eğitim Bakanlığı, öğretmenler ve merkezi sınav sistemi. Ayrıca yükseköğretim tarafında Yükseköğretim Kurulu, yani YÖK de bu sürecin önemli bir parçası. Tüm bu paydaşların kendilerini bu dönüşüme adanması gerekiyor.

Ben bu arada bir sunumu ilk kez bir soruyla tamamlıyorum. Otuz üç yıldır sunum yapıyorum ve ilk kez böyle bitiriyorum. Sizce tüm paydaşlar gerçekten bu dönüşümü istiyor mu?

Çok teşekkür ederim dinlediğiniz için.

EĞİTİM 5.0

► PANELLER

► PANEL I

- **Prof. Dr. Sinan CANAN**
Açık Beyin Eğitim ve Danışmanlık Kurucusu
- **Prof. Dr. Nalan KURU**
Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi

YENİ DÜNYADA BAŞARIYI YENİDEN TANIMLAMAK, EĞİTİMDE 5.0 DA BEYİNİ VE DUYGUYU BİRLİKTE BÜYÜTMEK

► PANEL II

- **Prof. Dr. Rukiye Didem TAYLAN SAYGILI**
MEF Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Türkiye Özel Okullar Derneği Akademik Danışmanı
- **Prof. Dr. Yavuz SAMUR**
Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı
- **Zehra ÖNEY**
Teknolojide Kadın Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Başkanı

EĞİTİM 5.0 BAĞLAMINDA YAPAY ZEKA VE ÖĞRETMENİN ROLÜ

Prof. Dr. Sinan CANAN

Açık Beyin Eğitim ve Danışmanlık Kurucusu

Prof. Dr. Nalan KURU

Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi

YENİ DÜNYADA BAŞARIYI YENİDEN TANIMLAMAK

Prof. Dr. Sinan CANAN: Öncelikle tekrar Türkiye Özel Okullar Derneği'ne teşekkür etmek istiyorum. Artık Türkiye'de marka hâline gelmiş bu organizasyonu senelerdir, bunca tantanaya rağmen yapmaya devam ettikleri ve geçtiğimiz 11 yıl boyunca neredeyse her sene benim de iştirak etmeme alan açtıkları için teşekkür ediyorum. Bayağı özel bir okulum olmasa da kendimi ekibe ait hissediyorum. Bu nedenle bu güzel organizasyon için bir kez daha teşekkürler.

Her sene farklı bir temayla düzenlenen bu etkinliğe ilk olarak sevgili Soner Hoca sayesinde, galiba 2013 ya da 2014 yılında katıldım. Burada adeta büyüdüğümü söyleyebilirim. Her sene farklı bir coşkuyla, konu başlığıyla ve heyecanla bir araya geldik.

Artık konumuz yalnızca beyin değil; insana dair büyük meseleleri yeniden tartışmak zorundayız. Özellikle bugün burada, sevgili hocam Nalan Kuru ile beraber oturmak benim için önemli. Biz, Açık Bey'in duygu ve davranış dertlisi iki akademisyeni olarak bu konuyu saatlerce tek başımıza konuşabiliyoruz; bugün ise sadece bir saatimiz var.

Bugün, yeni dünyada ve yeni şartlarda başarı ile eğitimin bizim bakış açımıza göre nasıl görüldüğünü konuşacağız. Nalan Hoca, insan gelişimi ve duygular konusunda kendisinden çok istifade ettiğimiz, birlikte pek çok içerik tasarladığımız bir isim.

Bugünkü konu başlıklarından biri de başarı; bizim ortak dertlerimizden biri. Benim için başarı, dünyanın en tehlikeli kelimesi çünkü kimse ne olduğunu net olarak bilmiyor. Herkes sürekli peşinden koşuyor ve tanımı duruma göre sürekli değişiyor. Dahası, hayatımızda başarı olarak gördüğümüz şeylerin bir kısmına zaten belli derecelerde ulaştığımız durumdayız. Ulaştıktan sonra ise tatmin yerine büyük bir boşluk yaratan hedeflere dönüşüyorlar ve bu başarılar bizi gerçekten tatmin etmiyor.

Kendi hayatımdan ve profesyonel merakımdan yola çıkarak buna takıldım; başarı benim için 50'li yaşlardan sonra bambaşka bir anlam kazandı. Yeri gelirse bunu da orada konuşuruz.

Önce Nalan Hocam, insan gelişimi alanından ve özellikle eğitim perspektifinden, başarı hikâyesi üzerine düşüncelerinizi ararak başlamamız uygun olur mu? Sizin de burada paylaşacaklarınızı olduğumu biliyorum.

Prof. Dr. Nalan KURU : Evet, bayağı ciddi bir mesele. Bence bugün burada bu salonda bulunan herkesin bununla ilgili dertleri var. Aslında üç günden beri de tam olarak bunu konuşuyor ve tartışıyoruz. Ben de öncelikle herkese bir merhaba demek istiyorum. Günaydın.

TÖZOK'ta bu organizasyonda birlikte olmak benim için çok büyük bir keyifti. Çok sayıda tanıdığım ve tanımadığım eğitimciyle bir arada olmak gerçekten çok keyifliydi. Bu organizasyon için ben de kendilerine çok teşekkür ediyorum ve daha nicelerinde buluşmak üzere diyorum.

Eğitimde başarıyı yeniden tanımlamak konusunda aslında dünden beri ben de birçok konuşmaya katıldım. Nihayet, belki bizim 10–15 yıldır derdine düştüğümüz bir meseleyi birçok kişiden ve çok farklı alanlardan duyuyor olmak şahsen beni çok mutlu etti.

Bize ön konuşma yapıyorlar gibi değil mi?

Evet, sanki öyle gibi oldu gerçekten. Hatta bazı hocalarımı dinlerken, özellikle Akın Hoca “Aslında mesele duygusal zekâ” dediğinde içimden “Bunu özellikle söyletmişiz gibi oldu” diye geçirdim. Gerçekten de durum biraz böyle.

Ben çok uzun yıllardır bu konuda çalışan biri olarak, bir duygucu; hocam da bir beyinci olarak aslında nörobilim ile duygu-davranış ilişkisinin ne kadar yakın olduğunu ilk zamanlarda pek kimse bilmiyordu. Özellikle biz eğitimciler, eğitimin içi bir şekilde sosyal ve duygusal becerilerle, yani duygusal zekâyla doldurulmadığında boş kalma ihtimalinin çok yüksek olduğunu söylediğimizde konuya biraz romantik bir mesele gibi bakılıyor ve çoğu zaman çok da ciddiye alınmıyordu.

Ancak ne zaman nörobilim bizim kolumuza girdi ve özellikle son 10 yıldır nörobilim ile eğitim bilimini bir arada ele alan çalışmalar arttı, işte o zaman eğitim-öğretim sürecinde duygu, duygusal zekâ ve sosyal-duygusal öğrenme olmadığında işlerin gerçekten yürümeyeceği bilimsel olarak da kanıtlanmaya başladı. Aslında o noktadan sonra işler biraz kolaylaştı.

Ben müsaade ederseniz konuya bir de şu açıdan değinmek istiyorum hocam. Mesela biz şu anda 5.0'ı tartışıyoruz. Eğitimde 1.0, bilginin sadece belirli kişilerin elinde olduğu ve bilgiye ulaşmanın çok zor olduğu dönemleri tanımlıyordu. O zaman bilgi sahibi olan kişi, örneğin öğretmen, tek otoriteydi ve herkes o bilgi kaynağından bilgi alıyordu. Tabii o dönemde öğretmenin konumu ve statüsü de çok farklıydı.

2.0'a gelindiğinde bu defa yapılandırılmış programlar başladı, kitlesel eğitim başladı, insan sayısı arttı; fakat aslında hâlâ insan yoktu o eğitimin içinde. Biz yapılandırılmış bir içeriği aktarmaya çalışıyorduk.

3.0'a geldiğimizde bu sefer “Teknolojiyi gerçekten eğitime adapte edelim” dedik. Güzel de oldu, elimizden geleni yaptık. Ancak bu kez üreten insanı istedik; fakat oraya ruhuyla ve bedeniyle katılan, anlam ve bağlam kuran insan hâlâ aklımızda değildi.

4.0'a geldiğimizde ise internetin ve dijital platformların gelişmesi bilgi paylaşımını çok artırdı. Bilgiye ulaşmak çok kolaylaştı; fakat bu kez bilgi herkesin eline geçti ve orada bir kargaşa yaşamaya başladı.

Şimdi yapay zekâ çağında 5.0'ı tartışırken aslında yıllardır benim ve sizin gibi bu konuya kafa yoran birçok insanın geldiği noktaya gelmiş bulunuyoruz. Bu gerçekten çok güzel bir gelişme. Bunu “Biz zaten söylemiştik” demek için söylemiyorum; fakat Eğitim 5.0 bize şunu söylüyor: İnsan, bir anlam ve bağlam içerisinde öğrenir. Bu yüzden insanı anlamadığımız hiçbir yerde hiçbir şey yapamazsınız.

Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, yapay zekâ çağında elbette bilgiye ulaşmak çok kolay. Bilgi artık kimsenin tek elinde değil; herkesin elinde. Bu yüzden bilgiye ulaşırken ünlü bir Türk düşünüründen bahsetmek isterim. Bilmem bu salondakiler tanır mı? Tanıyorsanız bir alkış alalım. Ünlü bir Türk düşünürü şöyle diyor: “Bilmekle yapabilmek farklı şeylerdir.” — Sinan Canan.

Gerçekten de Eğitim 5.0 tam olarak bunu söylüyor: Anlam ve bağlam kurmadan herhangi bir şeyi gerçekten yapamayacağız. Peki bunun açılımı ne? Çok kısa da bundan bahsedeyim. Biraz uzattım hocam ama...

Şöyle; bunun anlamı aslında şu: İnsanlar bir bağ içerisinde, bağ kurarak öğreniyorlar. Biraz sonra duygusal zekâ kısmında da bahsederez. Aynı zamanda bilgiyi anlamlandıramadığımız zaman o bilgi havada kalıyor. Ben bunu nereye koyacağım?

Biz şu anda çok şey öğrettiğimiz ama bu bilgiyi beceriye dönüştüremeyen çocuklardan bahsediyoruz. Pamuklar içinde büyüttüğümüz ama zorbalık yapan ya da zorbalığa uğrayan çocuklardan bahsediyoruz. Yani işin hem sosyal-duygusal kısmında hem de bilişsel kısmında, bildiklerini hayata geçirebilmek çok önemli.

Eğer biz çocuğu anlamazsak ona bir şey öğretemiyoruz. Eğer öğretmeni anlamazsak onu kendimize destek olarak alamıyoruz. Eğer aileyi anlamazsak o sistem içerisinde ondan destek alamıyoruz. Sistemi anlamazsak bunların hiçbirini yapamıyoruz. Ama son söz olarak şu noktayı da söylemek isterim: Bu konuda bir şehir efsanesi vardır.

Doğru mu, yanlış mı bilmiyorum; siz de duymuşsunuzdur. Hani derler ya: “Sümer tabletlerinde ‘Bu gençlik nereye gidiyor?’ yazdığını gördükten sonra gençliği sorgulamayı bıraktım.”

Gerçekten aslında biz şu anda yetişkinler olarak ve bütün tarih boyunca “İnsanı nasıl eğitmeliyiz?” sorusuna adeta sıfırdan başlayarak yanıt arayan insanlar olarak, gençliğe kızmak yerine acaba bu değişime ayak uydurmakta zorlanmamıza mı kızıyoruz diye düşünmeden de edemiyorum. Ama tabii bu işin çok önemli bir nörobilimsel tarafı var ki siz buradayken elbette bana orada sadece destek olmak düşer.

Prof. Dr. Sinan CANAN: Valla ilk 2014 ya da işte 2013’te buraya geldiğimizde, ilk defa beyni anlattığımızda öyle büyük bir nümayiş olmuştu ki; onu hiç unutmuyorum. “Ya beyin ne güzelmiş!” gibi tepkiler olmuştu. Ben de o zaman “Eğitimciler neden beyin konuşmuyor?” diye sormuştum. Meğer bizim meslektaşlar iyi anlatamıyormuş. O zaman anladık ki konu insanlara çok teknik geliyormuş.

O günden bugüne, bizim de çıkıp buranın vesilesiyle beyni anlatma konusunda giderek vites yükseltmemizin nedeni aslında şu: Beyin ve davranış bilimleri, özellikle bugün Nalan Hoca ile konuştuğumuz duygunun merkezi rolü konusunda, 90’lı yıllardan bugüne çok fazla şey öğrenmemizi sağladı.

Aslında biz o öğrendiklerimizi konuşuyoruz. Ama her sene burada bulduğumuzda ve eğitimle ilgili başka mahfillerde de sıklıkla “Nasıl öğretilim?” sorusu çok konuşulur; “Ne öğretiyoruz?” sorusu ise pek sorulmaz. Yani biz bu insanlara gerçekten ne öğretiyoruz, hangi felsefeyle bir şey veriyoruz?

Öğrenilmesi gereken bir müfredat var. Hakikaten o müfredatı çeksek eğitimde ne olur, bilmiyorum. Hepimizin o kadar uzmanı, öğretmeni ve hocası var. Müfredatsız yapabilir miyiz acaba? Dünyede bunun konusu burada geçti. Bence bu çok çarpıcı bir nokta.

İnsan, insandan öğrenmek üzere tasarlanmış bir varlık. Ve biraz önce bahsettiğimiz şu başarı kelimesini tekrar ele alırsak; sonuçta biz insanları başarılı olmak için eğitiyoruz. Böyle olması gerekiyor. Peki başarı nedir diye sorduğumuzda, işte o zaman bizim ana felsefemiz ortaya çıkıyor. Eğer “çok para kazanmak” diyorsak bu bir başarı kriteri oluyor. “Ünlü olmak” diyorsak bu başka bir başarı kriteri oluyor. “Fit olmak, sportmen olmak” diyorsak bu da başka bir başarı kriteri.

Fakat ben beyin bilimlerinden, evrimsel biyolojiden ve evrimsel psikolojiden şunu öğrendim; tabii ki biyografilerden de. Başarılı dediğimiz insanların biyografilerini okuduğunuzda —marjinal bazı intihar vakalarını ya da ciddi bunalımlar yaşamış olanları bir kenara bırakırsak— bu insanların hemen hemen tamamının kendilerine uygun bir hayatı inşa etme fırsatı bulduklarını görüyorsunuz.

Hatta biz çoğu zaman “Bu insanlar bu işleri nasıl yapıyor?” diye hayret ederken, onların aslında o işleri çabasız gibi görünen bir akış içinde yaparak yaşamayı başarmış insanlar olduklarını fark ediyoruz. Aslında konuştuğumuz insanlar tam da böyle insanlar.

Özetle, benim 50 yaşından sonra başarı tanımım “çabasız yaşayabilmek”. Bir insan kendisine verilmiş yetenekleri hayatında, sevgili Akan’ın gösterdiği grafiktekinе benzer şekilde hem merkeze koyup hem severek yapıp hem bundan para kazanıp hem de insanlara fayda sağlayabiliyorsa, işte bu bir başarıdır.

Şimdi bunu eğitimde yapabilmek için de insanın evrimsel, bireysel, sosyal ve kültürel bütün yönlerini dikkate alıp şu soruyu yeniden sormak gerekiyor: Mesela diyelim ki Nalan Kuru diye bir kızcağız geldi, benim öğrencim. Bu Nalan Kuru ne için dünyaya gelmiş olabilir? Biz bu soruyu kişi özelinde sormayı pek aklımıza getirmiyoruz. Bizde bir deste insan var, bir deste çocuk var; onları paketleyip belli bir sıralamadan geçirip muhayyel bir hedefe ulaştırmak sanki işimizmiş gibi davranıyoruz.

Özellikle Selçuk Hoca ile Akan’ın konuşmasından aklımda kalan bir nokta var. Hem duyguların ne kadar merkezi olduğu —ki bütün konuşmalarda bu zaten vurgulanıyor— hem de nörobilimin ve nöropsikolojinin merkeze alınması gerektiği konusu çok önemli. Bir insanın nevi şahsına münhasır, yani kendine özgü özelliklerini ve alametifarikalarını anlayabilmek için onun temel zihinsel mekanizmaları nasıl kullandığına da bakabilmemiz gerekir.

Yani bu insan belleğini, ilgisini, dikkatini ve merakını hangi alanda kullanıyor? Ne yaptığında duygusal olarak heyecanlanıyor, ne yaptığında sıkılıyor? Biz çoğu zaman “dikkat eksikliği” deyip etiketleyip geçiyoruz. Oysa çoğu zaman sorun dikkat eksikliği değil, yanlış odak oluyor. Derste beş dakika dikkatini toplayamayan bir çocuk, sanatsal ya da bilimsel başka bir konuda saatlerce yoğunlaşabiliyor.

Dolayısıyla bu durum sadece “hiperodak” dediğimiz etkiyle açıklanabilecek bir mesele de değil. Özetle bence artık, inşallah bundan sonra —belki seneye— gerçek başarı olan “çabasız yaşayabilmenin” yolunu eğitimde insanlara nasıl gösterebileceğimizi konuşuruz.

Bu da aslında geçen sene kapanırken de söylediğim bir noktaya geliyor. Eğitimde her insanın ihtiyacı olan bir cümleyi herkese ikram etmeye başlamakla mümkün olabilir diye düşünüyorum.

O cümle şu: “İyi ki varsın, sen olmasan biz eksik olurduk.” Bunu gerçekten kastederek ve içten hissederek insanlara söyleyebilmek. Çünkü insanlar hayat boyu eksik olduklarını düşünerek büyütülüyorlar. Mesela ben yıllarca “Benim matematiğim kötü” diyordum. Allah’tan Burak Karabay’le biraz sohbet ettik; Burak beni ikna etti, benim matematiğim iyiymiş.

Düşünsenize, “Benim matematiğim kötü” diye bir tanımlama aslında bir tür sakatlanma gibi bir şeydir ve biz bunu maalesef eğitimde çok fazla yapıyoruz. Oysa mesele şu: Ben neysem oyum, beni yapan böyle yapmış. Asıl soru şu olmalı: Ben bunu nerede kullanacağım? İnşallah oraya doğru ilerleyeceğiz.

Ben 1990’lardan itibaren nörobilimci oldum ve o zaman bunun ne kadar büyük bir mesele olduğunu bilmiyordum. Duygu kavramı bize o yıllarda yeni giriyormuş; özellikle Antonio Damasio ile birlikte. Psikologlar iki yüz senedir “Duygu çok önemli” diyormuş ama Antonio Damasio bunu söylemeseydi biz sinir bilimciler olarak duyguyu adeta egzoz gazı gibi bir şey sanmaya devam edecektik. Sanki asıl olan dijital bir beyin, akıl ve mantıklı; duygu ise olsa da olur olmasa da olur gibi düşünülüyordu.

Oysa Damasio’nun somatik işaretleyici hipotezi sayesinde gördük ki duygu tam merkezde yer alıyor. Özellikle bir insanın hayatta kendini ifade edebilmesi ve bir şeyler başarabilmesi hem kendi duygularını hem de başkalarının duygularını okuyabilme becerisiyle çok yakından ilgiliymiş. Ben yaklaşık 10–15 yıldır bunun teorik kısmını anlatıyorum. Nalan Hoca ile buluşunca şunu fark ettim: Bunun yapılabilen bir tarafı da var. Yani metodik olarak uygulanabilen, bir yöntem hâline getirilmiş bir yaklaşım da var.

Benim teorik olarak öğrendiklerim bile bana çok fayda sağladı ve başta eğitimciler olmak üzere yıllardır bunu birçok insanla paylaşmaya çalışıyorum. Şimdi Nalan Hoca ile bir araya geldiğimizde bizim konuştuğumuz temel konu duygu oluyor.

Çünkü insan ne yapıyorsa duygu yüzünden yapıyor, ne yapmıyorsa yine duygu yüzünden yapmıyor. Ne becerbiliyorsa duygu sayesinde beceriyor, neyi beceremiyorsa da yine duygu nedeniyle beceremiyor. Dolayısıyla bu konuyu merkeze alıp bunun üzerine konuşmayı seviyoruz. Bizim açımızdan duygu, yaşamsal bir merkez.

Yani insanın yaşamsal merkezi duygularıdır. Duygular, aklın ve mantığın baş edemeyeceği kadar kompleks durumlarla baş edebilmek için beynimizin tetiklediği karmaşık davranış paketleridir; biz böyle tanımlarız. Bu paketler şöyle çalışır: Örneğin bir şeyi başka bir şeye eklemek için akıl yeterlidir; fakat “Kızdığımda ne yapmalıyım?” sorusuna yalnızca aklınızla cevap bulamazsınız. Çünkü o anda bütün vücudun bir orkestra gibi çalıştığı bir davranış sistemine ihtiyaç vardır.

Eğitimde de bir şeyi merak etmek, bir şeyden korkmak, bir şeye yönelmek ya da bir şeyden sakınmak gibi davranışların tamamı duygular tarafından yönetilir. Bu nedenle duyguların bu konudaki merkezi rolünü anlamak gerekir. Duygularla ilgili araştırmalar da özellikle son 20–30 yılda, nörobilimin etkisiyle sizin alanınızda da oldukça hız kazandı. Mesela burada bulunan hazirunun özellikle duymasını istediğiniz bazı başlıklar var: duygu farkındalığı, duygusal okuryazarlık ve birazdan benim de vurgulamaya çalışacağım öğretmenlerin duygusal durumu. Bu konularla ilgili bize bir çerçeve çizer misiniz?

Prof. Dr. Nalan KURU : Şimdi hocam, isterseniz konuyu biraz daha geniş bir açıdan ele alalım; ama görüyorum ki vaktimiz de çok fazla değil. Aslında dediğiniz gibi biz hayatı hep

rasyonel aklımızla yönettiğimizi düşünüyoruz. İş yerinde “duygulara yer yok”, “işe duygularını getirme”, “çocuklarını büyütürken duygularını karıştırma” ya da “duygusal değil, mantığımı kullan” gibi ifadeleri çok sık duyuyoruz.

Fakat son yıllarda yapılan birçok araştırma bize gösteriyor ki böyle bir şey aslında imkânsız. Öte yandan, duygusal zekânın rasyonel zekâdan daha önemli olduğunu söyleyenler de var. Ben buna da katılmıyorum. Çünkü biri olmadığında diğeri işe yaramıyor.

İş eğitim ve öğretime geldiğinde ise duygu farkındalığı ya da duygu yönetimi bambaşka bir boyuta taşınıyor. Çünkü sizin de çok iyi bildiğiniz gibi öğrenmek sadece bilişsel bir mesele değildir; asla ve kata değildir. Öğrenmek aynı zamanda duygusal bir davranıştır. Bunu ben söylemiyorum, biz söylemiyoruz. Bunu yüzyıllar önce ilk söyleyen kişi **Platon’dur**: “Öğrenmek duygusal bir davranıştır.”

Burada aslında iki önemli mesele var ve **Eğitim 5.0** da bununla çok yakından ilgili. Bunlardan birincisi öğrenme ortamının nasıl olduğu meselesidir. Yani öğrenme ortamında olumlu bir iklim kurulması, çocuğun —ya da gencin, yetişkinin, hatta bizlerin— öğrenme becerilerini doğrudan etkiler. Bunun nörobilimsel tarafını da konuşabiliriz.

İkinci mesele ise bireyin kendi öğrenme kapasitesiyle ilgilidir. Ben çok kısa değineyim hocam; aslında tam olarak sizin uzmanlık alanınız. Bir sınıfta eğer bir çocuk herhangi bir şeyi merak ediyorsa —ben alışkanlıkla çocuk diyorum ama bu erken çocukluktan 50’li yaşlara kadar, hatta 70–80 yaşındaki öğrenen bireyler için de geçerlidir— merak eden insan daha hızlı ve daha kalıcı öğrenir. Eğer heyecanlanıyorsa, eğer bizzat kendisi yapıyorsa, hafif bir kaygı hissediyorsa, neşeleniyor, keyif alıyorsa... Bu saydıklarımın hepsi nedir? Bunların hepsi duygudur.

Yıllardır “aktif öğrenme, aktif öğrenme, aktif öğrenme” diyoruz ya; aslında aktif öğrenme, duygu salınımı demektir. Çünkü insan öğrenirken yalnızca bilgiyi işlemez; o bilgiyi öğrenirken hissettiği duygular da o bilginin ne kadar kalıcı olacağını belirler.

Bu yüzden yapılan birçok araştırma bize şunu gösteriyor: İçinde sadece bilgi barındıran verileri kısa süreli belleğimizde tutup daha sonra unutma eğilimindeyiz. Ama içinde duygu barındıran ya da bizde duygu tetikleyen bilgileri çok daha uzun süre hatırlıyoruz. Dolayısıyla aktif ve kalıcı öğrenme için sınıf ortamında duyguları harekete geçirmek zorunda olduğumuz artık oldukça net.

Bir de işin nörobilimsel açıdan önemli olan başka bir kısmı var. Biz duygularımızı düzenleyebildiğimiz ortamlarda ve duygusal olarak görüldüğümüz yerlerde çok daha sağlıklı öğreniyoruz. “Duygusal olarak görülmek” çok önemli bir kavram; özellikle altını çizmek istiyorum. Çünkü hepimizin duygusal olarak görülme ihtiyacı var. Herhangi bir ortama girdiğimizde —bu bir sınıf da olabilir, bir konferans salonu da— zihnimizde görünmez bir tarayıcı çalışmaya başlıyor ve sürekli şu soruyu soruyor: Güvende miyim, değil miyim? Güvende miyim, değil miyim?

Bu noktada öğretmenin yok sayan bir davranışı ya da velinin olmaması gereken bir tavrı devreye girdiğinde —bunların neler olduğunu belki başka platformlarda da konuşuruz— çocuklar hemen kırılan varlıklar değil ama kendilerini güvende hissetmedikleri ortamlarda sorun başlıyor. Kendini güvende hissetmediği ortam; kendini duygusal olarak ifade edemediği, fark edilmediği, desteklenmediği ve meraklarının ortaya çıkarılmadığı bir ortam anlamına geliyor.

Ve limbik sistem bu durumu düzenleyebilmek için o kadar yoğun çalışıyor ki —ben biraz magazinsel bir dille anlatayım, siz bilimsel tarafını tamamlarsınız— limbik sistem o devreyi ayarlayabilmek için **prefrontal korteksle** olan bağlantıyı geçici olarak kesiyor.

İşte tam da bu yüzden, kendimizi çok gerildiğimiz sınıflarda, hiçbir şey anlayamaz hâlde bulabiliyoruz. Kendimizi değersiz ve anlamsız hissettiğimiz ortamlarda ya da “Eğitim 5.0 ile bağlantılı olarak öğretilen bu bilgi benim hayatta ne işime yarayacak?” diye düşündüğümüz durumlarda aynı şey oluyor. Kaç kişi bunu hayatında en az bir kez söylemiştir? Bir soralım mı? Hayatınızda en az bir kez “Bu bilgi benim ne işime yarayacak?” diye düşündünüz mü?

İşte o bağlamı kopardığımız anda beyin de buna göre tepki veriyor. Prefrontal korteks —yani öğrenme, hafıza, problem çözme, analiz ve sentez gibi bizi insan yapan üst düzey zihinsel süreçlerin merkezi— devre dışı kalıyor. Öğretmenin öğrenciden sürekli beklediği o zihinsel performans, bağlantı kesildiği anda mümkün olmuyor. Bunun yerine beyin hayatta kalma moduna geçiyor. Yani beyin üç temel tepki veriyor: Kaç, savaş ya da don.

Bu yüzden sınıfta bir etkinlik yapılırken sürekli başka şeylerle meşgul olan, dikkati dağılan bir çocuğu hemen uzmana gönderip ilaç kullanmasını istemek yerine şunu sormak gerekmez mi? Acaba bu çocuk bağlam kuramadığı ve ilişki kuramadığı için mi kaçma moduna geçti ve hayatta kalmaya çalışıyor?

Prof. Dr. Sinan CANAN: Öğrenmenin duygusal kısmını zaten sık sık konuşuyoruz. Bunu anlamak zor da değil. Mesela bizi heyecanlandıran şeyleri, güzel ya da çekici insanların isimlerini ya da ileride para kazandırabilecek fırsatları kolay kolay unutmuyoruz. Çünkü bunlar duygusal işaretleyciler. Bu kısmı anlıyoruz. İşin bir de bireysel tarafı var. Herkesin ilgisi başka bir şeye yöneliyor, dikkati farklı yerlere dağılıyor. Bunu da anlayabiliyoruz. Ama bence en kritik nokta, özellikle burada bulunan okul sahipleri, okul yöneticileri ve öğretmenler için öğrenmenin sosyal boyutu.

Biz bireysel başarıyı parlatmaya o kadar odaklanmış durumdayız ki çocukların her alanda en iyi olmasını bekliyoruz. Oysa dünya böyle bir yer değil. En basit örneği vereyim. Geçen sene de söylemişim; bazı hocalar bana biraz kızmıştı ama yine söyleyeceğim. Okulda kopya çekmek yasak ama burada bizi çağırıp konuşturuyorsunuz. Bu da bir çeşit kopya aslında.

Şimdi siz burada birbirinizden öğreniyorsunuz ama okulda bunun yapılması yasak. Çocuk başka bir konuda iyi olan birinden yardım alamıyor. Böyle olunca da kendini “ömür boyu matematiği zayıf” ya da “ömür boyu tarihi zayıf” biri olarak kodluyor ve bu durum onda bir tür sakatlık duygusu oluşturuyor.

Elbette biraz ütöpik konuşuyorum ama şöyle düşünelim: Eğer sınavlar yardımlaşma sınavı olsa, herkes en iyi olduğu konuda diğerlerine yardımcı olsa ve herkes 100 alsa, ne kaybederiz? Bence kazanacağımız şey çok daha büyük olur. Bu çocuklar insanın, gerçekten Mehmet Akif’in dediği gibi bir “süper organizma” olma hâlinin en yakın deneyimini yaşamış olurlar.

Herkesin iyi olduğu bir konuda birleştiği ve tek bir sorunu çözebilmek için birlikte hareket edebildiği bir yapı. Biz 2010’lu senelerde, 2010’ların başında beynimiz neden bu kadar büyük sorusunun cevabını hiç hoşumuza gitmeyecek bir yanıtla öğrendik. Hoşumuza gitmeyecek derken biz zekiyiz falan diye bekliyoruz. Öyle bir şey çıkacak. Hayır, beyindeki devrelerin yüzde sekseni sosyal becerilere ayrılmış. Beraber hareket edebilelim, duygu okuyabilelim, duygu transfer edebilelim, dille iletişim kuralım, ortak hikaye yaratalım, bunları takip edelim. Kompleks sosyal

organizasyonlar içinde hiyerarşik yapılar kurabilelim, dağıtalım, tekrar kuralım ve yeniden düzenleyelim diye; aynı anda belki de yüz farklı sosyal ortamda var olabilelim diye insan beyninin bu kadar gelişmiş bir yapısı var. Eve gittiğimizde bir evin çocuğu, iş yerine geldiğimizde patron ya da çalışan, bir dernekte yönetici, başka bir yerde takım taraftarı olabiliyoruz ve bütün bunları birbirine karıştırmayan bir beynimiz var.

Biz ise maalesef Eğitim 5.0 konuşurken —ki herkes burada duygusal ve sosyal tarafın öneminden bahsetti— hâlâ sınavları ne yapacağımızı bilmiyoruz. Bilen varsa gerçekten beri gelsin. Okulda, sınavda kopyanın yasak olmasının tek bir nedeni var: okul hayatla ilgili bir konu değil, akademik bir meseledir. Yani akademik bir alandır ve belli yetkinlikleri kazandırmakla ilgilidir.

Biz bunu adeta “Bir yemin ettim ki dönemem” şarkısı eşliğinde yapıyoruz; neden yaptığımızı da tam olarak bilmiyoruz. Mesela düşünün, ben bu çocukların hepsine fizikten, matematikten, hatta beden eğitimi ve resim dersleri dâhil bütün derslerden 100 versem ne olacak? Herkes bu derslerden 100 alsa benim kazancım ne? Resim sevmeyen bir çocuk resimden 100 alabilir, ama bunun ona ne faydası var? Bu notların hayatın içinde gerçek bir karşılığı yok ama sanki kutsal bir değeri varmış gibi davranıyoruz. Oysa notların hayatta çoğu zaman bir işe yaramadığını biliyoruz.

Akademik başarı okul içinde çok havalı bir şeymiş gibi görünüyor. Öğretmenlerin de, anne babaların da hoşuna gidiyor olabilir; ama ileride o çocukların hayatında çok belirleyici olmayabiliyor. Bir de sürekli çocukları “normal” yapmaya çalışıyoruz. “Bu çocuk normal değil” diye bir ifade var. Peki aranızda her açıdan normal olan biri var mı? Normal birini tanıyan var mı? Gerçek şu ki kimse tamamen normal değil ve biz çocukları “normal” yapmaya çalışıyoruz.

Aslında bu bir tür puta tapmak gibi. “Normal” diye bir put oluşturmuşuz ve herkesin oraya ulaşmasını istiyoruz. Neden? Çünkü biyolojik ve evrimsel geçmişimizi yeterince dikkate almıyoruz. İnsanın nevi şahsına münhasır özelliklerini bilen, anlatan ve bunu merkeze alan bir yaklaşım yok. İnsan nedir sorusunu sormuyoruz. Bu yüzden eğitimde çoğu zaman ne yaptığımızı tam bilmeden, alışkanlıkla devam ediyoruz. Belki de Eğitim 5.0 dediğimiz şey bir niyet, bir arayış olabilir. Sizi buraya çağırdıklarına göre siz de normal değilsiniz; demek ki bu konuda bir arayış var. Aslında özel okulların bugün Türkiye’de en çok para ve ekonomik meseleleri konuşması beklenir. En zor mesele belki de orası. Ama buna rağmen burada bu konular konuşuluyorsa demek ki gerçekten bir dert var.

Ben kendi hayatımdan bir gözlem paylaşayım. Bu bilimsel bir araştırma değil, daha çok anekdotal bir gözlem olabilir. Okulda bütün derslerden tam not alan, üstelik en havalı derslerde bile başarılı olan bazı arkadaşlarım bugün hayatta çok görünür değil; hatta bazıları iyi durumda değil. Buna karşılık benim gibi biraz daha rahat öğrencilerin bir kısmı bugün oldukça keyifli ve üretken bir hayat yaşıyor. Elbette herkes için geçerli değil; ama insanın okul başarısı ile hayatta var olabilmesi arasında nasıl bir ilişki var, gerçekten düşünmeye değer. Sizce bu ikisi arasında bir ilişki var mı?

Prof. Dr. Nalan KURU : Bu noktada şöyle bir şey yapalım mı? Salondaki herkes bize destek olursa küçük bir egzersiz yapalım. Diyelim ki hayatında gerçekten başarılı olduğunuzu düşündüğünüz bir insanı aklınıza getirdiniz. Bu kişi bir tarihî karakter de olabilir, günlük hayatınızdan biri de olabilir; bir öğretmeniniz, bir akrabanız ya da tanıdığınız biri olabilir. O insanı düşündüğünüzde, onun üç özelliğini söylemenizi istesek ne söylersiniz? Ama illa tarihî bir karakter olması gerekmiyor; sizin hayatınızdan biri de olabilir. Bu kişi sizin için gerçekten başarılı bir insan. Onu düşündüğünüzde aklınıza gelen ilk üç özellik nedir?

Salondan cevaplar geliyor: topluma yararlı olmak, tutkulu olmak, cesur olmak, kendi kendine yetebilmek, çalışkan olmak; yani azimli, kararlı ve sebatkâr olmak. Kendi olabilmek, kendinin farkında olmak, öz farkındalık ve sosyal farkındalık. Yılmamak, liderlik özelliğine sahip olmak, anlamlı bir şey yapmak, disiplinli olmak, psikolojik sağlamlık... Hatta biraz espriyle “yakışıklı olmak, uzun boylu olmak” diyenler de var.

Bu listeyi uzatabiliriz. Yapılan birçok araştırmada ve bizim yaptığımız çalışmalarda da aynı sonuç ortaya çıkıyor. Söylediğiniz bütün özellikler aslında sosyal ve duygusal beceriler: irade, liderlik, karar alma, psikolojik sağlamlık, öz farkındalık, empati, duygusal farkındalık ve yılmazlık gibi. Peki neden, bu soruyu sorduğumuzda kimse elini kaldırıp “şu okuldan mezun olmak”, “şu kadar paraya sahip olmak” ya da “çok yakışıklı olmak” gibi cevaplar vermiyor? Neden ilk akla gelenler bunlar olmuyor?

Elbette nereden mezun olduğumuz, kaç dil bildiğimiz, yüksek lisans ya da doktora yapıp yapmadığımız hayatımızda belli kapılar açabilir. Ancak o akademik geçmişi ve nitelikleri hayata taşıyan asıl şey az önce saydığımız sosyal ve duygusal becerilerdir. Şimdi burada önemli bir soru ortaya çıkıyor. Madem Eğitim 5.0’ı tartışıyoruz, o hâlde şunu soralım: Bu saydığımız becerileri biz okullarda çocuklarımıza öğretiliyor muyuz?

Çoğu zaman hayır. Belki kısmen, bireysel çabalarla öğretiliyor. Ama müfredatın içinde özellikle bu becerileri öğretmeye yönelik güçlü bir yapı yok. Üstelik bu beceriler bilgi gibi anlatılarak değil, daha çok yaşantı yoluyla öğrenilen şeyler olduğu için akademik bilgilerin yanında geri planda kalıyor.

O zaman akla şu soru geliyor: Bu becerileri çocuklar nasıl kazanacak? Kimden öğrenecekler? Ailelerden mi öğrenecekler? Ama aileleri de sürekli eleştiriyoruz. Aile yapısı değişti, toplum yapısı değişti. Birbirlerinden mi öğrenecekler? Kim ne derse desin, biz bu becerileri maalesef çocuklarımıza yeterince öğretemiyoruz. Bu yüzden okullarda zorbalık bu kadar artıyor, nezaketsizlik kültürü bu kadar yaygınlaşıyor.

Oysa bu beceriler insanı yaşamda başarılı yapan becerilerdir. Eğitim 5.0 da aslında tam olarak bunu söylüyor. Bir ayakkabı tamircisini başka bir ayakkabı tamircisinden ayıran ve onu başarılı yapan şey de bu özelliklerdir. Aynı şekilde bir öğretmeni başka bir öğretmenden, bir doktoru başka bir doktordan ayıran da yine bu özelliklerdir.

Sizlerin birçoğu eğitim kurumlarında yöneticisiniz. Ben de yıllardır eğitim sektörünün içinde sahada çalışan bir akademisyenim ve bu konu benim için çok önemli. Çünkü aksi takdirde kâğıtların ve defterlerin arasında kaybolabiliyoruz. Öğretmen yetiştiren bir fakültede hoca olarak da şunu sürekli görüyorum: hepimiz öğretmen niteliklerinin değiştiğinden, insan niteliğinin değiştiğinden şikâyet ediyoruz.

Oysa çok iyi okullardan mezun olmuş, yüksek lisansını, doktorasını yapmış insanları alıyoruz. İş dünyası da bundan şikâyet ediyor; siz de biliyorsunuz. İnsanları yan yana koyuyoruz ve “hadi bakalım performans” dediğimizde bir şeylerin eksik olduğunu görüyoruz. Peki o eksik olan nedir? İşte az önce konuştuğumuz bu sosyal ve duygusal becerilerdir.

Bu becerileri sistemin içine yerleştirmemiz gerekiyor. Elbette çeşitli çabalar var; Selçuk Hoca da dünyadan örnekler verdi. Dünya artık bunun farkına varmaya başladı. Matematik, müzik, beden eğitimi gibi sınırlı sayıda ders üzerinden beceri geliştirmeye çalıştığımız eski anlayıştan yavaş

yavaş uzaklaşıyor. Matematik problemi çözen öğretmenin iyi öğretmen olduğu algısı dünya genelinde değişmeye başladı. Bizde de yavaş yavaş, gerçekten çok güzel çalışmalar yapılıyor; bunu biliyorum. Fakat toplumun geneline baktığımızda başarıyı hâlâ notlarda arıyoruz. Oysa başarı başka bir yerde. Bunu artık kabul etmek ve buradan çıktuktan sonra değiştirmek zorundayız. Çünkü gerçekten çok vaktimiz kalmadı.

Prof. Dr. Sinan CANAN: Ben daha önceki buluşmalarımızda neden biyolog olduğumu anlatmıştım. Çoğumuzda olduğu gibi ben de normal olmayan bir öğretmene denk geldim. Kadın ders anlatırken çok eğleniyordu. “Niye eğleniyor?” diye merak ettim. Herhalde konusundan kaynaklanıyor diye düşündüm. Ben de mutlu olmak için onun konusuna bakayım dedim. Kadın biyolog çıktı, ben de biyolog oldum. Bu, bütün hayatımı değiştirdi.

Şimdi o öğretmenin bende yarattığı etki, evde mühendisliği yapılabilecek bir şey değildi. Bu tür kongrelerde planlanıp tasarlanarak uygulanabilecek ya da bir kitaptan okuyup birebir hayata geçirilebilecek bir şey de değildi. Bu, bir insanın duygusal durumu ve etrafındaki insanlar tarafından algılanma biçimiyle ilgili bir şeydi. Benim onun duygusunu alabilmem ve o duyguya yer açabilmemle ilgiliydi. Aynı sınıfta o öğretmenin dersine giren birçok arkadaşım vardı ama aralarından yalnızca ben biyolog oldum. Yani o etki herkese bulaşmadı. Dolayısıyla bu tür bir aktarımın kesin bir garantisi de yok. Bu durum biraz sürekli yanıp duran bir lamba gibi. İşğe ihtiyaç olduğunda faydalanılan, fakat çoğu zaman boşa yanıyormuş gibi görünen bir şey.

Bu nedenle duygusal olarak sürekli neşeli, enerjik ve canlı olmak ilk bakışta çok verimli görünmeyebilir. Oysa yaşamın kendisine baktığımızda bunun aslında temel bir ihtiyaç olduğunu görüyoruz. Hepimizin doğal hakkı olan bir şey bu: sevecek, doya doya, tatmin içinde ve her gün “iyi ki geldim bu dünyaya” diyerek yaşayabilmek.

Bizim kurmamız gereken hayat aslında böyle bir hayat. Aksi hâlde neden buradayız? İnsan ile diğer canlılar arasındaki farkı sürekli konuşuyoruz. Bunlardan biri de şu: hiçbir canlı, bizim gibi hayatının geri kalanını sürdürebilmek için gerekli becerileri kazanmak adına ömrünün üçte birini okulda geçirmek zorunda değil.

Bir zürafa doğduktan birkaç saat sonra tam zamanlı bir zürafa olarak hayatına başlıyor. Biz ise neredeyse saçlarımız dökülene, derimiz kırışana kadar eğitim almak zorundayız. Çünkü eğitim hayatı bir şey. İnsan öğrenerek, düşünerek ve fark ederek davranışını değiştirebilen bir varlık. Bu açıdan diğer canlılardan ayrılıyoruz.

Mesela bizim evdeki kedi yıllardır düşünüyor gibi görünüyor ama büyük bir çıkarım yaptığı söylenemez. Hep aynı kedi olarak hayatına devam ediyor; kariyerinde büyük bir değişiklik yok. Ama biz insanlar bir anda işimizi gücümüzü bırakıp bambaşka bir şey yapmaya karar verebiliyoruz. Bu da bilginin davranışı değiştirme gücünü gösteriyor.

Tabii her bilgi davranışı değiştirmiyor. Her yıl burada birçok şey konuşuyoruz. Söylediklerimizin yarısını bile uygulayabilsek çok farklı bir noktada olurduk. Ama insan aynı zamanda alışkanlıklarını değiştirmekte zorlanan bir varlık.

Bu tür buluşmaların amacı aslında birbirimize moral vermek, düşüncelerimizi toparlamak ve yeniden niyet, gayret, cesaret ve irade oluşturmak. Fakat bu her zaman kolay olmayabiliyor. Bir de bu değişimi ailelerden bekliyoruz. İnsan sosyal öğrenen bir varlık olduğu için, burada bulunan

herkes ne kadar eğitimli olursa olsun, evde kriz yaşandığında çoğu zaman annesi gibi ya da babası gibi davranacaktır. Çünkü öğrendiğimiz modelleri bilinçsizce tekrar ediyoruz.

Elbette çok ciddi bir çalışma yapılırsa bu davranış kalıpları değiştirilebilir. “Ben bu davranış modelini değiştirmek istiyorum” dersiniz; birkaç ay çalışır, çeşitli teknikler öğrenirsiniz, uzmanlara gidersiniz ve değişim mümkün olur. Ama sıradan insanlardan sürekli böyle bir çaba bekleyemeyiz.

İşte okulun, akademinin ve bilgili insanların bir araya geldiği bu tür toplantıların görevi tam olarak burada başlıyor. Bilgi ile davranış değişimini mümkün kılan ortamları oluşturmak bizim sorumluluğumuz. Dışarıdaki insanlardan bunu bekleyemememiz normal, fakat bu konularla uğraşan insanlar olarak bizim bir sorumluluğumuz var. Önce kendimizi değiştirmek, sonra bunun yollarını başkalarına hediye edebilmek. Benim hayatımda en çok uğraştığım konulardan biri de bu: duygu ile davranış arasındaki ilişki ve özellikle sosyal duygulanımlar, yani diğer insanlarla birlikte hareket edebilme becerisi.

Bugün burada konuştuğumuz konuların bir başka boyutu da teknoloji ve yapay zekâ meselesi. Şu anda sürekli yapay zekâ konuşuyoruz ve muhtemelen önümüzdeki beş yıl boyunca da konuşmaya devam edeceğiz. Bazıları yapay zekânın bir balon olduğunu ve söneceğini söylüyor ama ben buna kesinlikle inanmıyorum. Bundan sonra yapay zekâsız bir hayat mümkün değil. Şu anda yapay zekâ, eski tuğla gibi cep telefonlarının olduğu dönemdeki Nokia modelleri gibi bir aşamada. Daha yolun çok başındayız.

Önümüzdeki birkaç yıl içinde hayal edemeyeceğimiz gelişmeler olacak. Sadece yapay zekâda değil, genel olarak teknolojiye de büyük dönüşümler yaşayacağız. Şu anda bile tam olarak tahayyül edemediğimiz bir geleceğe doğru ilerliyoruz. Dolayısıyla plan yapmanın boş ir iş olduğu bir zamandayız.

“Eğitim planının suikast ile eş anlamlı hâle geldiği bir noktadayız” diyorum; benim iddiam bu. Ama bunu da bir kenara bırakalım. Peki biz ne yapacağız? Bütün gün okula gidip lay laylom şekilde piknik mi yapacağız? Hayır. Bizim dans etmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Dans güzel bir metafor. Benim hayatımda fiziksel olarak pek beceremediğim bir şey olsa da, bu kadar kaotik değişimlerin yaşandığı bir dünyada doğaya baktığınızda, insan faaliyetlerinde bunun en yakın karşılığının dans olduğunu görürsünüz.

Ritmi ve müziği duyup kendini ona bırakarak, içinden geldiği gibi davranışsal uyum sağlamaya çalışmaya dans denir. Bu tanımı da ilk defa burada uydurdum; inşallah birisi kaydediyordur, bir daha aklıma gelmeyebilir. Bu uyum çabası ortaya güzel, koreografik, izlemesi ve yapması keyifli bir deneyim çıkarır. Başarılı insanlara baktığınızda, bu insanların hayatla dans ettiklerini görürsünüz. Olmadı, kendi müziklerini yaparlar. Yani o akışın içinde hareket ederler. Ama biz çoğu zaman Nazım Hikmet’in şiirinde anlattığı gibi, dan dan dan ritmik vuran bir makine gürültüsüne uyum sağlamaya çalışıyoruz.

Bence bunu bırakıp biraz daha esnek bir ritme geçmemiz gerekiyor. Belki caz kadar serbest değil ama biraz Türk musikisine, biraz pop müziğe yaklaşan; davranışsal uyarlanabilirlik kapasitemizi artıran bir anlayışa ihtiyacımız var. En kötü ne olabilir? “Bu da geçer”, “hallederiz”, “birlikte yaparız” diyebilmek. “Sen yapamıyorsan bak yanında arkadaşların var”, “beceremiyorsan ben yanımdayım”, “ben beceremiyorum, bana yardım edin” diyebilmek. En önemlisi de “ben

bilmiyorum” diyebilmek. Fark ediyor musunuz, artık “bilmiyorum” diyemez hâle geldik. Oysa öğrenmenin kapısını açan kelime “bilmiyorum”dur. Ama biz çocuklarımıza bunu örnek gösteremiyoruz. Çünkü biz de çoğu zaman “bilmiyorum” diyemiyoruz. Her şeyi fark ettirmeden Google’a soruyoruz, fark ettirmeden yapay zekâyâ sorup cevap vermeye çalışıyoruz. Oysa gerçek şu ki, şükürler olsun hiçbirimiz her şeyi bilmiyoruz. Tam da bu yüzden öğrenmeye açtık.

Ben böyle bir eğitim ortamının, adeta bir orkestranın kurulabileceğini düşünüyorum. Bu çok uzak ya da ütöpik bir şey değil. Ama bunun için önce buna inanmamız ve ikna olmamız gerekiyor. Bugün burada özellikle öğretmenlerden bahsetmek istiyorum. Çünkü öğretmen, öğrenciyle yani öğrenenle birebir karşılaşan kişidir. Öğretmenin iyi olma hâlinin, benim biyoloji öğretmenimde gördüğüm o yaşam neşesinin ve yaptığı işe duyduğu şevk ile gayretin, çoğu zaman müfredatlardan ve tekniklerden çok daha belirleyici olduğunu hatırlatmak için buradayım.

Eğer öğretmen iyi ise, o çocuklar da eninde sonunda iyi olacaktır. Beş ya da on öğretmen, yüzlerce öğrenciyi bu anlamda —pozitif anlamda— etkileyebilir. Ondan sonra o çocuklar ne yaparsa yaparsın, ne öğrenirse öğrensin, ne kazanırsa kazansın; artık o onların yolculuğudur. Bugün artık öğretmen değil, keşif lideri olan eğitmenlere ihtiyacımız var. Bu kavramı özellikle önemsiyorum: keşif lideri. Çünkü dünya artık keşfedilecek sayısız imkân sunuyor. Fakat bu imkânların nasıl keşfedileceğini gösterecek birine ihtiyaç var. Eğer “bilmiyorum” diyerek kurcalayan, merak eden, deneven bir öğretmenin varsa, şu anda dünyanın en şanslı insanlarından birisiniz demektir.

Bir öğretmen neden kurcalar? Çünkü sever. Duygusal olarak yaptığı işe bağlıysa, o insanın peşinden birçok insan da gelir. Teknik olarak bunun nasıl yapılacağı elbette tartışılabilir. Ama bana göre ihtiyacımız olan model tam olarak bu. Eğer Eğitim 5.0’ı konuşuyorsak, insan merkezli ve toplum merkezli bir yaklaşımı tartışıyorsak, insanın öz ayarlarına dönmekten başka bir yol görmüyorum.

Prof. Dr. Nalan KURU : Aslında öğretmenden bahsetmek çok doğal; çünkü bu sistemin en önemli parçası öğretmen. Bir eğitim sisteminin en kritik paydaşı gerçekten öğretmendir. Bir okul da içindeki öğretmenler kadar iyidir. Okulun fiziksel imkânları, bahçesi, laboratuvarı ya da teknik donanımı ne kadar iyi olursa olsun; eğer içindeki öğretmen iyi değilse, o okul maalesef belli bir noktaya kadar iyi olabilir.

Elbette “iyi öğretmen kimdir?” sorusu ayrıca konuşulması gereken bir konu. Çünkü öğretmenin iyi oluşu birçok faktörü içinde barındırır. Ama önce başka bir noktaya değinmek istiyorum. Dün yapılan konuşmalardan birinde galiba şöyle bir yorum yapılmıştı: “Yapay zekâ çağında artık öğretmene ihtiyaç kalmayacak. Öğretmen sınıfta gerekli olmayacak. Herkes her şeyi kendi başına öğrenebilecek.” Ben buna kesinlikle katılmıyorum. Çünkü bunu söyleyenler öğretmenin yaptığı işi yalnızca “öğretmek” olarak görüyorlar. Oysa bir öğretmenin işi öğretmekten çok daha fazlasıdır. Az önce de söylediğimiz gibi, Eğitim 5.0’ın temelinde bağ kurmak ve anlam oluşturmak vardır.

Sizin bir zamanlar hayranlık duyduğunuz öğretmenin peşinden gitmeniz gibi, hepimizin hayatında iz bırakan öğretmenler vardır. O öğretmenler bize bazen iyi, bazen de zorlayıcı dokunuşlar yapmışlardır; ama mutlaka bir iz bırakmışlardır. Bugün hâlâ o izleri üzerimizde taşıyoruz. Bir gün bir okullar grubunda eğitim verirken bu konudan bahsetmiştim. Türkiye’nin birçok yerinde kampüsleri olan oldukça kalabalık bir topluluğu. O sırada katılımcılara şöyle dedim: “Hepinizin hayatında mutlaka bir öğretmen vardır...”

Bazen dersiniz ki “Ben İngilizce öğrenemiyorum, bu konuda berbatım.” Sonra bir yaz tatili olur, öğretmen değişir ve yeni öğretmen gelir. Bir bakarsınız ki “Aa, sen İngilizce öğrenebiliyormuşsun.” Bu nasıl oluyor? Ben mi iki ay içinde değiştim? Hayır. Değişen şey öğretmenin benimle bağ kurma kapasitesi ve tarzı oluyor.

Bir gün bunu anlatırken salondan bir el kalktı ve biri “Hocam, bahsettiğiniz kişi benim” dedi. “Nasıl yani?” diye sordum. “Ben de aynısını yaşadım ve şu anda bu okullar grubunun İngilizce bölümü başkanım” dedi. Böyle hikâyeler çok. Kendi hayatımda da gördüm ki, benimle doğru bağ kurabilen, beni gerçekten görebilen, duygusal anlamda ihtiyaçlarımı fark edebilen bir öğretmen olduğunda öğrenme bambaşka bir hâl alıyor.

Burada bahsettiğim duygusal bağ, elbette yapış yapış bir ilişki değil. Gerçek anlamda fark etmek, yönlendirmeye destek olmak, olumlu sınırlar koyabilmek ve birlikte problem çözebilmek gibi aşamaları olan bir bağdan söz ediyorum. Bu bağ kurulabildiğinde çok daha fazla şey öğretebiliyoruz ve öğretilenler kalıcı hâle geliyor. İşte bu bağı kurabilen öğretmenin sınıfında sınıf yönetimi sorunları çok daha az görülür. Çünkü kim öğretmenini üzmemek ister? Hiç kimse. Öğretmenin anlattığı şeyler de bu bağ sayesinde doğrudan kalıcı belleğe gider ve öğrenme kalıcı hâle gelir. Kabaca böyle özetlenebilir.

Fakat şimdi başka bir mesele var. Sürekli öğretmenlerden çok şey bekliyoruz. “Yapay zekâ çağında öğretmen şöyle olmalı, böyle olmalı” diyoruz. Ben de öğretmen kökenli biri olarak burada bulunan meslektaşlarıma biraz sahip çıkmak istiyorum. Gerçekten yeter. Öğretmen hem dijital çağa uyum sağlayacak, hem yapay zekâyı öğrenecek, hem duygularını düzenleyecek, hem çocukların duygularını fark edecek, hem müfredatı yetiştirecek...

Bunların hepsi doğru beklentiler olabilir. Ama asıl soru şu: Biz bu öğretmeni nasıl destekleyeceğiz? Yani öğretmenlerimizin bunları yapabilir hâle gelmesi için biz ne yapacağız? Düünden beri de sık sık duyuyoruz: “Sosyal duygusal beceriler önemli, duygusal zekâ önemli.” Peki ama ne yapacağız? Ben de tam bu sorudan yola çıkarak birçok çalışma yaptım ve gerçekten “ne yapalım?” sorusunun cevabını arıyoruz. Dünyada bu konuda çalışan ekipler var, bizim de yaptığımız çalışmalar var ve bazı cevaplar bulmaya başladık.

Şunu kabul etmek gerekiyor: Dünya değişti. Farklı bir yer hâline geldi. Ama öğretmene, veliye ya da çocuğa “Dünya değişti, sen de buna uyum sağla” deyip kenara çekilemeyiz. Nasıl uyum sağlayacaklarını göstermek de bizim görevimiz. Evet, yapay zekâ sınıflarda olsun. Eğitim dijitalleşsin. Teknolojiyi, dün Yavuz Hoca’nın söylediği gibi, sonuna kadar kullanalım. Ama bunu yaparken insan olan öğretmeni de desteklemek zorundayız.

Bir öğretmenin iyi oluşunu belirleyen birçok faktör var. Bunlar yalnızca zihinsel faktörler değil. Fiziksel, psikolojik ve elbette ekonomik faktörler de var. Öğretmenlerin bu hızlı değişime ayak uydurabilmesi için yeni yöntemler geliştirmemiz ve bu yolları onlara göstermemiz gerekiyor.

Bir noktayı daha kabul etmemiz lazım. Biz de öğretmeniz, akademisyen olarak farklı bir boyutta da olsa öğretmenliğe devam ediyoruz. Öğretmenlik aslında hiç bitmeyen bir öğrencilik hâlidir.

Ben eğitim fakültesinde görev yapıyorum ve öğretmen yetiştiriyorum. Diyelim ki 2010 yılında mezun ettiğim bir öğretmen var. 2026 yılında sınıfına gelen bir öğrencinin bütün sorularını, duygusal ihtiyaçlarını ya da problemlerini çözebileceğini garanti edebilir miyim? Elbette edemem. Bugün kalite güvence sistemleri bile bir ürünün belli bir standartta piyasaya sunulduğunu

söyleyebilir. Ama 16 yıl sonra ne durumda olacağını garanti edemez. Bu yüzden öğretmenlerin sürekli desteklenmesi gerekir.

Öte yandan mevcut sistemde uygulanan bazı hizmet içi eğitimler öğretmenlerin gerçek ihtiyaçlarına karşılık vermeyebiliyor. Özellikle resmî kurumlarda yapılan ve çoğu zaman sadece video izlemeye dayanan eğitimlerin öğretmenler üzerinde bir yük oluşturduğunu da kabul etmemiz gerekiyor.

Delaysıyla mesele şu: Öğretmenin iyi oluşunun kaynaklarını görmek ve öğretmen iyi olduğunda okulun da iyi olacağını kabul etmek. “Öğretmen kendi kendine halletsin” demek yerine bir ekip olarak öğretmenleri nasıl destekleyeceğimizi düşünmemiz gerekiyor. Biz bu konuda araştırmalar yaptık ve bazı yollar bulduk. Dünyada da bu konuda çalışan ekipler var. Öğretmenleri bu şekilde desteklemek gerektiğini düşünüyorum.

Prof. Dr. Sinan CANAN: Her kongrede mutlaka bir şey söylemek istiyorum. Geçen kongrede “Şikâyeti bırakan kazanır” demiştim. Çünkü şikâyet ile cesaret aynı bünyede barınmaz. Eğer cesur olmak istiyorsak şikâyeti bırakmamız gerekir.

Bu kongrede ise dikkat ederseniz en çok kullanılan kelime “lazım” oldu. Yapay zekâ için lazım, eğitim için lazım, değişim için lazım... Hepimiz sürekli “lazım” diyoruz. Günlük hayatımızda da öyle. O kadar çok “lazım” diyoruz ki ortalık adeta lazımlığa döndü.

Oysa hiçbir şey “lazım” değil. Asıl mesele şu: Yapıyor muyuz, yapmıyor muyuz? Biz burada bunları konuşuyoruz çünkü buradan sonra bunları yapmayı hedefliyoruz. Burada konuşuyoruz, buluşuyoruz, yiyoruz, içiyoruz, eğleniyoruz; hepsi çok güzel. Ama asıl mesele buradan sonra bir şey yapmak.

Prof. Dr. Nalan KURU : Ben de son bir şey söylemek istiyorum. Akademik başarıya çok fazla takılmamak gerektiğini düşünüyorum. Elbette akademik başarı önemlidir. Ama eğer akademik başarı doğrudan yaşam başarısını ve mutluluğu getirseydi, dünyanın en mutlu insanların profesörler olması gerekirdi. Biliyorsunuz, akademik dünyada üst limit yok. Ama biz profesörler dünyasından sesleniyoruz: durum böyle değil. Kendinize çok iyi bakın. Umarım başka bir yerde tekrar karşılaşırız.

Prof. Dr. Rukiye Didem TAYLAN SAYGILI

MEF Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Türkiye Özel Okullar Derneği Akademik Danışmanı

Prof. Dr. Yavuz SAMUR

Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı

Zehra ÖNEY

Teknolojide Kadın Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Başkanı

EĞİTİM 5.0 BAĞLAMINDA YAPAY ZEKA VE ÖĞRETMENİN ROLÜ

Türkiye Özel Okullar Derneği tarafından 29–31 Ocak tarihleri arasında düzenlenen Geleneksel Eğitim Sempozyumu kapsamında, Eğitim 5.0 bağlamında “Yapay Zeka ve Öğretmenin Rolü” panelimiz gerçekleştirilmiştir. Panelin moderatörlüğünü MEF Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Türkiye Özel Okullar Derneği Akademik Danışmanı Prof. Dr. Rukiye Didem Taylan Saygılı üstlenmiştir. Kıymetli panelistlerimiz, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Yavuz Samur ve Teknolojide Kadın Derneği Kurucu Yönetim Kurulu Başkanı Zehra Üney, yapay zekânın eğitimdeki rolü ve öğretmenlerin bu dönüşümdeki önemi üzerine değerli görüşlerini paylaşmışlardır.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Yanımda iki değerli konuşum var ve onları dinlemek için gerçekten sabırsızlanıyoruz. Ancak derseniz, bu iki gün boyunca izlediğimiz çok güzel ve oldukça zengin sunumlardan da kısaca bahsetmek isterim. Belki bazılarımız bu sunumların tamamına katılamamış olabilir; bu nedenle birkaç önemli noktayı özetlemek istiyorum.

Bildiğiniz gibi, **Eğitim 5.0** bağlamında eğitimin ve dönüşen toplumun yansımalarına dair pek çok sunum dinledik. Bu sunumlarda odak noktası her zaman doğrudan öğretmen olmasa da, öğretmenin rolü sürekli karşımıza çıktı.

Dün konuşan yabancı konuşmacımız **Priya Lakhani** çok dikkat çekici bir noktaya değindi. Öğretmenlerin yapay zekâyı yalnızca veri analizi ve iletişim için değil, çok daha etkin ve yaratıcı biçimlerde kullanabilmelerine dilediğini söyledi. Hatta öğretmenlerin yapay zekâyı bir veri analisti gibi kullanabilecek potansiyele sahip olduğunu, bunu başaran öğretmenlerin ve eğitim sistemlerinin de bulunduğunu vurguladı.

Bugün ise **Levent Erden** değerli konuşmasında önemli bir noktaya dikkat çekti. Biraz da sitem içeren bir ifadeyle, yeni gelen öğrencilerin yapay zekâ konusunda son derece becerikli olduklarını söyledi. Bu nedenle yapay zekâ ajanlarını kullanamayan ya da geliştiremeyen öğretmenlerin — yani yalnızca anlamayan değil, bu araçları üretken biçimde kullanamayan öğretmenlerin — zamanla sistemin dışında kalabileceğini ifade etti. Bu bence oldukça önemli ve düşündürücü bir noktaydı.

Ardından **Akan Abdula** söz aldı ve şu vurguyu yaptı: Bugünü yaşarken aynı zamanda geleceğe de odaklanmalıyız. Evet, şu anda öğretmen eğitimi ve mesleki gelişim konusunda pek çok çalışma yapılıyor. Öğretmenler de yapay zekâyı giderek daha fazla kullanmaya başlıyor. Son iki yılda yapılan araştırmalar ve gözlemlerimiz de bunu açıkça gösteriyor.

Bugün öğretmenler yapay zekâyı; veli ile iletişim kurarken, ders planı hazırlarken, ölçme ve değerlendirme süreçlerinde, araştırma konularında giderek daha aktif biçimde kullanıyorlar. Bu gerçekten çok sevindirici bir gelişme. Ancak belki de bundan sonraki adımda biraz daha ileriye bakmamız gerekiyor. Gözümüzü geleceğe dikelererek şu sorulara odaklanmalıyız: Öğretmenler yapay zekâyı nasıl kullanılmalı? Bu teknolojinin sunduğu en doğru ve en zengin olanaklardan nasıl yararlanabilirler?

İsterseniz Zehra Hanım, sizinle başlayalım. Öğretmenler yapay zekâyı sizce nasıl kullanılmalı? Az önce bahsettiğimiz alanların ötesinde, öğretmenlerin bu teknolojiyi daha yaygın ve etkili biçimde kullanmaya başlamasını siz nasıl değerlendirirsiniz?

Zehra Öney: Şimdi ben öncelikle olumlu bir yerden konuşmak istiyorum. Çünkü biraz önce “tedavülden kalkmak” gibi bir ifade kullanıldığını duydum. Ben şahsen insanların tedavülden kaldırılacağına inanan biri değilim. Genellikle bu tür süreçleri bir gelişim, bir değişim ve dönüşüm süreci olarak görürüm. Hepimiz bu sürecin birer parçasıyız.

Bu yalnızca öğretmenleri ilgilendiren bir mesele değil. Aslında bütün sektörler için geçerli bir durum. İnsanlık olarak yepyeni bir çağın içindeyiz ve bu çağın temel kavramı uyum sağlama. Geçmişteki bazı alışkanlıklarımızı geride bırakıp yeni alışkanlıklar edinme heyecanı ve coşkuyla bu sürece yaklaştığımızda başarısız olmak için aslında hiçbir sebep yok. Bu nedenle öğretmenlerin yapay zekâyı kullanmalarını ve bu teknolojiyle iş birliği yaparak öğrencilerini eğitmelelerini son derece doğal ve doğru bir yaklaşım olarak görüyorum.

Hepimiz aslında bir yapay zekâ sisteminin içinde yaşıyoruz. Bunu yalnızca bir teknoloji olarak düşünmemek gerekiyor. Günlük hayatımızda pek çok servis ve ürünü yapay zekâ destekli sistemler üzerinden kullanıyoruz. Nasıl ki cep telefonları hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline geldiye, bugün de yapay zekâ araçlarını kullanarak yaşıyoruz. Bu bizim için artık çok doğal bir durum.

Şöyle küçük bir soru sormak isterim: Bu salonda **ChatGPT kullanmayan var mı? Ya da yapay zekâdan bilgi almayan? Bakın, neredeyse hiç el kalkmıyor. Artık hızla o rahatlığa alıştık: bilgiye erişim rahatlığı, tüketim rahatlığı ve hız. Yapay zekâ bu anlamda hayatımızın doğal bir parçası haline geldi.

Ama öğretmenler açısından baktığımızda, yapay zekâ artık deneysel bir teknoloji olmaktan çıktı. Giderek öğretmenlerin gündelik pedagojik pratiklerinin de bir parçası haline geliyor.

Örneğin OECD ve World Economic Forum verilerine baktığımızda çok dikkat çekici bir tablo görüyoruz. Araştırmalar gösteriyor ki öğrencilerin yaklaşık %60'ı en az bir yapay zekâ aracıyla temas ederek öğrenme süreçlerini sürdürüyor. Bu gerçekten çok önemli bir veri.

Ancak aynı araştırmalar şunu da söylüyor: Eğer bu süreç öğretmen eğitimiyle desteklenmezse, öğrenciler yapay zekâ araçlarını kullansalar bile öğrenme sürecinde beklenen başarıyı

yakalayamıyorlar. Yani öğrenci yapay zekâyı kullanıyor olabilir; fakat öğretmenin rehberliği ve pedagojik desteği olmadan bu kullanım her zaman verimli sonuçlar üretmeyebiliyor.

Tam da bu noktada öğretmenin rolü yeniden ortaya çıkıyor. Öğretmenlerin yapay zekâyı; ders hazırlığında, içerik çeşitlendirmede, ölçme ve değerlendirme süreçlerinde ve iletişim alanlarında kullanmalarını son derece olumlu ve değerli buluyorum.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Teşekkürler. Yavuz Hocam, sizin de görüşlerinizi almak isterim.

Prof. Dr. Yavuz Samur: Ben tabii etkileşimi sevdiğim için önce şunu sormak istiyorum: Öğretmen olanları görebilir miyim? “Ben öğretmenim” diyenler el kaldırsın. İndirmeyin elinizi. Yapay zekâ kullanıyorum diyenleri de görebilir miyim? Öğretmenlerimizin neredeyse hepsi yapay zekâyı kullanıyor. ChatGPT kullananları göreyim. Gemini kullananları göreyim. Microsoft Copilot kullananları göreyim. Claude kullananları göreyim. DeepSeek kullananları göreyim. Ve son olarak Grok kullananları göreyim. Biraz küfür edebiliyor ama artık yapacak bir şey yok. Güzel.

Yani öğretmenlerimiz yapay zekâyı sonuna kadar kullanmalı. Ben hep şöyle söylüyorum: öğretmen yapay zekânın adeta suyunu çıkarmalı; yani her türlü imkânını sonuna kadar kullanmalı. Sadece bir tanesini de kullanmamalı, hepsini kullanmalı. Özellikle şunu yapmalarını çok tavsiye ediyorum: Mesela ChatGPT’ye sordunuz ve cevabınızı aldınız. Bu arada öğretmenlerime tekrar sormak istiyorum: ChatGPT kullananları bir daha görebilir miyim? Ücretli kullananları da göreyim... Kıyamam, para yok tabii; bayağı el indi çünkü. Şimdi biliyorsunuz, ücretsiz kullanmakla ücretli kullanmak arasında da fark var. Ücretsiz kullananlar aslında sistemin küçük bir kısmını kullanıyor; biraz ücret ödeyenler daha geniş bir kısma erişebiliyor. Ama asıl büyük kapasiteyi arka planda şirketler kullanıyor.

Ben öğretmenlere şunu söylüyorum: ChatGPT’ye sorun, cevabını alın. Sonra o cevabı alıp Gemini’ye gidin ve deyin ki: “Bak, ChatGPT böyle söylüyor. Sen ne diyorsun? Daha iyi bir cevap verebilir misin?” O yüzden bırakın, hepsini kullanın; hepsini açın. Ben geçenlerde bir paylaşım yapmıştım: Artık bütün GPT sistemlerini aynı anda kullanabiliyorsunuz. Soruyu yazıyorsunuz, hepsi cevap veriyor. Dolayısıyla öğretmenler bunu da kullanmalı. Yani öğretmen gerçekten yapay zekânın suyunu çıkarmalı.

Ama bana göre gerçek kullanım sadece chatbotları kullanmak değildir. Öğretmenin gerçekten yapay zekâyı kullanması demek, sınıftaki her öğrencisine özgü bir şey yapabilmesi demektir. Yani bir ödev vereceği zaman; biri futboldan hoşlanıyor, biri basketboldan hoşlanıyor, biri bale seviyor, az önce arkadaşımın söylediği gibi bir başkası başka bir ilgi alanına sahip. Birinin ilgi alanı farklı, bir başkası en son başka bir kitap okumuş. Aynı konu, aynı kazanım olabilir; ama her öğrenciyi tanıyan, her öğrenciyi bilen bir yapay zekâyı kullanabilen öğretmen, benim hayal ettiğim öğretmendir. Aksi halde “Ben yapay zekâyı etkili kullanıyorum” demek çok da anlamlı değil.

Çünkü sınıfta özel öğrenciler var; öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler var, üstün potansiyelli öğrenciler var. Eğer öğretmen her biri için içerik tasarlayabiliyorsa, o zaman gerçekten yapay zekâyı etkili kullanıyor diyebiliriz. Her birine farklı ödev verebiliyorsa, testlerini farklılaştırabiliyorsa ama hepsini aynı kazanımlara ulaştırabiliyorsa, işte o zaman “Evet, yapay zekâyı etkili

kullanabiliyoruz” diyebilirim. Bu yüzden öğretmenin yapay zekâyı sonuna kadar kullanmasını ve kullanmayı öğrenmesini gerçekten çok istiyorum.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Bu konuda sanırım hemfikiriz. Şimdi bir de şu var: Bugün sabahki konuşmalarda da çok ortaya çıktı ki öğretmenin rolü hep daha deneyimli kişi olmaktı. Daha deneyimli olan kişi, öğrenme deneyimini öğrenciler için kolaylaştırıyordu. Ancak artık bu “deneyimli kişi olma” durumunun eskisi kadar belirleyici olmadığını söyleyebiliriz. Bu durumda, yapay zekâ bizim için planları, araştırmaları saniyeler içinde yaparken; değerlendirmeleri ve farklılaştırmaları yine saniyeler içinde gerçekleştirebilirken, öğretmenin rolü nereye evrildi? Ve tüm bunların içinde bir öğretmeni gerçekten öğretmen yapan şey sizce nedir?

Zehra Öney: O kadar çok bilgi var ki öğrenciniz artık her yerden bilgiye ulaşabiliyor. On beş yaşında bir genç, bence o bilgileri almış, dolmuş ve her şeyin nasıl yapılabildiğini — özellikle de bir yapay zekâ aracı kullanıyorsa — bildiğini düşünen bir genç haline geliyor. Özellikle on beş yaş diyorum; çünkü biz üniversiteyi bitirirken yirmi dört yaşlara kadar geliyoruz ama artık eğitim geriye doğru incek gibi görünüyor. O yaşlar daha da aşağıya doğru incek. İşte tam bu noktada öğretmen aslında çok önemli bir karar verici haline geliyor. Öğretmen, işin anlamını ve bağlamını yaratmak için çalışıyor. Çünkü her yerden alınan binlerce bilgi var ama asıl mesele o bilgiyi anlamlandırabilmek.

Bugün makineler ne yapıyor? Veriyi alıyor; makine öğrenmesiyle veriyi işliyor, anlamlandırıyor ve size bir sonuçla geliyor. Öğretmen de aslında benzer bir rol üstleniyor: Bütün o bilgileri sentezleyip oradaki bağlamı ve anlamı bulan bir uzman haline geliyor. Biraz önce Yavuz Samur hocam çok güzel bir şey söyledi. Sınıfın o anki durumu, sınıftaki öğrencinin ruh hâli; o anda o bilginin alınıp alınmayacağı ya da sınıfın hangi bilgi düzeyine doğru götürülmesi gerektiği gibi kararlar tamamen öğretmenlerin vereceği kararlar. Yani sağduyu ve içgörü çok önemli. O sınıfın hangi bilgi düzeyinde ne kadar bilgiyi alabileceği ve bunu hangi bağlamda değerlendireceği konusu öğretmene düşüyor.

Şimdi son dönemde dijital platformlarda yayımlanan bir film var: Mercy. İzleyeniniz var mı acaba? Harika. O zaman izlemeyenler için yeni olacak. Önce size kısa bir fragman izletmek istiyorum. Bu doğrudan öğretmenlikle ilgili değil ama adalet sistemiyle ilgili ve çok yakın bir zamanda buna benzer şeyleri yaşayacağımızı düşünüyorum. Artık mahkemeler dolacak, suçlar artacak, hâkimler yetişemeyecek, dosyalar birikecek. Bir noktada insanlar “Neden yapay zekâ olmasın?” diyecekler ve yapay zekânın hukuk sistemine girişini göreceğiz. Yapay zekâ bizim için gerçekten çok işlevsel. Çok iyi çıktılar alabiliyoruz, çok hızlıyız, verimliliğimiz arttı; otomasyon var, daha az insana ihtiyaç duyulan işler ortaya çıkıyor ve şirketler hızla yapay zekâ ajanlarını kullanarak dönüşüm gerçekleştiriyorlar. Ancak ortada hâlâ olmayan bir şey var. Mercy filminde bir buçuk saat içinde suçsuzluğunuzu yüzde 92 oranında kanıtlayamazsanız idam ediliyorsunuz. İşte tam o noktada, yapay zekânın da başını eğdiği bir alan ortaya çıkıyor: sağduyu, bağlam ve anlam. Yani bir noktada yapay zekânın çaresiz kaldığı, insanın ise güçlü olduğu bir alan var.

Eğitmenler ve öğretmenler de insanla çalıştıkları için, insanı belirli bir noktadan alıp başka bir noktaya götürdükleri için, yapay zekânın getirdiği mekanik bilgi hızını ve otomasyonu bir kenara koyduğumuzda aslında anlam ve bağlam üzerine karar veren kişiler hâline geliyorlar. Bu nedenle pedagojik tarafı önemseyen ve yapay zekâyı doğru şekilde kullanan öğretmenler çok önemli. Bakın, teknolojiyi çok derinlemesine bilmenize gerek yok. Yapay zekânın doğru kullanımını — biraz

önce Yavuz Samur hocanın da söylediği gibi — karşılaştırmalı biçimde kullanabilen eğitimciler geleceğin yeni eğitim modelinin temsilcileri olacak.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Teşekkürler. Evet, öğretmenin olmazsa olmaz özellikleri.

Prof. Dr. Yavuz Samur: Şimdi öğretmenin yalnızca yapay zekâyı kullanması yetmez; aynı zamanda çıkan çıktıyı da anlayabilmeli. Çünkü en nihayetinde bir çıktı görecektir ve o çıktının gerçekten doğru olup olmadığını değerlendirebilmesi gerekiyor. Sorgulayabilmeli, kaynağa gidebilmeli. Bunları aslında her yerde söylüyoruz ama öğretmenin aynı zamanda iyi bir veri analisti olması da gerekiyor. Yani ortaya çıkan veriyi iyi analiz edebilmeli; yapay zekânın öğrenciler hakkında verdiği verileri de doğru okuyabilen bir öğretmen olması lazım. Öğretmenler artık kendi içeriklerini yapay zekâ destekli biçimde daha iyi tasarlayabiliyor olmalı. Şu anda birçok öğretmenimiz zaten yapay zekâ ile birlikte içerik tasarlamaya başladı. Kendi görsellerini oluşturan öğretmenlerimiz var, kendi videolarını oluşturmaya başlayan öğretmenlerimiz var. NotebookLM kullanılarak kendi sunumlarını hazırlayan öğretmenlerimiz var. Video içerikleri hazırlayan, podcast hazırlayan, hatta ders konusu için şarkı yapan öğretmenlerimiz var. Aslında şunu söylemeye çalışıyoruz: Evet, çok sayıda araç var ve bu araçlardan öğrenmemiz gereken pek çok şey var; ancak bunları harmanlayıp öğrencilerle buluşturacak ve “Evet, bunlar bu çocuğun gerçekten ihtiyacı olan şeyler” diyecek kişi yine öğretmen.

Öğretmenlerin görevleri elbette azalmıyor mu? Bir anlamda azalıyor; ama esasen değişiyor ve dönüşüyor. Ben hep şöyle söylüyorum. Dün de bunu Instagram üzerinden sormuştum: “Sizce öğretmenlik mesleği ne olacak?” Elbette birçok yeni beceri geliyor; ama öğretmenlerin yaklaşık yüzde 90’ı öğretmenliğin dönüşeceğinin farkında. Ancak bu dönüşümün nerede gerçekleşeceğini biraz açıklamamız gerekiyor. Dönüşüm tam da burada olacak. Düşünsenize, bugün slaytları hazırlayan, hatta konuyu anlatabilen bir yapay zekâ var. Yarın bir gün sınıfa küçük, eğlenceli, espriler yapan, her konuyu bilen ve öğretmene asistanlık eden bir robot girdiğinde; öğrencinin sorusunu anında cevaplayabilen ve çoğunlukla doğru cevap veren bir yapay zekâ sınıfta yer aldığı anda öğretmen ne yapacak? Diyelim ki öğretmen derste “Hadi Aslan, bu konuyu da sen anlat” dedi. O robot konuyu anlatacak, yapay zekâ konuyu açıklayacak. Peki o zaman öğretmen ne yapacak? İşte öğretmen o noktada yalnızca konu anlatan kişi olmaktan çıkıp sınıf içinde dolaşan, öğrencilerin öğrenme eksiklerini tespit eden ve onları tamamlayan bir role doğru evrilecek. Yani aslında öğretmen, asıl yapması gereken işe doğru yaklaşacak.

Ama bence öğretmenlik rolünün nasıl değişeceği sorusunun en temel cevabı şu: Öğretmen artık, eskiden de olduğu gibi ama bundan sonra çok daha güçlü biçimde, merakı uyandıran kişi olacak. Çünkü bugün çocuklarla konuştuğunuzda “Bir şeyi merak ediyor musun?” diye sorduğunuzda çoğu zaman “Hayır, merak etmiyoruz” cevabını alabiliyorsunuz. Oysa öğretmen sınıfta merakı uyandırabildiği zaman, yani müfredatını ve ders planını merak duygusunu harekete geçirecek şekilde tasarladığı zaman, asıl öğretmenlik o noktada başlıyor. Pandemi döneminde bunu çok net yaşadık. O zaman ben şöyle diyordum: “Gerçek öğretmen, bir YouTube videosundan daha fazlasını yapabildiği zaman öğretmenliğe gerçekten başlar.” Bugün ise şunu söylüyorum: Gerçek öğretmen, yapay zekânın yapabildiğinin ötesinde bir şey yapabilen öğretmendir. Çünkü yapay zekâ bunları yapabiliyorsa, benim başka bir şey yapmam gerekir. Öğrenciyle bire bir temas kurabilmem gerekir, ona dokunabilmem gerekir. “Hadi, burada kaldın; gel birlikte devam edelim” diyebilmem gerekir. Çünkü bunu yapay zekâ yapamayacak. Ama öğretmen yapabilecek.

Zehra Öney: Birkaç global örneğe de değinmek istiyorum. Buraya gelirken biraz ders çalıştım ve “Dünya ne yapıyor?” diye baktım. Finlandiya, eğitim sisteminde oldukça ileri seviyede; dünyada en iyi eğitim sistemi Finlandiya’da olarak değerlendiriliyor. Finlandiya’da yapay zekâ sınıfta adeta otomatik öğretmen gibi konumlandırılıyor. Yapay zekâ sistemleri, öğrencinin öğrenme hızını, zorlandığı noktaları ve dersten kopma riskini erken uyarı olarak öğretmene bildiren bir araç olarak kullanılıyor. Ancak nihai pedagojik karar, yani nasıl müdahale edileceği ve hangi yöntemin seçileceği kesinlikle öğretmenler, öğretmenler tarafından veriliyor. Yani insansı müdahaleyi ön plana koymuşlar ve yapay zekâyı teknik bir destek olarak konumlandırıyorlar.

Estonya örneğine bakacak olursak; burada devlet dijital altyapıyı çok ileri düzeyde kurmuş. Yapay zekâ, ölçme ve ilerleme takibinde otomatikleştirme, yorumlama ve yönlendirme amacıyla kullanılıyor; ancak pedagojik kısım tamamen öğretmene bırakılıyor. Yani öğretmen, sınıfın nasıl sonuçlanacağı ve öğrencinin eğitimden ne aldığı konusunda hâlâ karar verici. Yani burada da öğretmen bir moderatör veya aracı olarak değil, pedagojik kararın sahibi olarak konumlanıyor.

Singapur ise en gelişmiş sistemlerden birine sahip. Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerin yapay zekâ destekli öğretim araçları konusunda düzenli mesleki gelişim almasını sağlamak için çok özel yatırımlar yapıyor. Öğretmenlerin yüzde doksandan fazlası bu araçları kullanacak şekilde sürekli mesleki gelişime tabi tutuluyor. Yani devlet, yalnızca teknolojik bir ajan veya araç yatırımı yapmak yerine, öğretmenlerini de eş zamanlı olarak eğitiyor; bu çok kıymetli bir yaklaşım. Burada teknoloji yatırımdan çok öğretmen yatırımına öncelik veriliyor. Yani devlet, bir “agent” dediğimiz teknolojik bir tuğla yatırım yapmak yerine öğretmenlerini de eş zamanlı olarak eğitiyor; bu gerçekten çok kıymetli bir yaklaşım. Singapur’da teknoloji yatırımdan çok öğretmen yatırımına öncelik veriliyor. Bu sayede yapay zekâ destekli eğitimde, ister özel okullar olsun ister devlet okulları, hem okullar hem de devlet iş birliği yaptığında, daha önce bahsettiğim Finlandiya ve Estonya modellerinde gördüğümüz gibi, sınıflarda pedagojik formasyonu güçlü ve karar alma süreçlerinde yetkin, lider öğretmenlerin oluşması sağlanıyor. Burada şunu görmek önemli: Teknolojik olmak zorunda değilsiniz; çok teknik bilgiye sahip olmanız gerekmez. İşin pedagojik, felsefi ve sosyolojik tarafına odaklanmak, bu tür ürünleri daha esnek ve rahat kullanabilmeyi sağlıyor. Ayrıca bağlam ve anlam üzerine odaklanan öğretmenler, geleceğin eğitiminde çok büyük katkılar sağlayacaktır diye düşünüyorum.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Biz hep “sorgulama temelli eğitim” diyorduk; yani öğretmenlerin daha çok eleştirel düşüncüyü desteklemeleri gerektiğini söylüyorduk. Ama bu çağda gerçekten başka bir çare yok. Burada özellikle insani dokunuştan bahsetmek istiyorum. İnsani dokunuş, özellikle ölçme ve değerlendirme süreçlerinde öğretmenler için kritik bir unsur. Evet, yapay zekâyı kullanarak bir veri analisti gibi çalışmaları gereken bir dönemdeyiz. Şu gerçeklik var ki öğrenciler artık bir MOOC dersini, örneğin bir platformda, hiçbir düşünce üretmeden ve hiçbir çalışma yapmadan yalnızca yapay zekâ ajanlarını kullanarak tamamlayabiliyorlar. Bu durum kanıtlandı ve geçtiğimiz günlerde çokça konuşuluyor; hem üniversiteleri hem K12 eğitimi doğrudan ilgilendiriyor. Dolayısıyla bir öğrencinin yapay zekâ kullanıp kullanmadığını ispatlayacak elimizde doğrudan bir veri yok.

Bu dönemde öğretmenler yapay zekâ ile bir ödev verebiliyor, öğrenciler ödevi yaparken yapay zekâ kullanıyor, ardından değerlendirme de yapay zekâ ile yapılıyor. Yani biraz “körler sağarlar, birbirini ağırlar” gibi bir durum söz konusu. Ama araştırmalar gösteriyor ki, insani dokunuş çok önemli: Öğrenciler geri bildirim niteliğinden bağımsız olarak, öğretmenlerinden aldıkları gerçek geri bildirim, yapay zekânın verdiği geri bildirimden çok daha anlamlı buluyorlar. Yapay zekânın

verdiği geri bildirim onlar için sınırlı anlam ifade ediyor; ancak öğretmenlerinden gelen bir değerlendirme veya yorum onlar için gerçekten değerli oluyor. Bu bilgiler ışığında siz ölçme değerlendirme konusunda öğretmenin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Zehra Öney: Düşünelim, biraz jenerikten çıkalım ve daha gelecekçi bir perspektife bakalım. Olay sadece öğretmenler, sadece öğretmek ya da sadece öğrenciyle sınırlı olmasın; daha büyük bir resme, yaşamın tamamına bakalım. Doğduğumuzdan öldüğümüz zamana kadar olan süreci düşünelim. Şu anda çok büyük değişim ve dönüşümlerin içindeyiz; eğitimde, öğretmenlikte ve henüz bana göre prematüre olan yapay zekâ araçlarında da. Bu araçlardan alınan içeriklerin hepsinin doğruluğunu yüzde yüz kabul etmiyoruz; sorguluyoruz ve kendimiz anlamlandırıyoruz. Öğretmen, bu anlamla öğrenciyi değerlendiren kişi hâline geliyor. Burada net iletişim çok önemli. Öğretmen sınıfa giriyor ve öğrencilere diyor ki: “Arkadaşlar, teknoloji çağındayız, hepiniz teknolojiyi kullanıyorsunuz, kullanın. Sınıfımızda hiçbir şey yasak değil. Ama o teknolojiyi kullanarak yarattığınız şeyin anlamını bana göstermek zorundasınız. Onu yorumlamanızı, anlamlandırmanızı ve beni bu konuda ikna etmenizi bekliyorum.”

Dolayısıyla öğretmenlik bir noktada, biraz önce bahsettiğim pedagojik formasyon ile sınıfta yer alan öğrencinin bakış açısını, işin özünü içselleştirip anlamlandırmasını sağlayan kişi hâline geliyor. Öğretmenler, bir anlamda öz arayıcı oluyor; özü arayan kişiler olarak içerik kısmında kritik bir rol oynuyorlar. Ben öğretmenliğin bu açıdan iyi bir noktaya evrildiğini düşünüyorum. Öğretmenin kendi bilgilerini geliştirmesi, sınaması ve anlamlandırması da onun beyni için büyük bir jimnastik sağlıyor.

Biz akademilerimizde — dört akademi yönetiyorum — üniversite son sınıf ve yeni mezun arkadaşlarımıza teknik odaklı eğitimler veriyoruz: yapay zekâ, siber güvenlik, veri analitiği gibi. Hocalarımız dersleri anlatıyor; elbette öğrenciler, dersleri dinledikten sonra ChatGPT, Cemina, GROK gibi yapay zekâ araçlarında değerlendirme yapıyor. Ama sonunda hocalarımız giriyor ve finalde öğrencilerle konuşurken, onların bilgiyi nasıl anladıkları ve yorumladıklarını test ediyor. Böylece öğrenciler, hem yapay zekâ araçlarından hem de öğretmenin değerlendirmesinden donanımlı bir şekilde dersi tamamlıyor.

Öğretmen biraz daha öze dönecek, biraz daha yorumcu olacak, eğitimlere anlam katacak. Yapay zekâyı kullanıp kullanmadığını anlamak da artık çok kolay: Eğer öğretmen yapay zekâyı gerçekten, jenerik değil, doğru promptlarla kullanıyorsa, doğru soruları soruyorsa, 20 soruyu anlamlandırarak ilerliyorsa, gözünüz bir yazıyı, dersi veya ödevi yapay zekâ mı değil mi çok rahat anlayacaktır. Ben çok net bir şekilde düşünüyorum ki öğretmenlik mesleği çok daha iyi bir noktaya gidecek ve şu anda bu, bence çok doğru bir dönem.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Ölçme değerlendirme ile ilgili özellikle mesela kanıtlarımız nasıl değişebilir?

Prof. Dr. Yavuz Samur: Ölçme ve değerlendirme bizim kanayan yaramız. Ne kadar yapay zekâ konuşursak konuşalım, herkes buradan çıkacak, okuluna gidecek ve haftaya pazartesi günü sınavlar başlayacak: “Hadi bakalım sınav yapıyoruz, hadi test çözüyoruz, LGS gerçeğimiz var, YKS’ye hazırlanıyoruz.” Bu süreçte çocuklar yapay zekâ kullanıyor mu? Kullanıyor. Öğretmenler kullanıyor mu? Kullanıyor. Ama sınav gerçeği olduğu sürece Türkiye, yapay zekâ entegrasyonunu tam anlamıyla uygulayamayacak. Şimdi proje temelli öğretim falan diyebilirim: “Burada çocuklar proje yapsın, deney yapsın, gerçek hayattan örnekler üzerinde çalışsın.” Ama sonra sınav geliyor;

bir çocuk sınava giriyor ve sınavda kaç doğru kaç yanlış yaptığı önem kazanıyor. Türkiye sistemi buna hiç uymuyor; çünkü sınavda teknolojik cihaz kullanılmıyor, her şey öğrencinin kendi bilgiyle çözülmek zorunda.

Yani Türkiye’deki eğitim sistemi, ölçme ve değerlendirme bağlamında teknolojiye hiç yer vermediği için sınav odaklı yaklaşım hâlâ geçerli. Ancak burada yapay zekânın yapabildiği bir şeyi biz hâlâ çocuklardan bekliyoruz. Hesap makinesi örneğini her zaman veririz: 1966’da hesap makinesi sınıflara girdiğinde matematik öğretmenleri grev yaptı, “Çocuklar tembelleşecek, hesap makinesi kaldırılmalı” dediler.

Şimdi yapay zekâ çıktı ve soruyorum: Yapay zekânın yapabildiği bir şeyi biz neden hâlâ çocuklara öğretmek zorundayız? Hesap makinesi örneğinde olduğu gibi, çocuğa işlem yapmayı mı yoksa hangi işlemi hangi sayılarla yapacağını mı öğretmeliydik? Şimdi aynı durum yapay zekâ için geçerli. Çocuğa gerçek hayatta kullanacağı becerileri öğretmek zorundayız, ama sınavda bunlar çıkmıyor. Çorabını dikmeyi öğretmek zorundayız, proje ve girişim fikirlerini oluşturmayı, markalamayı ve pazarlamayı öğretmek zorundayız, ama sınavda çıkmıyor. Sınavda çıkmadığı sürece Türkiye eğitim sisteminde ne kadar yapay zekânın yapamadığı becerileri öğretmeye kalksak da işe yaramıyor. Bu yüzden sözlü sınavlar geri gelsin dersen, bakanlık ve okullar çok memnun olur. Çünkü öğrenciler burada neyi gerçekten biliyor, bunu görmek istiyoruz. Ancak artık tek başına sınavda sorulan bilgiler yeterli değil. Öğrenciler araştırırken yapay zekâyı kullanıp bilgiyi birleştiriyor; ama sınav hâlâ sadece belirli bilgileri ölçüyor. Burada açık bir tezatlık var ve çözüm öncelikle bakanlık tarafından ele alınmalı. Bunun kısa sürede değişeceğini zannetmiyorum.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Bağlamın önemi aslında bugünkü sunumlarda da vurgulandı. Hatta dün Priya, “Culture eats strategy for breakfast” dedi; yani kültürü değiştirmeden istediğimiz kadar yapay zekâ stratejisi geliştirelim, bir anlam ifade etmiyor. Dediğiniz gibi kültür burada kritik; bizim sınav kültürümüz ve ülkemizin gerçeği de bu. Peki, biraz son kısma yaklaşırken öğretmen eğitimi nasıl yapılandırılmalı? Zehra Hanım da biraz bahsetti; özellikle Singapur’da öğretmen eğitime mesleki gelişimin entegre edilmesinin, yapay zekâ kullanımında çok önemli bir rol oynadığını gördük. Peki, eğitim 5.0 bağlamında öğretmen eğitimi nasıl yapılandırılmalı? Mesleki gelişim bu süreçte nasıl evrilmeli ve hangi unsurlara odaklanmalı?

Zehra Öney: Önce bir salona sorayım: İçinizde yapay zekâyı kullanarak eğitimi çok iyi götüren ve öğrencilere değerli deneyimler yaşatan bir eğitmen var mı? El kaldırsın. Evet, örneklerin artması gerekiyor. Eğitim insanda, kişide başlar. Sedef Hocam ve Işıl Boy gibi öncü lider eğitmenlerimiz bu konuda çok önemli. Ben bunu şöyle sentezliyorum: Önce öğrenme isteği, içten yanma eğitmede başlamalı. Bunu ne okul ne devlet sağlayabilir; önce eğitmen dönüp “Benim sorumluluğum var, binlerce insan elimden geçiyor, okula ve devlete karşı sorumluyum. Hangi çağda yaşıyorum, neredeyim ve etrafıma nasıl bakabilirim?” diye düşünmeli. Sonra kendi zihinsel, bilişsel ve teknolojik dönüşümünü planlamalı. Eğer bu ateş içten yanmazsa, süreç başlamaz. Ben akademileri yönetirken hep böyle yapıyorum: Önce öğreniyor, uyguluyor ve sahaya koyuyorum. Deneysel olmak gerekiyor.

Hangi eğitimler olmalı? Çok şanslısınız, bu eğitimler oldukça rahat ve erişilebilir. Artık kod yazmak zorunda değilsiniz, teknik olarak İstanbul Teknik Üniversitesi’ni bitirmiş bir mühendis gibi olmanız gerekmiyor ve sizi zorlayacak, “ben bunu yapmam” dediğiniz teknolojik alanlara gitmeyeceksiniz. Elinizin altında sizin de beslenebileceğiniz önemli araçlar var. Veriye odaklandığınızda, veriyi analiz ederek insanı da analiz edebilirsiniz; bu nedenle veri analizi

üzerine her eğitmenin eğitim almasını önemli buluyorum. Diğer tarafta robotik süreç otomasyonu eğitimi var; bu eğitim, AI ile olan iletişiminizde sizi güçlendirecek ve onu modere edebilir hâle getirecek. Robotik süreçlere hâkim olmayan bir öğretmenin, “ben ChatGPT”yi kullanıyorum” demesiyle başarı sağlaması mümkün değil; sınıfta duraklama yaşanabilir veya öğrencilerle sorun oluşabilir. Eğitmenin kendi müfredatını, dünyadaki çıktılarını özetleyerek bir adım önde götürmesini doğru buluyorum, ama unutmayalım ki yapay zekâ her zaman doğruyu söylemiyor. Dolayısıyla öğretmen, yapay zekânın verdiği bilgiyi doğrulamalı, sentezlemeli, yorumlamalı, analiz etmeli ve araştırmalıdır. Örnek olarak, “AAPAR – Teknoloji ve Gelecek” adlı televizyon programım için yapay zekâyı tarayıp tüm bilgileri topluyor, sonra doğrulamasını yapıyorum; hâlâ aldığım bilginin aktarılacak kadar güvenilir olup olmadığını yüzde yüz garanti edebilecek kimse yok. Bu nedenle, okullardaki ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki öğretmenlerin, veri, yapay zekâ, siber güvenlik, pedagoji, sosyoloji, felsefe ve robotik süreç otomasyonu gibi alanları kapsayan sıkı ve uygulamalı bir eğitim programına tabi tutulması gerektiğini düşünüyorum. Öğretmenler zaten güçlü ve öğretmeye odaklı; bu eğitimle öz liderlikleri ve özgüvenleri artacak ve eğitim sonrası modelleri ve sistemleri geliştiren yine öğretmenler olacak.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Teşekkürler. Aslında bugün Akan Abdullah’ın sunumunda da bahsedilen, “Bilmiyorum ama yapabilirim” yaklaşımına sahip öğretmenlerden söz ediyorduk sanırım. Yani denemeyi seven, teknolojiyi ve yapay zekâyı uygulamalı olarak kullanabilen, fırsatlar verildiğinde bunları bağlama uygulayabilen ve merak duygusuyla ilerleyebilen öğretmenler... Bunlar öğretmen eğitiminde olmazsa olmaz özellikler. Peki, öğretmen eğitiminde nelerden vazgeçebiliriz?

Prof. Dr. Yavuz Samur: Milli Eğitim Akademisi’nin başkanına sormak lazım; onlar daha iyi bilirler. Çünkü Milli Eğitim Akademisi diye bir oluşum var artık. Ben, Eğitim Bilimleri Fakültesi dekanı olarak bu durumdan çok üzgünüm. Çünkü bakanlık dedi ki: “Siz anlamazsınız, öğretmen yetiştirmekten biz anlarız. Biz kendi öğretmenimizi kendimiz yetiştiririz.” Ben de diyorum ki, o zaman biz ne yapalım? Şu anda üniversiteden mezun olan herhangi bir lisans mezunu herhangi bir bölümden öğretmen olabiliyor. Dolayısıyla burada çok sinirliyim; nasıl öğretmen yetiştirilmeli sorusunun cevabı boşa çıkıyor. Bakanlık yok; “Ben kendi öğretmenimi nasıl istersen öyle yetiştiririm” demiş oluyor. Bu nedenle sorunun muhatabı biraz Milli Eğitim Akademisi olmuş oluyor.

Ancak ben olsaydım, bugün Milli Eğitim Bakanı olsaydım, Milli Eğitim Akademisi açmazdım; öğretmen liseleri açardım ve öğretmen yetiştirirdim. Sonra eğitim fakültelerine derdim ki, “Kendinize çekidüzen verin, kendinizi toparlayın ve güncelleyin.” Ondan sonra buradan mezun olanlar da gelsin, sizde okusun, sizden sonra öğretmen olsun. Maalesef öyle olmadı, keşke öyle olsaydı.

Öğretmen nasıl olmalı? Sorunuza bu şekilde cevap verebilirim: Var olan öğretmeni nasıl yetiştirmeliyiz? Öncelikle yapay zekâyı çok iyi kullanabilmeli ve işin etik boyutunu çok iyi bilmeli. Ama her şeyden önce insan olabilmeli. İnsanlığı en nihayetinde biz çocuklara öğretmek zorundayız; çünkü elimizde tek o kalacak. Bu nedenle duyguları, değerleri ve çocukları öğretebilen öğretmene ihtiyacımız var. Mentör olabilen, rehberlik edebilen öğretmene ihtiyacımız var; çünkü çocuk, her halükarda bilgiyi alacak, ama onu yönlendirecek, doğru geri bildirim verecek, doğru pekiştirecek ve doğru yönlendirmeyi yapacak öğretmene artık daha fazla ihtiyaç duyuyor. Her ne teknoloji çıkarsa çıksın, öğretmenin insan kalması şart. Yani insani değerleri çocuklara aktarabilmesi çok önemli olacak.

Zehra Öney: Kuşaklar arası farkı da ortadan kaldırmamız gerekiyor bence. Biz, örneğin Teknoloji ve Kadın Derneği'ne bir genç yönetim kurulu oluşturduk; dünyanın her tarafından gençleri bir araya getirdik. Bizle eşitler: 18 yaşındayız, onlar da 18. Üniversitede okuyanlar, lise son sınıfta olanlar... Onlardan oluşan bir yönetim kurulu sayesinde kuşaklar arası fark da kalktı. Şimdi aklınızdan geçenleri hissedebiliyorum: “Ya ben bu saatten sonra buna ne gireyim, Allah aşkına, emekli olurum giderim.” Sakın böyle düşünmeyin; sizdeki birikim, bilgi ve beceri çok değerli. Burada bir sentez yapmamız gerekiyor.

Biz şöyle karar verdik: Derneğimizde kurumlar var, masamda oturanlar arasında Yapı Kredi, Akbank, Microsoft, Meta gibi şirketlerin üst düzey yöneticileri bulunuyor. Dedik ki, bu yönetim kurulu aksiyon alacak, karar verecek. Aynı yaklaşımı eğitmenler de sınıftaki öğrencilerle uygulayabilir; kuşak farkını kaldırıp birlikte düşünme, birlikte öğrenme ve birlikte geliştirme süreçlerini hayata geçirebilirler. Biz buna başladık ve inşallah çok güzel sonuçlar alacağız. Hatta sevgili Akan Abdulla' da verilerimizi ve ölçümlerimizi analiz ediyor; gençlik araştırmalarına dair bize doğru bilgiler sunuyor.

Ben diyorum ki, kuşaklar arasını artık kaldıralım. “Sen yaparsın, ben yapmam, gençler yapsın, onlara yüklenmek falan” yaklaşımı yerine, eğitmenlerin kendilerini yetkinleştirip, gençleri anlayarak hareket etmesi gerekiyor. Bir araştırmada, gençliğin yüzde sekseni dijital kanallarda becerikli ama biz kadar çok kullanmıyor; daha seçici davranıyor, güvenli alanları tercih ediyor ve güvenlikleri tehlikeye girdiğinde geri çekiliyorlar. Ayrıca sağlığı önceliklendirmişler ve etik değerleri zayıf yerlere hizmet etmek istemiyorlar. Dolayısıyla eğitmenler, gençlerle bağ kurarken kuşaksızlığı kabul edip, beynini ve yaklaşımını bu konuya ikna etmeli; çağın gençlerini anlayarak hareket etmeleri bizler açısından çok önemli.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Ben çok teşekkür ediyorum. Bizi umutlandıran ve endişe eden yanlarından da bahsedecektik; özellikle öğretmenin yapay zekadaki rolü üzerine. Aslında sizler zaten umut etmemizin en önemli sebebisiniz. Burada her yaştan, her nesilden öğretmenler, farklı zümrelerden okul yöneticileri ve okul sahipleri bulunuyor; hepsi çok değerli. Hepinizin burada olması ve kendinizi yenileme konusunda bir istek duymanız bile bizim için umut verici. Bu, Türkiye'deki eğitim açısından da umut verici. Endişe verici konuları zaten biraz konuştuk; etik ve kültürün önemi bunların başında geliyor. Kültür değişmeden veya bazı bağlamsal faktörler ortadan kalkmadan her şey belki istediğimiz gibi olmayacak, ama yeter ki gelişim odaklı bir zihniyete sahip olalım. Yeter ki öğretmenler “biz deneyebiliriz, yapabiliriz” inancına sahip olsunlar. O zaman bence yapamayacağımız hiçbir şey yok.

Zehra Öney: Biraz daha cesur olmamız lazım. Yani ben yapabilirim deyin, gayet açık. Bir de kural bozmaktan da çekinmeyin derim ben. Ben çok bozarım çünkü. Acayip bozarım, bilir dostlarım. Ama çok da güzel olur. O kural sonunda oturur, gerçek olur. Harika da ilerler. Çok bozmuşluğumuz var. Yavuz Hocam'la da çok birlikte çalıştık. Yavuz Hocam da çok haklı, çok da başarılı. İnşallah her şey iyi olur diyorum şu an.

Prof. Dr. R. Didem Taylan Saygılı: Yavuz Bey; sizden de son bir söz alıp bitirebiliriz.

Prof. Dr. Yavuz Samur: Ben bu konuyu konuşmaktan gerçekten hoşlanan bir insanım; gördüğünüz yerde mutlaka konuyu çevirelim, hemen konuşalım ve hakkınızdaki soruları sorun. Ben de alanda gerçekten hakim olmaya çalışan bir hoca olduğum için sizden gelen geri bildirimler benim için çok değerli. Onlarla birlikte yoğrulmak, fikirlerinizi tartışmak benim de çok hoşuma

gidiyor. Bu yüzden konuşalım, daha çok konuşalım, daha çok yapay zekayı tartışalım. Çünkü yapay zeka ilk çıktığında, bakanlığın hemen toplantı yapacağını, “Arkadaşlar, bir kendimize gelelim, bir çekidüzen verelim, bir şey yapalım, müfredatı değiştirelim” diyeceğini zannetmiştim. Teşekkür ediyorum.

EĞİTİM 5.0

► SONUÇ BİLDİRGESİ

XXIV. GELENEKSEL EĞİTİM SEMPOZYUMU

KAPANIŞ VE SONUÇ BİLDİRGESİ

29 Ocak – 31 Ocak 2026, Antalya

Türkiye Özel Okullar Derneği tarafından düzenlenen “Eğitim 5.0” temalı 24. Geleneksel Eğitim Sempozyumu, Antalya Kaya Palazzo Otel’de 29–31 Ocak 2026 tarihlerinde gerçekleştirildi.

Antalya Valisi Hulusi Şahin, milletvekilleri, Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu üyeleri, bakanlık bürokratları, TOBB Eğitim Meclisi ve İTO Eğitim Komitesi üyeleri, özel öğretim kurumlarını temsil eden dernek başkanları, akademisyenler, eğitim uzmanları, basın mensupları ile özel okul kurucu, yönetici ve öğretmenlerinden oluşan 2000’in üzerinde katılımcı ile üç gün boyunca Eğitim 5.0 konusu ele alındı. Program kapsamında 8 konferans, 1 panel ve 4 çalıştay gerçekleştirildi.

Ayrıca eğitim ve öğretimle ilgili ürün ve hizmetler sağlayan firmalar, fuaye alanında dünyada eğitim alanındaki en son gelişmeleri yansıtan ürün ve hizmetlerini katılımcılara sundu.

Eğitim 5.0, teknolojik determinizmin ötesine geçen bir paradigma değişimi olarak değerlendiriliyor. Bu süreç yalnızca mevcut sistemlerin dijitalleşmesi değil; Levent Erden’in de değindiği gibi, tabula rasa anlayışıyla düzenin baştan kurulması gerekliliğini ortaya koyuyor. Eski dünyanın hiyerarşik yapıları sona ererken yerini verimlilik odaklı yeni bir mimari alıyor.

Eğitim 5.0’ın özü, yapay zekâ gibi ileri teknolojileri benimsemekle birlikte bu araçları daha empatik, etik ve sosyal sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek için kullanmaktır. Dün Prof. Dr. Orhan Arıkan’ın sunumunda çizdiği çerçeve bu açıdan bizim için çok önemlidir.

Eğitimden beklenen bu dönüşüm dört temel unsurda çerçvelenebilir: İnsan merkezli gelişim, bireyin duygusal zekâsını ve etik muhakemesini besleyen bütünsel gelişim yaklaşımı; kişiselleştirilmiş öğrenme, yani adaptif algoritmalarla her öğrencinin hızına ve öğrenme tarzına uygun müfredat tasarımı; disiplinler arası uygulamalar, yani gerçek dünya problemleri üzerinden eğitim; ve yaşam boyu öğrenme, yani sürekli yetkinlik dönüşümü ve küresel vatandaşlık bilinci.

Sempozyum boyunca konuşulan konular çok boyutlu; ancak genel olarak yapay zekânın rolü, pedagojik odak, duygu–merak–motivasyon ve geleceğin yetkinlikleri ile trendleri başlıkları altında özetlenebilir.

Eğitim 5.0 ekosisteminde teknoloji ve insan arasındaki ilişki bir yer değiştirme değil, bir sinerji arayışıdır. Bu dönüşüm kurumların kapasitesi, kültürü ve içinde buldukları bağlamla şekillenmektedir. Priya Lakhani’ nin ifade ettiği gibi yapay zekâ, öğretmenle iş birliği yapan ve öğrenmeyi güçlendiren bir mekanizma olarak kullanılabilir.

Yapay zekâ yalnızca veli iletişimi gibi basit işler için değil; okul ile ilgili karar alma süreçlerinde, okulun işleyişine dair pek çok alanda kullanılabilir. Öğretmen işe alımından veli profil ve ihtiyaçlarının analizine, öğrencilerin çok boyutlu öğrenme profillerinin çıkarılmasından öğretmenlerin

mesleki gelişim ihtiyaçlarının belirlenmesine kadar birçok süreçte yapay zekâ akıllı bir iş ortağı olarak kullanılabilir.

Pedagojik odak açısından bakıldığında öğrenme süreci yalnızca akademik başarıya değil, esnekliğe ve bireyin potansiyelini gerçekleştirmesine odaklanmalıdır. Teknik ve akademik bilgiler zamanla unutulsa da sınıfta kurulan duygusal bağlar ve öğrencinin hissettikleri kalıcı izler bırakır. Bir öğrencinin ne öğrendiği büyük ölçüde duygularla ve öğrencinin ile öğretmenin duygusal durumuyla ilişkilidir.

Levent Erden’in konuşmasında belirttiği gibi, belki de enflasyon ve gündelik haberlerin ağırlığı, yarının öngörülemeliği gençleri hayal kurmaktan alıkoyuyor olabilir. Ancak hayal kurmak ve merak etmek en önemli gücümüzdür.

Yetkinlikler ve trendlere baktığımızda Akan Abdula’ın da belirttiği gibi büyük veri ve yapay zekânın yanında sosyal bilimleri ve duygusal zekâyı mutlaka eklemek zorundayız. Doğru soruyu sorma becerisi, eleştirel düşünme becerileri ve gelişim odaklı zihniyet; yani “bilmiyorum ama öğrenebilirim” yaklaşımı büyük önem taşımaktadır. Akan Abdula’ın sunumunda ifade ettiği gibi bir yandan anı yaşarken bir yandan da geleceği öngörmemiz gerekmektedir.

Değişen demografik yapı ve mega kentlerde yaşanacak dönüşümler özel okulları nasıl etkileyecek? Hem finansman hem de pedagojik açıdan neler değişmelidir?

Geleceği inşa etmek, yalnızca fütüristik tahminlerde bulunmak değil; bugünün gerçekliklerini doğru okumak ve disiplinler arası, esnek ve yaşam boyu devam eden bir öğrenme kültürünü cesaretle hayata geçirmektir. Yaşam boyu öğrenme, Eğitim 5.0’ın temel unsurlarından biridir.

Bu sempozyuma katılmanız, sizlerin yaşam boyu öğrenmeye olan bağlılığınızı gösteren en önemli göstergelerden biridir. Bir araştırmacı olarak şunu söyleyebilirim ki her mesleki gelişim doğrudan öğrenci başarısını artırmayabilir; hatta bazen olumsuz etkileri de olabilir. Ancak öğretmenlerin tutum ve yaklaşımlarını şekillendirir ve yalnızca öğretmenlerin değil, onların öğrencilerinin de motivasyonunu artırabilir.

Dün Orhan Hoca’nın sunumunda Eren Ceylan’ın veri desteğiyle Türkiye’deki öğretmenlerin öğrenme ihtiyacı duymaması konusu ele alındı. Ben bu araştırmanın bu salondaki öğretmenler için tekrar edilmesi durumunda farklı sonuçlar vereceğini düşünüyorum. Bu benim kişisel görüşüm; çünkü bu sempozyuma katılan öğretmenlerin öğrenmeye ihtiyaç duydukları çok açık. Ve bu öğretmenlerin öğrencileri de “benim öğrenmeye ihtiyacım var” diyen öğrenciler olacaktır.

Bu sempozyumu ilk fikir tohumundan itibaren planlayan ve her ayrıntısında emeği bulunan Yönetim Kurulu Başkanımız Zafer Öztürk’e vizyonu ve liderliği için; özel okullar konusundaengin deneyimleri ve öngörülerıyla İstişare Kurulu Başkanımız Cem Gülan’a; emekleri için tüm yönetim kurulu üyelerine; Dernek Müdürümüz Murat Kartal’a; dernek çalışanlarına; destek olan tüm komisyon üyelerine; büyük bir özveriyle çalışan IT komisyonu ve sosyal medya ekibine; sempozyumun daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan basın mensuplarına ve organizasyon ekibine; ilham veren değerli konuşmacılara ve siz değerli katılımcılara içten teşekkürlerimizi sunuyorum.

İyi ki varsınız.

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

TÜRKİYE ÖZEL OKULLAR DERNEĞİ

İstiklal Cad. Odakule İş Merkezi No. 142 K. 5
Beyoğlu -İSTANBUL
TEL: 0212 249 00 00 (pbx) FAKS: 0212 249 00 10
www.tozok.org.tr info@tozok.org.tr